tarih çevresi

İki Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

PROF. DR. HASAN BAHAR'A
ARMAĞAN KONYA TARİHİ ÖZEL SAYISI
OCAK - ŞUBAT 2024

www.tarihcevresi.com
ISSN : 13 03 - 38 75

Konya Tarihi I. Erken Çağlarda Konya

Alaeddin Tepesi (Büyük Konya Höyüğü)

Karahüyük

Antik Anadolu ve Konya Madenciliği

Torosların Tarihi Coğrafyası

KIRAÇ TOPRAKLARIN İNCİSİ EMİRGAZİYE
EMİRGAZİ BELEDİYESİNE KATKILARI İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ

SAHİB ATA VAKIF HAMAMI

TARİH KOKAN ŞEHİR Ilgın

LALA MUSTAFA PAŞA KÜLLİYESİ

Ilgın; İç Anadolu Bölgesinin tarih ve ticari yolları üzerinde kurulmuş, çok farklı medeniyetlerin beşiği olan, tarihi eserlerin, termal kaynakların, doğal zenginliklerinin, sanat ve kültürün birleştiği bir şehrimizdir. Ilgın tarih boyunca Anadolu'nun kültür, ticaret ve şifa merkezi olmuştur. Her yönüyle zengin bir kültüre ve doğaya sahip olan Ilgın'ın turizm için önemi büyüktür.

Antik Dönemde (M.Ö. 1500-1200) Tyriaeum olarak adlandırılan Ilgın, Kral Yolu üzerinde bulunuş sebebiyle önemli bir şehir olarak dikkat çeker.

Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan Ilgın; Selçuklular döneminde ise yerin altından çıkan suya gönderme yaparak Ab-ı Germ (Kaplıca) şehri olarak tanınmıştır. Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat döneminde önemli devlet adamlarından olan Sahib Ata Fahrettin Ali 1236 yılında ilk Türk Hamam'ını inşa ettirir.

PİR HÜSEYİN BEY ULU CAMİ

Osmanlı Dönemi'nde Ilgın; İstanbul ve taşrayı birbirine bağlayan anayol üzerindeki sağ kol olarak adlandırılan İstanbul-Mekke güzergâhında önemli bir yere sahipti.

Zamanın ticaret erbapları, gezginler, yolda kalanlar rahat etsin diye Sultan Murad devrinde bölgenin en büyük menzil külliyesi, bir Mimar Sinan Şaheseri olan "Lala Mustafa Paşa Menzil Külliyesi" inşa edilmiştir. Büyük Taarruz öncesi Fahrettin Altay Paşa Komutasında ki 5. Süvari Kolordusu Ilgın'da konuşlanmış olup Kurtuluş Savaşına ilçemizde hazırlanmıştır. Cumhuriyetimizin Kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından denetlenmiştir.

REDİF TABURU MERKEZ KONAĞI

ILGIN BELEDİYESİ

Yalçın Ertaş
Ilgın Belediye Başkanı

tarih çevresi

Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

PROF. DR. HASAN BAHAR'A
ARMAĞAN KONYA TARİHİ ÖZEL SAYISI
OCAK - ŞUBAT 2024

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Ogün Nuri TAŞ

Yayın Yönetmeni
Nesim ŞEKER

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Nesim ŞEKER, Doç. Dr. Nurten KILIÇ,
Doç. Dr. Birsen BULMUŞ, Doç. Dr. Umut ÖZGÜR.

İrtibat
Tel: (0312) 256 74 92 - 0505 677 22 35
tarihdergisi@gmail.com

Bu dergi Hacettepe, Boğaziçi, Bilkent, ODTÜ Üniversitelerinde bulunan Doktorlar,
Doçentler ve Master Öğrencileri tarafından iki ayda bir yayımlanır.
Dergiye gönderilen yazılar basılmaz ise istenmesi halinde iade edilir.
Dergide yayınlanan yazıların içeriğinden yazı sahipleri sorumludur.

MT PROMASYON MATBAA
Tel: 0312 384 76 15

İçindekiler

Özgeçmiş 3

Konya Tarihi I. Erken Çağlarda Konya 10

Alaeddin Tepesi (Büyük Konya Höyüğü) 26

Karahüyük 58

Antik Anadolu ve Konya Madenciliği 98

Torosların Tarihi Coğrafyası 108

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı ve Soyadı : Hasan Bahar

T.C. Kimlik No : 12455356304

Doğum Yeri :Hadim

Doğum Tarihi :20.05.1960

Yabancı Dili, Seviyesi, İyi

Sınav ve Derecesi Doçentlik Dil Sınavı 1994 (Yetmişbeş 75)

(Yurtiçi ve/veya Yurtdışı) (Yurt İçi)

Anabilim Dalı :Eskiçağ Tarihi

Yurtdışı Akademik Deneyim : Arkeolojik Kazı, Restorasyon, Araştırma, Konferans ve Erasmus Derslerinde bulundu.

1992 Almanya, Erlangen ve Bayreuth Üniversiteleri, Bilgisayar Programı 55 gün Çalışması, 1994 -Erlangen Defteroloji Kongresi, 2001-2003 yıllarında Türkiye Başbakanlık Türk İşbirliği Kalkınma Başkanılığı (TİKA) görevlendirmesiyle Moğolistan'da Türk Dönemi Kazı Araştırma ve Onarım Çalışmalarında Kazı Başkanlıkları, 2001 yılı Bige Kağan Hazinesi Restorasyon Çalışması, 2004 Freie Üniversitesi Önasya Arkeoloji Sempozyumu, 2009-2010 İki kezAlmanya Freie Üniversitesinde ERASMUS programları çerçevesinde dersler ve konferanslar, 2009 Yılı Japonya Kyoto ve Fransa Paris, İtalya Roma, 2013 yılı Romanya, 2018 yılı Özbekistan Taşkent'te Bilimsel Kongre ve Konferanslara katıldı. 2019 Kırgızistan Bişkek'te Uşluslarrası Kültürel Miras Sempozyumu.

ADRESLERİ VE TELEFON NUMARALARI

Ev : Altın Vadi Konutları A Blok No 10, Selçuklu Konya

İş :Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Cep :05356981512

E-Posta :hbahar@selcuk.edu.tr

Fax :

AKADEMİK UNVANLARI (Üniversitesi, Fakültesi, Tarihi)

Lisans : İstanbul, Edebiyat, 1982

Yüksek Lisans :Selçuk, Sosyal Bilimler Ens, 1987

Doktora :Selçuk, Sosyal Bilimler Ens. 1991

Doçentlik :Selçuk, Edebiyat, 1998

Profesörlük :Selçuk, Edebiyat, 2004

Halen :Selçuk

BİLİMSEL ÇALIŞMALARI

Bilimsel Yayınları :

"Western Links of the Lykaonia Plain in the Chalcolithic and Early Bronze Age", *Anatolia Antiqua,* XI, Paris 2003, s.21-51.

"Konya-Hatunsaray Yerleşmesinde Erken Demir Çağ'ı Çanak Çömleği", *Identifying Changes: The Transition From Bronze to Iron Ages in Anatolia and It's Neigbouring Regions*, ed. B.Fischer, H. Genz, E. Jean, K.Köroğlu, İstanbul 2003, s.193-198.

"Konya Çevresi Tarih Araştırmaları – 1 : Hititlerden Romalılara Kadar İsauria Bölgesi", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi, 1994-1995, Sayı:9-10, Konya 1995, s. 219- 246.

"İsauria Bölgesi'nin Antik Çağdaki Yerleşim Merkezleri", Anadolu Araştırmaları, XIV, Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan, İstanbul 1996, s.51- 91.

"Erken Dönemlerde Konya-Karaman Bölgesi Yerleşmeleri I:Ilgın, Kadınhanı, Doğanhisar ve Sarayönü Kesimi", Anadolu Araştırmaları, XVI İstanbul 2002, s.35-53.

"M.Ö. II . Binyıl Başlarında Anadolu - Mezopotamya Arasındaki Ticaret Hayatı", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, III, Konya 1994, s.307-311.

"Konya Araştırmaları III;Lykaonia (Konya Merkez Bölgesi)", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, 12, Konya 1998:

"Takkeli Dağ (Kevele Kalesi) Ve Konya Tarihi Bakımından Önemli", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, III Konya 1994, s.313-333.

"Yeni Bir Hitit Anıtı", Tarih ve Toplum, İletişim Yayınları,Cilt 25, Sayı 150, Haziran 1996, 22-25.

"Konya-Hatip'te Bulunan Yeni Bir Hitit Anıtı, Ein Neues Hethitisches Dekmal in Konya-Hatip", Arkeoloji ve Sanat, 73, Temmuz-Agustos 1996, İstanbul 1996, s. 2-8.

"Fırat Bölgesi Tarihçesi ve Nehir Ulaşımı" Tarih ve Toplum, İletişim Yayınları, Nisan 1997, Cilt 27, Sayı 160, 1997, s. 38-44.

"Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi, Bakır Yatakları, Üretimi ve Atölyeleri," Adlı Kitap Üzerine", Bilge, Yayım, Tanıtım, Tahlil, Eleştiri, 9, 1996 Yaz, s. 58- 60.

İndekslere kayıtlı / Hakemli konferans kitaplarında yayınlanan

"The Konya Region in the Iron Age and Its Relations with Cilicia", International Congress of Iron Ages", Mersin 1997. Bu bildiri Anatolian Studies'de aşağıdaki gibi yayınlandı.

"The Konya Region in the Iron Age and Its Relations with Cilicia", Anatolian Studies, Journal of the British Institute of Archaelogy at Ankara, 49, London 1999, s.1-10.

"The Religion importance of the Hittite Monuments in South Central Anatolia",M.Ö.I.ve M.Ö.I Binyıllarda Din, Uluslar arası Pisidia Antiochia Sempozyumu, 2000.(yayında)

"Elazığ-Bingöl Ve Tunceli İllerinde Prehistorik Araştırmalar, 1987", VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1988, s.501 - 527 .

"Ilgın Çevresi Höyükleri,1994", XIII.Araştırma Sonuçları Toplantısı , 1996, s.153 – 183, 1996.

"Doğanhisar, Ilgın, Kadınhanı Ve Sarayönü Yüzey Araştırmaları 1995," XIV.Araştırma Sonuçları Toplantısı,1996,s. 359 - 374

"Hatip-Kurunta Anıtı Ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 1996", XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II, s.105 - 120 ,1998

"Konya ve Çevresi Yüzey Araştırmaları 1997", XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II., (25-29 Mayıs 1998-Tarsus), Ankara 1999, s. 23 – 54.

Hasan Bahar, İlkçağ'da Çumra ve Çevresi,I.Uluslar Arası Çatalhöyük'ten Günümüze Çumra Kongresi,Bildiriler, 15-16 Eylül 2000.s.15 – 33.

"1998-1999 Yılı Konya-Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları 1998 – 1999", 18. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II, 22-26 Mayıs 2000 İzmir, 18 , ,189 - 204 ,2001

"Tika Orhun Projesi:2001 Yılı Bilge Kağan Külliyesi Arkeolojik Kazı Çalışmaları", XIV. Türk Tarih Kongresi, 9-13 Eylül 2002, Ankara.

"Konya ve Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları 2000", 19.Araştırma Sonuçları Toplantısı, II, 28 Mayıs-01 Haziran 2001 Ankara, 257 – 270.

"Konya-Karaman Yüzey Araştırması,2001", 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı II, 27-31 Mayıs 2002 Ankara, 2003,s.171 – 180.

"Konya - Karaman Yüzey Araştırmaları 2002", 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı,2002,

"Tarhuntaşşa Araştırmaları 1994-2001", V. Uluslararası Hititoloji Kongresi", V. International Congress of Hittitology", 02-08 Eylül/Septemper 2002 Çorum-Turkiye.

"Konya-Hatunsaray Yerleşmesinde Erken Demir Çağı Çanak Çömleği", Identifying Changes:The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceedins of the International Workshop İstanbul, November 8-9, 2002 193 - 198 ,2003

Özdemir Koçak'la birlikte; "The Transition from Bronze to Iron Ages in Lykaonia and Its Vicinity", 4th International Congress on the Archaelogy of the Ancient Near East, Berlin, 2004.

Tayfun Çay, Özdemir Koçak, Fatih İşcan ile birlikte;" A Plan for Archeological Excavation of Lystra (Zoldura) Mound",The ICOMOS-ISPRS Committee for Documentatiton of Cultural Heritage (CIPA), 2005 Roma.

"Beyşehir-Suğla Havzası Erken Tarihi", TC. Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Meslek Yüksek Okulu I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 11-13 Mayıs 2006: 252-267.

Tayfun Çay, Fatih İşcan ile birlikte;" The land city of Tarhuntassa and Geodesic Researches Around It" The ICOMOS-ISPRS Committee for Documentatiton of Cultural Heritage (CIPA), 2007,Athens.

Ansiklopedi Maddesi:

Salih Çeçen, İlhami Durmuş, Güngör Karauğuz, Remzi Kuzuoğlu, Gürhan Gökçek'le birlikte:"2001 Bilge Kağan Külliyesi Kazıları", Türkler,Yeni Türkiye Yayınları,Edts. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara 2002.

Konya Ansiklopedisi için, Konya Büyük Şehir Belediyesinin Hazırladığı 2010-2011 yılları arasında yayımlanan 2 cildi olmuştur.

A-Z maddeleri arasındaki Konya ve çevresinin Eskiçağ Tarihi ile ilgili yaklaşık 50 maddesi yayımlandı

b-Bilimsel Kitapları :

1-H.Bahar-G.Karauğuz ve Özdemir Koçak, Eskiçağ Konya Araştırmaları, İstanbul 1996.

2-H.Bahar, Demir Çağında Konya ve Çevresi, Selçuk Üniversitesi Yay. Konya 1999

3-Komisyon, TİKA Moğolistan Bilge Kağan Kazıları, 2001 TİKA Yay. Ankara

4-Komisyon, TİKA Moğolistan Bilge Kağan Kazıları, 2003, TİKA Yay. Ankara

5-H.Bahar-Ö.Koçak, Eskiçağ Konya Araştırmları 2, Kömen, Konya 2004.

6-Eski Çağ Uygarlıkları, Kömen yayınları. Konya, 2005.

7-Roma Bizans Tarihi, Kömen Yayınevi, Konya, 2010

8-(Editör), I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi Tarih Kültür ve Turizm Sempozyumu, Konya Valiliği, 2012.

9-Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür, Edt. Hasan Bahar, Mustafa Toker, Mehmet Ali Hacı Gökmen, H.Gül Küçükbezci, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay. 2013,

10- Hasan Bahar(Editör), Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Hakkı Konyalı, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay. 2013,

11-(Editör),Uluslararası Sarayönü Sempozyumu Bildiri Kitabı, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., 2014

12-Konya'nın Kırk Höyüğü, Konya Kültür A.Ş. Konya 2015

13- Avrasya'da Ölüm ve Türklerde Mezar Kültürü,.*Aile Yazıları* 8, Aralık 2015, 273-294

14-Tarih Öncesinden Hellenistik Döneme Yenice Köyü ve Seydişehir Kültürleri, Yenice and Seydişehir Cultures from Pre-Historic Ages to Hellenistic Period (330 BC),Konya 2016,5-33.

15-Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., 2016, Edt. Hasan Bahar, Hakan Kuyumcu, Çağatay Benhür, Hatice Gül Küçükbezci, Fatih Küçükballı,

16-Hasan Bahar ve Shurubu Kayhan (Editörler), Suların Sırrını Ödünçleyen Adam Cengiz Aytmatov'a Armağan, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay. 2018.

17-"Bu dünyadan Bir Elçibey Geçti, Elçibey'in Ülkesi Azerbaycan", *Er Kişi Ebulfez Elçibey'e Armağan*, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, 181-206.

18-"Demirçağında Konya ve Çevresi Ticaret Hayatı", Konya Kitabı XVI, I. Konya Ticaret Odası Yayınları, 2018.53-68.

19- Neolitik Çağda Konya'da Ticaret, H.Gül Küçükbezci ile birlikte, ", Konya Kitabı XVI, I. Konya Ticaret Odası Yayınları, 2018.33-40.

20- "Eşrefoğlu Beyliği Öncesi Bölgenin Antik Jeopolitiği ", *Eşrefoğlu Beyliği*, 579-606

21 "Some Remarks on the Eraly and Middle Iron Age Pottery and Settlements in the Konya Region, Crossroads, Kavşaklar, Ege Yayınları, Koç Üniversitesi, Edt.Çiğdem Maner, 2019, 207-222.

Bilimsel ve Sanatsal Faaliyetleri :

a.1980 yılında öğrenciliğinden itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı, TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı), Selçuk Üniversitesi BAP adına kazı, araştırma ve yüzey araştırmaları, ERASMUS Programı nda Yurt Dışı Dersleri ve Yurt İçi ERASMUS derslerine katıldı, Selçuk Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Konya Valiliği, Sarayönü Belediyesi, Hatunsaray Belediyesi ve Bozkır Belediyeleri işbirlikleriyle Uluslararası . Sempozyumları düzenleme kurulu başkanlığı, ayrıca Beyşehir, Kulu, Doğanhisar ve Selçuklu Sempozyumların düzenlenmesinde yer aldı.

Kazılar;

1-Prof.Dr. Afif Erzen başkanlığında Enez Kazıları 1980

2-Prof.Dr. Afif Erzen Başkanlığında, Çavuştepe Kazıları, Van. 1980

3-Prof.Dr. Veli Sevin Başkanlığında İmikuşağı Kazıları,Elazığ, 1981, 1982,1983, 1986,1987

4- Prof.Dr. Veli Sevin Başkanlığında, Üçtepe Kazıları, Diyarbakır, 1988

5- Prof.Dr. Veli Sevin ve Prof Dr. Taner Başkanlığında, Van Kalesi ve Gevaş Kazıları, 1988

6- Prof.Dr. Levent Zoroğlu Başkanlığında Kelenderis Kazıları, Mersin, 1989-1993 (5 dönem).

7-Prof.Dr. Veli Sevin ve Prof.Dr, İzabella Caneva Başkanlıklarında, Yumuktepe Kazıları, 1998

7-Prof.Dr. Mehmet Özsait, Harman Ören Kazıları, 1996-2000

8-Kazı Başkanı, TİKA, Moğolistan Türk Dönemi Kazı Araştırma ve Restorasyon Projesinde 2001. Moğolistan.

9- Kazı Başkanı, TİKA, Moğolistan Türk Dönemi Kazı Araştırma ve Restorasyon Projesinde 2001. Moğolistan 2003,

10-TC Kültür ve Turizm Bakanlığı adına, Prof.Dr. Nicholas Postgate başkanlığında, Mut Kilise tepe Kazıları, 2007. Mersin.

Yüzey Araştırmaları:

1- TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına ,Prof.Dr. Veli Sevin Başkanlığında Malatya ve Elazığ, Bingöl, Tunceli illeri yüzey araştırmaları 1980-1987.

2. TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına, Prof.Dr. Veli Sevin Başkanlığında, Diyarbakır Üçtepe Yüzey Araştırmaları. 1988.

3- TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına, Aydıncık ve çevresi yüzey araştırmaları, 1989-1993.

3- 1988-1991 Selçuk Üniversitesi BAP desteğiyle Bozkır, Hadim ve Taşkent çeversi, Antik Isauria Yüzey Araştırmaları.

4- 1994- 2013 Yılları arasında TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına, Konya ve Karaman İlleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları**.**

Projeler.

1-Türk İşbirliği Koordinasyon Ajanlığı Başkanlığı (TİKA) Görevlendirmesiyle 2001 Yılı Eylül ayı Bilge Kağan Hazinesi Restorasyonu çalışmalarına başkanlık etti.

2-Selçuk Üniversitesi BAP(Bilimsel Araştırma Projeleri) desteğiyle "Konya ve Karaman illeri Antik Toros Madenciliği, 2015.

3- Beyşehir Gölü Milli Parkı ve Konya Çevresinde Ekoloji Temelli Doğa Eğitimi" Projesi'nde 2008, 2009 ve 2010'da eğitmen

4- TÜBİTAK Doğa Okulları Kamplarında Uzman olarak Tarih ve Arkeoloji Derslerinde bulundu.

5-Prof.Dr.Ali Meydan'ın yürüttüğü Beyşehir ve Konya Çevresi, 2 dönem, 2011, 2012, (Uzman)

6-Doç Dr. Abdurahman Dinç'in yürüttüğü Konya ve Ereğli çevresi doğa eğitimi 20013,(Uzman)

7- Prof.Dr. Kadir Ulusoy'un Antalya Alakır Doğa Eğitimi, 2 dönem, 2014,2015..(Uzman)

8- Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projelerinin "Alanya ve Çatalhöyük Alaattin Keykubat Doğa, Tarih ve Turizm Yolu Projesini yürütmektedir.

9- SÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü olarak 24-26 Ekim 2019 I.Uluslarası Taşeli Sempozyumu çalışmaları sürdürülmektedir.

AKADEMİK VE İDARİ GÖREVLERİ - TARİH SIRASI İLE

1-Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı 1993'dan itibaren sürdürüyor.

2-Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanlığı 2009-2011,

3-Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yönetim Kurulu Üyeliği 2005-2010

4-YÖK Üniversiteler Arası Kurul Doçentlik Atama Tarih Komisyonu Üyeliği,2006-2010

5-Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Sosyal Bilimler Komisyonu Koordinatörlüğü. 2009-2012,

6-Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Müdürlüğü 2011-2021..

7- Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Öğretim Üyeliğine Atama Kriterlerini Belirleme Komisyonu 2015-2020..

7- Selçuk Üniversitesi Taşkent Meslek Yüksek Okul Müdürlüğü, 2018-2021

EĞİTİM FA/ALİYETLERİ

Son Yıl Girilen Ders Sayısı : 10

Lisans	**Y. Lisans**	**Doktora**
I.Eğitim 4+II.Eğitim 3	2	1+1 Uzmanlık Dersi

ÖDÜLLER:

-

ÜYESİ OLDUĞU VE GÖREV ÜSTLENDİĞİ ULUSAL VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR

Türk Eskiçağ Araştırmaları Enstitüsü Muhabir Üyesi, http://turkinst.org/uyeler/(Aktif (Görevi Yok)

2001 Yılında Moğolistan Bilimler Akademisi Üyeliği,(şu anda üyeliğinin sürüp sürmediği konusunda fikri yok)

Konya Türk Ocağı Üyeliği(Görevi Yok)

Konya Fikir, Sanat, Kültür Adamları Birliği Derneği

Konya Yazarlar Birliği Üyeliği

KONYA TARİHİ
I.ERKEN ÇAĞLARDA KONYA[1]

"Bu duvarlar yükselen ve yayılan sulara ve koşan atların kuvvetlerine karşı koyan bir çevredir. Fakat fırtınanın kararttığı bir havada acil yardım bekleyenlere karşı değil".(Mesnevi'den Sarre 1998,56).

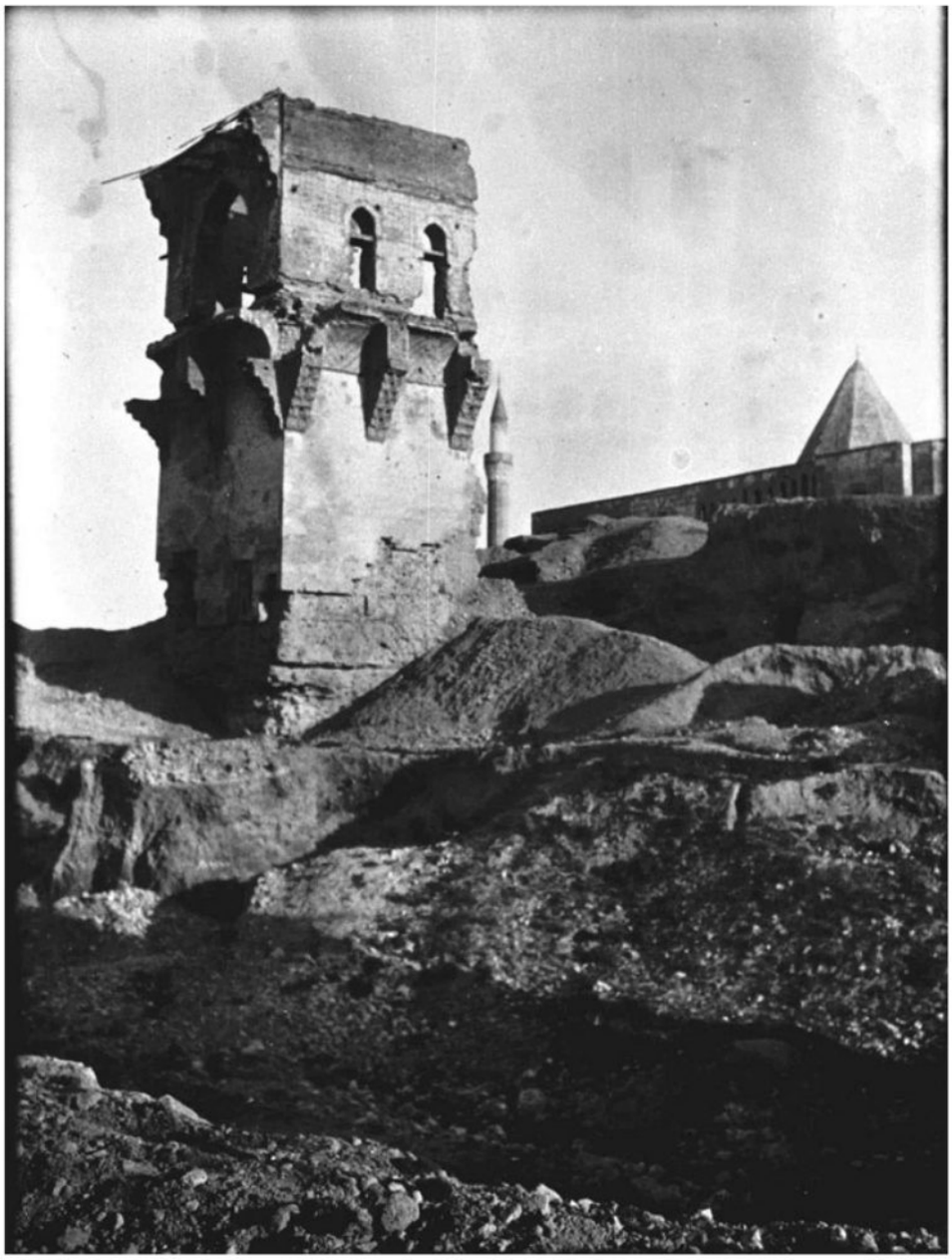

1 Konya (Sarre 1895)

[1] Konya Büyükşehir Belediyesinin Dârülmülk Konya adlı 2022 yılında çıkan derginin ilk sayısında bir bölümü yayımlanmıştır.

2 Konya'dan bir cadde (Sarre 1891)

3 Kılıçarslan Köşkü, Gertrude Bell 1905)

Konya'nın Adı:

Konya ilk kez Hitit metinlerinde İkkuwania olarak söz edilmektedir(Del Monte 1992). Luvice olduğu kabul edilen bu adın kelime anlamı bilinmiyor. Hititlerden sonra Konya'dan ilk söz eden kişi Pers Prensi Genç Kyros'un ordusunda bulunan Ksenophon olmuştur. Ksenophon Ikonion olarak söz ettiği Konya'nın Frigya'nın son kenti olarak söz eder (Anabasis I.2.19-22):

Pers dönemi Lidya Satrabı bulunan Pers prensi genç Kyros'un Pers başkentindeki taht mücadelesi için büyük bir ordu ile MÖ. 401 yılında sefere çıktığında Konya'ya uğramıştır. Konya'dan Frigya'nın son kenti İkonion olarak söz etmiştir. Lidya satraplık merkezi Sardes'ten başlayarak Clenai (Dinar), Mysia'nın son kenti olarak yerini bilmediğimiz Çanak Çömlek Pazarı Şehri (Çay civarı olmalı?), Pers ordusu Konya coğrafyasına girdiğinde Tymbrion şehri ve oradaki Midas pınarı (Kirazlıbahçe'deki pınar olmalı?), Tyriaion (Ilgın)'a ulaşır ve orada üç gün konaklar.

Bu süre içinde askerlerini denetler. Kilikya Kraliçesi Epyaksa'nın da yer aldığı bu denetleme sırasında onun

da izlediği bir askeri bir tatbikat gösterisi düzenler. Buradan Konya'ya üç günlük bir yürüyüşle 20 fersenklik bir yolla ulaşılır. Ksenophon Konya'dan Frigya'nın son kenti *Ikonion* olarak söz ettiği Konya'da Kyros'un ordusunun üç gün kaldığını ve sonra otuz fersenklik bir yolla, beş günlük Lykaonia yolculuğundan söz eder. Ayrıca, burasının düşman bir ülke olmasından dolayı Kyros'un ordusu tarafından yağmalanmasına izin verdiğini ekler. Daha önce yolculuk boyunca görülmemiş, alışılmamış bu durum Lykaonia olarak adlandırılan Konya Ovası ve güneyinde henüz Pers egemenliğinin tam sağlanamadığı anlaşılıyor.

Yunan ve Latin dillerinde İkonion, İkonium ve İkonya gibi değişimlere uğrayan bu adı Araplar Koniya biçiminde kullanmışlardı. Eski bir Yunan efsanesi, adını Perseus'un yerli nüfusu yendiği " eikon " (görüntü) veya "gorgon'un (Medusa'nın) başı "na bağlamıştır. Şehir daha sonra Gorgon'un (ἀπεικόνισμα) tasvirine sahip olduğu için adını Ikonion olarak değiştirmiştir. Bu nedenle Stephanus Byazantius ve bazı Bizanslı yazarlar bu adın bazı sikkelerde de bulunan bir form olan Eikonion olarak yazılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bazı tarihçiler bu Yunan efsanesinden hareketle Konya adı için "Putlar Şehri" anlamında yanlış bir değerlendirme yapmaktadırlar.

Bir başka efsane de Türk dönemi anlatılan; Horasan'dan uçarak gelen dervişlerin "Kon ya!" derviş diyerek bu ovaya konup bir kent kurdukları ve adının buradan geldiği şeklindedir.

Bu yorumlamalar içinde, antik dönemden günümüze Konya adının değişimi ile ilgili Arif Nihat Asya'nın Ağıt şiirini hatırlamadan edemiyoruz:

"*Ben ki ateşle konuşurdum selle konuşurdum*

İdil'le Tuna'yla Nil'le konuşurdum

''Sangaryos''u ''Sakarya'' yapan

''İkonyom''u ''Konya'' yapan

Dille konuşurdum".

Tarihöncesinde Konya:

Konya çevresi 900 bin yıldır insanların uğrak yeri olmuştur. 1986 yılında MTA Genel Müdürlüğü elemanlarının bölgede kömür ocakları için yaptıkları araştırma gezisinde bulunan taş aletleri üzerinde Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Erksin Güleç ve beraberinde California Berkeley Üniversitesinden bir grup uzmanın değerlendirmesi sonucu bu tarihleme yapılmıştır (Güleç vd. 2012).

Son yıllarda Denizli Kocabaş'ta bulunan kafatası fosilinin 1.3 milyon yıl öncesine tarihlenmesi, Batı Anadolu'da Gediz Deresi ve Orta Anadolu'nun doğusunda Niğde Kaletepesi'nde bulunan bir milyon yıllık taş aletler Son Buzul Çağında bölgenin Afrika'dan Avrupa'ya geçen insanların geçiş yollarında olduğunu göstermiştir.

13 000 bin yıl önce buzulların erimeye başlamasıyla 3000 bin yıllık bir ılıman kurak bir dönemin yaşandığını görüşündedirler. Yakın Doğu'da ziraat ve ona bağlı olarak hayvan evcilleştirme koşullarının görüldüğü bu dönemde Anadolu'da da doğal çevrede bir takım gelişmeler olmuştur.

Sözünü ettiğimiz Buzul Çağı sonlarında Konya ovasını büyük oranda kaplayan Büyük Konya Gölünden söz edilmektedir. 13 000 yıl önce iklim değişikliklerine bağlı olarak kurumaya yüz tutan bu gölün kıyı kordonuna ait izleri Bozdağların etekleri ve Konya'nın 60 km. doğusunda Merdivenli Yayla çevresinde görmek mümkündür.

Bu bölgede 1968-69 yıllarında paleo-coğrafya araştırmalarda bulunan Prof. Dr. Oğuz Erol ve H.R. Cohen 13 000 bin yıl önce göl kenarına gelerek avcılık yapan ilk avcı toplayıcı topluluklara ait taş aletler bulmuşlardır[2].

[2] H. R.Cohen, "The Paleoecogy of South Central Anatolia at the Enn of the Pleistocene and the Beginnig of the Hofocene", Anatolian Studies (AS.), XX, 1970, 119-137.; O. Erol, "Konya, Tuzgölü, Burdur havzalarındaki plüvyal göllerin çekilme safhalarının jeomorfolojik delill.eri", Coğrafya Araştırmaları Dergisi 111/4, Ankara 1972, 13-52.; Esin, Age, 46.

1990'lara kadar Aslım Bataklığı ve Hotamış Gölü ile günümüze kadar varlığını sürdüren Konya Gölü, bu göllerin de kurumasıyla 21. Yüzyıla gelindiğinde tamamen kurumuştur. 1990'lı yıllarda Hotamış Gölü ile Kızıldağ ve Karadağ'ın kuzey uzantıları arasında Süleymanhacı köyündeki Pınarbaşı kaya sığınağında Edingburg Üniversitesi ile Karaman Müzesi işbirliği ile burada Watkins başkanlığında 1994-1995 ve D. Baird başkanlığında 2003 yıllarında kazılar yapılmıştır. Bu kazılar sonucunda MÖ. 11 000 yıllarına kadar bu kaya sığınağında yerleşim olduğu anlaşılmıştır[3].

2002 yılında TC. Kültür Bakanlığı izniyle yapmış olduğum Konya-Karaman illeri yüzey araştırmalarında tarafımızdan tespit edilen Konya Karatay ilçesi Hayıroğlu Boncuklu Höyük üzerinde Çanak-Çömleksiz döneme tarihlenen bir takı taş ve obsidyen aletler tespit edilmiştir. Bu yerleşme üzerinde 2006 yılında Pınarbaşı'nda kazılar yapan İngiliz arkeolog Prof.Dr. D. Baird kazılara başlamıştır. Çatalhöyük'ten bin yıl kadar önce ovadaki ilk yerleşme olan Boncuklu son günlerde gündemde olan Urfa Göbekli Tepe ile çağdaştır.

James Mellaart Çatalhöyük'ü keşfettiği 1956 -1958 yüzey araştırmaları döneminde Hayıroğlu köyüne de uğramış buradaki Neolitik Karhane Höyük hakkında bilgiler de vermiştir[4]. Ancak daha erkene tarihi giden çanak çömlek siz Boncuklu Höyüğü görmemiştir, ya da çanak çömlek buluntuları olmadığı için dikkatinden kaçmıştır.

4 Boncuklu Höyük (Hasan Bahar, Konya-Karaan İlleri 2002 Yüzey Araştırmaları Sezonu)

Hayıroğlu çevresi burada bulunan Koca Höyük, Kızılhöyük, Karhane Höyük, Turfalı Höyük, yine başka bir Çatalhöyük, Ovakavağı Çingen Höyük yerleşmeleri ile tarihöncesinden Antik Çağlara Konya-Karapınar çevresinin bağlantı yollarının ana yolunu oluşturmaktaydı. Hayıroğlu Boncuklu Höyük'te bulduğumuz taş aletlerle Suriye'de Jefr el Ahmar'daki aynı dönem yerleşmelerdeki aletlerin benzerliği o dönemde Anadolu Suriye ticaret ilişkilerini yansıtmaktadır (Bahar ve Koçak 2004).

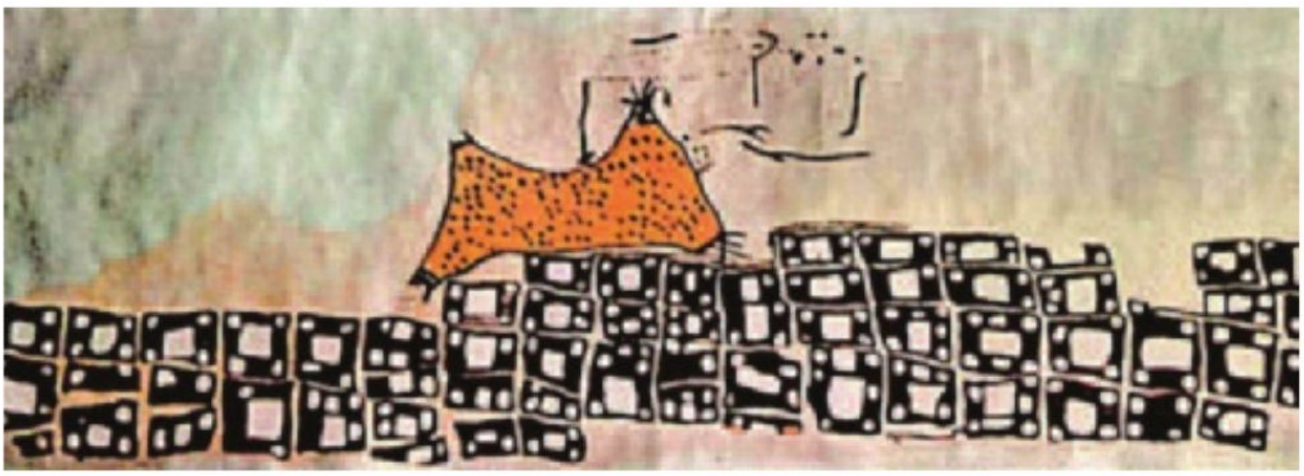
Hayıroğlu Boncuklu Höyük eski Konya Gölü kenarında yerleşilmiş bir yerleşme olmalıdır. Sadece Çanakçömleksiz dönem yerleşmesi olan bu höyüğün sonraki Neolitik Çağda Çatalhöyük'e göç etmiş olabilirler. 2001 yılı kazılarında Çatalhöyük'te kazı yapan Ian Hodder daha önce James Mellaart tarafından su nedeniyle inilemeyen ana toprağa kadar inmiştir. Buradaki bulguların C14 ölçümleri MÖ. 7400 yıllarına kadar yerleşim olduğunu ve Çanakçömleksiz bir döneme ait olduğunu göstermiştir.

Dünya arkeolojisi bakımından Çatalhöyük'ün birçok yönden ayrıcalıklı yeri vardır. Çatalhöyük insanları

[3] D. Baird, Pinarbaşi; from Epipalaeolithic campsite to sedentarising village in central Anatolia, The Neolithic in Turkey New Excavations& New Research, Edt. M.Özdoğan, N.Başgelen, P.Kuneiholm , 2012.

[4]

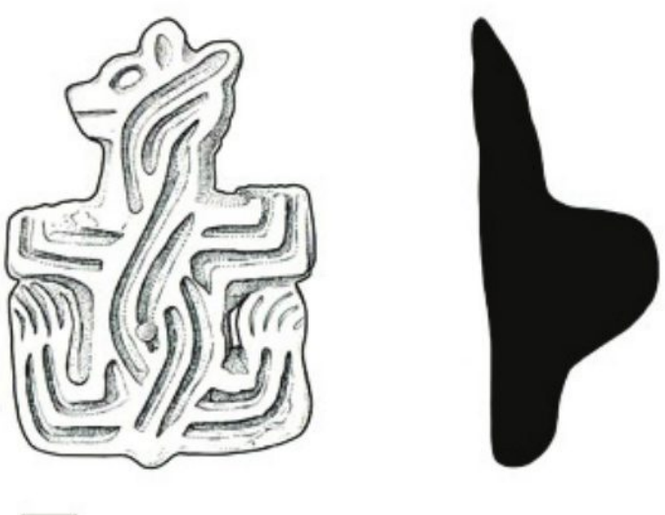
yaşadıkları dünyayı sadece kültürel atıklarıyla bize miras bırakmamışlardır. Av sahneleri, halı kilim motifleri, dağlara akbabalara bırakılmış başsız insan iskeletleri, kuşlardan leoparlara hayvan resimleri gibi sahnelerin yanında yaşadıkları yerleşmenin krokisi ile yerleşmenin arka planında patlamakta olan bir yanar dağın resmini yaparak o dönemle ilgili birçok bilgiyi bize aktarmışlardır. Bu yönüyle Çatalhöyük sanki belgesel bir arşiv merkezidir.

5 Çatalhöyük Kent Planı (James Mellaart 1960-64 Kazıları)

Çatalhöyük'te Cıva, Bakır ve Kurşun madenleri kullanılmıştır. Sızma, Ladik gibi cıva maden yataklarına yakın olan Çatalhöyüklüler dünyada bu madenin kullanılmasından binlerce yıl önce kullanmışlardır. Bozkır-Hadim arasında yer alan Göksu Nehri kenarında bulunan Yelbeyi Kaya Mezarı yakında tespit ettiğimiz Roma dönemi işletilmiş cıva yataklarının yakın olması bakımından Çatalhöyüklüler tarafından kullanılmış olduğunu düşünmekteyiz. Zira Çatalhöyüklülerin duvar sahnelerinde yaşanan av sahneleri bu dağlarda yaşanmaktaydı.

Değişik birçok formda damga mühürler dünya ticaret tarihi bakımından önemli olduğu gibi, mal mülk edinme, aidiyet düşüncesi yönünden önemli bir imgedir. Damga mühür geleneği, günümüze kadar sürmektedir. Çatalhöyük'üm dünya kentinin ilk temsilcisi olup olmadığı tartışılan bir konudur.

6 Çatalhöyük Mühürlerinden bir örnek (Ian Hodder, Ali Unut Türkcan 2005 Çatalhöyük Arşivi)

Çatalhöyük haritacılık tarihi bakımından da yapmış oldukları köylerinin haritası dünyadaki ilk haritadır. Çatalhöyük, daha birçok yönüyle tartışılabilecek bir özelliğe sahiptir.

Konya çevresinde Neolitik Çağla ilgili Seydişehir Suberde, Beyşehir Erbaba höyükler katkılar sağlamıştır. James Mellaart'ın bölgede yaptığı araştırmalarda Yılan, Alan, Çukurkent Höyükleri, Mehmet Özsait'in Akşehir'de yapmış olduğu araştırmada Dede Mezarı Höyük, tarafımızdan yapılan araştırmalarda Selçuklu Beçene Zıvra Höyük, Derbent Yassıören, Taşkent Balcılar Höyük Ardıç Höyük, Höyükardıç'ta Neolitik döneme ait bulgular elde edilmiştir. Beyşehir Kanal inşaatı sırasında kesilerek tahrip edilen Kanal Höyük Seydişehir çevresinin öneli Neolitik yerleşmelerinden biridir. Burada Konya Arkeoloji Müzesi arkeologlarından Enver Akgün kurtarma kazıları yürütmüştür.

Neolitik dönem yerleşmelerini Konya çevresinde birçok Kalkolitik yerleşme izler. Batı Çatalhöyük bunlardan biridir. Taş eşyalarla birlikte bakır eşyaların da yaygınlıkla kullanılmasından bu dönem Bakırtaş (Kalkolitik) Çağı olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemi izleyen Tunç Çağı'nda bakırla kalayın alaşımından tunç elde edilmeye başlamıştır. Madenciliğin teknolojik bir aşamaya geçtiği bu dönemde Anadolu'da madenci birçok kentler ortaya çıkmıştır. Yüzlerce höyük ve yamaç yerleşmesinin yer aldığı Konya çevresinde kentleşen madenci köylerin merkezi kentlerinde beyliklere geçildiği görülür. Uluslararası ticaretin yaygınlık kazandığı bu dönemde Mezopotamyalı devletlerine ait yazılı belgeler Anadolu'daki beylikler hakkında bilgi verir.

Bunlardan biri de Konya Karahöyük'te olduğunu düşündüğümüz Puruşanda'dır.

Tarihin Şafağında Konya:

MÖ. 3. Bin yılda Anadolu'da Hattiler, Hurriler ve Luviler olarak üç büyük etnik grup görülür.

Bu dönemle ilgili Anadolu'da yazılı beleğeler görülmemektedir. Dönemle ilgili bilgiler arkeolojik belgeler ve komşu Mezopotamya yazılı belgeleri sayesinde bilgiler elde edilmektedir.

Anadolu'nun yerli halkı görülen Hattiler Anadolu'nun merkezinde yer alan Kızılırmak yayı içinde oturuyorlardı. MÖ. 3. Bin yılın sonlarında Anadolu'ya geldikleri düşünülen Luviler ise Batı ve Güney Anadolu'nun batı kesimlerine yerleşmişlerdi. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görülen Hurrilerin merkezi Kuzey Mezopotamya idi.

Konya ve çevresi Luvi halklarının yoğunlukta olduğu bölgedeydi. İkkuwanya adının bu dönemde onlar tarafından verilmiştir. J. Mellaart bölgenin antik dönedeki Lykaonia olarak kullanılan adının da bu halklardan kaynaklandığını ileri sürmüştür.

Bölgenin, MÖ. 3. Bin yıldaki siyasal yapısı ile ilgili bilgileri Mezopotamya yazılı kaynaklarından dolaylı olarak öğrenmekteyiz. Bu yazılı belgelerde Akkad imparatoru Sargon'un tüccarları Anadolu içlerine kadar ticari faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Bu faaliyetler esnasında Puruşhanda kentine tuz ticareti için gelen tüccarlardan bazıları mahsur kalmışlar ve Sargon'a kurtarılmaları için bir mektup yazmışlar ve bunun üzerine Sargon bölgeye bir sefer yapmıştır.

Daha sonra MÖ. II. Bin yıl Asur Ticaret Kolonileri tüccarları, Kuşşara Kralı Anitta Tableti ve Hitit İmparatorlarının bazılarının yazılı belgelerinde öneli bir ticaret merkezi (karum) ve krallık olarak adından söz edilen Puruşhanda'nın bugünkü yeri tartışılmaktadır.

Bu tartışmaların başında Aksaray Acemhöyük ve Konya Karahöyük gelmektedir (Alp 1972, . Son yıllarda bu tartışmalar içinde Afyon Bolvadin Üçhöyük de görülmektedir(Barjamovic, Gojko,2011).

Asur Ticaret Kolonileri döneminde Kayseri Kültepe'de bulunan Kaneş Karum en önemli merkezdi. Yine önemli bir Karum (Pazar merkezi) olan Puruşhanda Kaneş'in batıya Ege'ye kadar uzanan yolları üzerinde bulunmaktaydı. Bakır, gümüş ve kalay ticareti yapılan bu merkezde aynı zamanda maden kaynakları bakımından zengin olan Toroslara yakın olmalıydı.

Konya bölgesinde, birçoğu tarafımızdan yapılan yüzey araştırmaları döneme ait birçok höyüğün varlığını ortaya koymuştur. Bunlardan birçoğu Pruşhanda olarak adlandırılan Karahöyük'ün oldukça yakınındadır. Bunlardan bazıları; Konya'da İşgalaman H. Yaylapınar H., Pamukçu H., Sille Parsana H., Sızma H., Sarayönü Konar H., Akşehir Karabulut H., Hatunsaray Zoldura H., ve Bozkır Sazlı Höyük.

Özellikle Konya'nın 130 km. güneyinde Toros dağ eteklerinde tarihi Bozkır maden yatakları yol güzergahı

üzerinde bulunan Bozkır Sazlı Höyük üzerinde bu döneme ait madencilik faaliyetlerine ait maden posaları bulunmuştur.

7 Konya Karahöyük Mühürleri (Alp 1972, şekil 74-76)

Asur Ticaret Kolonilerinin Anadolu'daki faaliyetlerinin son dönemleri olarak görülen MÖ. 1750 yıllarında Kuşşara'da bir krallık kuran Pithana oğlu Anıtta Kaneş, Hatti ve Zalpa gibi belli başlı Orta Anadolu krallıklarını topraklarına katıp Puruşhanda'ya yönelmişti. Bu ciddi durumdan kaygılanan Puruşhanda kralı ona demirden bir taht ve demirden bir asa armağan ederek, bu işgali bertaraf etmiştir. Bu jestine karşılık, dönemde Kaneş'i merkez yapan Anitta onu buraya çağırarak sağında oturup krallar gibi davranmıştır.

Anadolu'da henüz demir madenin yaygın bir şekilde kullanılmadığı bu dönemde Puruşhanda kralının demir bir taht ve asa armağan etmesi; Puruşhanda'nın demir madenlerine ve demir metalürjisine sahip olması ilginçtir. Bu yüzden bazı uzmanlar bu madenin meteorit bir demir olduğunu ileri sürmektedir. Günümüzdeki bu tartışmalar bir yana Anitta tartışmasız bu armağanların önemini kavradığı bir gerçektir. Puruşhanda bu armağanlar sayesinde Kaneş Kralı Anitta'nın işgalinden kurtulmuştur.

Kuşşara Krallığından elli yıl kadar sonra Hattuşaş (Boğazköy)'ta bir devlet kuran Hititler kuzeyde Karadeniz ve güneyde Akdeniz'e açılabilmek için sınırlarını genişletmeye başlamışlardı.

Hitit devletinin kurucu kralı I. Hattuşiliş yıllıklarında ele geçirdiği kentler arasında Hupisna (Ereğli), Tuvanuwa (Kemerhisar), Nenassa(Aksaray? Şereflikoçhisar?), (La(y)landa (Karaman), Zallara (Cihanbeyli yakını), Parşuanda ve Luşna (Lystra-Zoldura Hatunsaray)'dan söz etmektedir. Zallara ile Luşna arasında yer alan Parşuanda'nın Karahöyük civarında olması muhtemeldir. Telepinuş fermanında Labarna'nın Parşuanda'yı ele geçirmesinden söz etmektedir. Labarna'nın I Hattuşiliş'in unvanı ya da ayrı bir kral olup olmadığı tartışılan bir konudur. Muvattaliş'in Duası ((CTH 381) adlı metinde Ussa'nın Fırtına tanrısı, Paraşunta'nın Fırtına tanrısı, Huwatnuwanda Dağı, Hulaya Nehri, Aşağı Ülke'nin erkek tanrıları, kadın tanrıları, dağ ve nehir tanrılarından söz edilmektedir.

Genellikle Hulaya Nehri Ülkesinin Çarşamba Nehri Ülkesi olduğu şeklinde görüşler yaygındır, ancak kanımızca burası Göksu Nehri Ülkesidir. Ussa ise Karapınar Ereğli çevresidir. Huwatnuwanda Dağı için Sultan Dağları önerilmektedir.

Hitit belgelerinde geçen Ikuwaniia'nın Alaeddin Tepesi merkezli Konya kenti olduğunu adını da buradan aldığını düşünüyoruz. Aslında Alaeddin Tepesi büyük Konya Höyüğünün görünen kısmıdır. Bu höyüğün çapı Karahöyük'ün olduğu gibi bir kilometre çapında olmalıdır. Kentin değişik yerlerinde yapılan temel kazılarında geçmişe ait buluntular ortaya çıkmaktadır.

Hititler dağ, nehir ve göl gibi doğal sınırlara göre Anadolu coğrafyasını adlandırıyorlardı. Ülke Maraşşantiya'(Kızılırmak)'tan itibaren doğu kesimi "Yukarı Ülke/ KUR.URU.UGU.TI", batısı ise "Aşağı Ülke. KUR.URU.ŠAP-LĪ-TI" olarak tanımlanıyordu(Bryce 2005).

Aşağı Ülke içinde yer alan Konya çevresi, Luvi bölgesinde olduğu için Luvi Fırtına Tanrısı Tarhu'nun adından

hareketle burada tesis edilen eyalete Tarhuntaşşa adı verilmişti. Hitit yazılı belgelerinden bu eyaletin doğudaki sınırı Lamiya (Antik Grek.Lamos- Günümüzde Limonlu) Çayı, batıda Kaştariyaş (Antik Grek. Kestros - günümüzde Aksu), kuzeyde adından tuz kayalıkları olarak tanımlanan Tuz Gölü ve güneyde Akdeniz yer alıyordu.

Hitit devleti kurulduktan itibaren tarihleri boyunca kuzeydeki Karadeniz dağlık bölgesindeki Kaşkalar, güneydoğudan Hurriler ve Batı Anadolu'da Arzawalıların akınlarından rahatsız olmuşlardır.

Konya çevresi batıdan gelen Arzawalıların Hitit merkezine en etkin akın yaptıkları bölgeydi Hititler bu akınları durdurmak ve Arzawa üzerine seferler yapabilmek için burada bir eyalet kurdular. Tarhuntaşşa adı verieln bu eyaletin merkezi kenti Tarhuntaşşa'nın yeri tartışma konusudur. 1994 yılında tespit edip 1996 yılında Hatip Kayalığında ortaya çıkardığımız Kurunta yazıtı bölge tarihinin olduğu kadar Hitit tarihinin de karanlık birçok noktasını aydınlatmıştır (Bahar vd. 1996).

Arzawalılara karşı bir tampon eyalet olarak kurulan Tartuntaşşa'nın Kadeş Savaşı sırasında Hititlere başkent yaptığı biliniyor. Hitit kralı Muvattaliş'in başkenti buraya taşımasından sonra yaklaşık 10 yıl başkent Hatip Kalesinde bulunan Tarhuntaşşa başkentlik yapmıştır, ancak daha sonra başkent Muvattaliş'in oğlu Urhi Teşub tarafından yeniden Hattuşa'a taşınmıştır. Amcası III. Hattuşiliş ona karşı bir darbe düzenleyerek onu sürgün edince diğer yeğeni Urhi Teşub'un küçük kardeşi Kurunta'yı buraya atayarak aralarında bir saldırmazlık antlaşması yapılmıştır, bu antlaşma bir süre sonra tahta çıkan IV. Tuthalia ile Kurunta arasında da yenilmiştir, fakat Kurunta'nın bu duruma isyan ederek başkent Hattuşaş'ı yağmaladığı ve kendisini büyük Hitit Kralı ilan ettiği Hatip'teki yazıtından ortaya çıkmaktadır. IV. Tuthalia'nın oğullarının bir Hitit Devletinin yıkılışı sırasında hükümdarlıklarının sürmesi bu durumun fazla sürmediğini yansıtmaktadır.

Konya çevresi Hitit Anıtlarının en çok görülen bir bölgedir. Beyşehir Eflatunpınar, Fasıllar; Ilgın Yalburt, Kadınhanı Köylütolu, Hatip Kurunta ve Emirgazi Altarı imparatorluk dönemi anıtlarıdır. Ereğli İvriz (Halkapınar Aydınkent) olarak bilinen Warpalavaş Bereket Anıtı ve Konya Karaman sınırındaki Kızıldağ-Karadağ Hartapuş Anıtları Geç Hitit Dönemi Anıtlarıdır(Bahar 1999).

Ege Göçleri ve Geç Hititler Dönemi Konya Çevresi

Deniz Kavimleri Göçü ile bölgede görülen bu parçalı görüntüye karşın doğuda Dicle kıyısındaki Asur kenti çevresinde MÖ. II. Bin yıl başlarından beri varlığı görülen Asur İmparatorluğu güçlenerek saldırılarını Anadolu içlerine kadar genişletmiştir. Bölge krallıklarını vergiye bağlayan Asur devleti yıllıklarından Muşki kralı Mita ve doğudaki Uruatri ve Nairi boyları ve bu boylardan zamanla bir devlet kuran Urartu'dan söz edilir. Uzmanlar Asur yıllıklarında Muşki ve Mita olarak söz edilen krallık ve yöneticisi hakkında Frig Kralı Midas olduğu konusunda hem fikirdir. Zaman zaman Urartu, Tabal ve Muşki krallıkları Asur'a karşı işbirliği yaptıkları da Asur yıllıklarından öğrenilmektedir.

İvriz kaya anıtında Tanrı Tarhu karşısında dua eder konumda gösterilen Tuana kralı Warpalawaş'in yakasında bulunan bir Frig fibulası (çengelli iğne) ve belindeki Frig kemeri Frig Krallığı ile dostluğun bir yansıması gibidir. Asur imparatorlarından Sargon Muşki kralı Mita ile Harrua'da üç kez savaş yaptığından ancak sonunda yenilen Mita'nın kaçtığından söz eder. Tarihçiler Harrua'nın Silifke yakınında olduğunu tartışmaktadır, eğer Harrua burada ise Sertavul Geçidi boyunca Mita'nın yani Frig kralı Midas'ın buradan güneye indiği ve geri çekile yolunun da burası olduğu anlaşılmaktadır(Bahar 1999).

Gordion Doğu Akdeniz ticaret ağı içinde yer almaktaydı(Kealhofer, 2005). TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı izinleriyle bölgede 1994 yılından itibaren 2013 yılına kadar yaptığımız arkeolojik ve tarihsel yüzey araştırmalarımız Friglerin güneye açılan önemli höyüklerini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Konya Alaeddin Tepesi önemli bir merkez olarak işlevini sürdürürken doğuda Karapınar Ali tepesi ve Yağmapınar (Kıcıkışla), güneyde Çumra Cicek Höyük, Seydişehir II höyük ve Çavuşkale Toros geçitlerinden Akdeniz'e uzanan yolların başlangıcındadır (Bahar 1999).

Anadolu'da Asur'a karşı birleşik güçlerin verdiği bu savunma mücadeleleri sırasında doğudan başka bir tehlike gelmiştir MÖ. 7. Yüzyılda Orta Asya'nın Hazar çevresinde binlerce yıldır göçebe çoban bir hayat süren İskit kavimleri belki de bir kuraklığın etkisiyle, zira uzmanlar bu dönemde küresel bir kuraklıktan söz etmektedir,

batıya doğru hareketlenmişlerdir. Domino etkisi yapan bu hareketlenme yine binlerce yıl Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kimmer boylarını sürüklediler.

Önce İskit akınlarından kaçan Kimmerler, ardından da güneye Asur ülkesine girmeye çalışan İskitleri Asur kralları diplomatik bir manevralarıyla Anadolu'ya yönlendirdiler. Bu dönemde Doğu Anadolu'da yüksek bir uygarlık kuran Urartular bu güçlere karşı koymaya çalışmışlarsa da kralları bu saldırılar karşısında intihar etmek zorunda kaldı. Asur kaynakları II.Rusa'nın bir hançerle intiharından söz eder. Urartu kentlerini yağmalayarak batıya geçen bu göçler Frig başkenti Gordion'u da yerle bir edecektir. Bu durum karşısında ve daha sonra batıda Gordion'un yakılıp yıkılıp yağmalanması üzerine Frig kralı da aynı yolu seçerek intihar eder, batı kaynaklarından Eusobios Midas'ın boğa kanı içerek intihar ettiğini yazmıştır. Gordion'daki tahribatı burada yapılan arkeolojik kazılar ortaya çıakrmıştır.

Prof. Dr. M. Taner Tarhan, bozkır toplulukları olan Kimmerler ve İskitleri Proto-Türk kavimleri olarak değerlendirmekte ve Orta Anadolu'da yaklaşık 200 yıllık bir süre kurmuş oldukları bir Bozkır Devletinden söz etmektedir(Tarhan 1979).

Yazılı ve arkeolojik kaynaklarda desteklenmesi gereken bu tezin doğruluğunu ortaya koymak için bu yönde kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır. Amasya ve son olarak İstanbul'da bulunan bazı höyükler bu konuda umut verici oluştur. Uzun zamandır Anadolu'da görülen kaya resimleri (petrojilipler) ve Hakkari'deki mezar stelleri gibi yayınlar dikkat çekicidir(Sevin ve Özfırat 2001).

Kimmer ve İskit saldırılarından kaçan Frigler, bir süre, Kütahya, Afyon ve Eskişehir'deki dağlık bölgede varlıklarını sürdürdüler. Doğuda bulunan Urartular büyük bir sarsıntı yaşamakla birlikte MÖ. 6. Yüzyıl başlarındaki Med istilasına kadar ayakta kalabildiler. Bu bölge Medlerin eline geçtiği bu sürede batıda Kimmerleri ülkesinden çıkaran Lidyalılar Manisa Salihli'de bulunan Sardes merkez olmak üzere bir devlet kurdular.

Anadolu'nun güneyinde bir süre Kimmer ve İskit akınlarına karşı savaşmak zorunda kalan Asur İmparatoru Sargon Konya Ereğli yakınında Hubişna'da yapılan savaşta hayatını kaybetti. Sargon'un hayatını kaybetmesinden sonra bölgedeki yerel krallıklar Asur'a karşı bağımsızlık mücadelesine girdiler ve Asur'un Orta Anadolu'daki Tabal Krallıkları ve Çukurova'daki Que Krallığı üzerindeki egemenliği giderek zayıflamıştır. Çukurova'da bir süre yerel Geç Hitit Krallıklarından Azitawadda Krallığı egemen olacaktır.

Doğuda Mezopotamya'da merkezi bölgede Asur devletinin zayıflamasını fırsat bilen Yeni Babil kralları İran'da ortaya çıkan önce Medler ve sonra da Perslerle işbirliğine giderek Asur devletine son vermişlerdi(MÖ 612).

Asur devletinin güney bölgedeki seferlerinin yerini bu kez Mezopotamya'da güçlenen Yeni Babilliler dolduracaktır. Babilliler ume olarak adlandırdıkları Çukurova'yı işgal ettikten sonra batıya yönelerek Pirundu olarak adlandırdıkları Dağlık Kilikya'yı ele geçireceklerdir. Yeni Babil imparatoru Neriglissar MÖ 539 yılında bölgeye gerçekleştirdiği seferde sınırlarını Gazipaşa'daki Şallune (Selinus)'ye kadar genişletmiştir. Bu dönemde Torosların kuzey kesimindeki Konya çevresi Babil belgelerinde Ludu (Lidya) olarak adlandırılan Lidyalılara ait topraklardır (Bahar 1994).

Arkeolojik araştırmalarda Konya çevresinde Lidya kültürel varlığı fazla görülmediğinden gevşek bir siyasi egemenlikten söz edilebilir. Batı Anadolu'da Sardes'te güçlü bir devlet kuran Lidyalılar bir süre İran'da devlet kuran Medlerle egemenlik savaşına girmişlerdir.

Herodot, bir güneş tutulması üzerine Lidyalılar ile Medlerin, bu tutulmayı savaşı istemeyen tanrıların bir uyarısı olarak gördükleri için aralarında barış imzaladıklarından söz etmektedir.

Bu antlaşma ile içerisinde Konya çevresi de dahil Kızılırmak batısındaki topraklar Lidya egemenliğindedir. Ancak İran'da Med egemenliğine son vererek bir devlet kuran Persler bir süre sonra doğuda Med ve batıda Lidya egemenliğine son vererek Anadolu topraklarına tümüyle hakim oldular. Bölgedeki Pers hakimiyeti MÖ. 546 yılında Lidya başkenti Sardes'in düşüşünden Büyük İskender'e MÖ. 333 yılında İssos'ta Pers Kralı III. Darius'un yenilmesine kadar sürmüştür.

Konya ve çevresine MÖ. 333 MÖ. 25 yıllarına kadar Büyük İskender ve ardılları egemen olmuştur. Büyük

İskender doğuya yaptığı seferi Konya coğrafyasının kuzeyinden Eskişehir ile Ankara çeversinden tercih etmiştir. Ancak MÖ. 323'te yaklaşık 10 yıllık Mısır, Mezopotamya, İran, Orta Asya ve Hindistan'daki faaliyetleri sırasında merkez Makedonya ile bağlantısını Konya çevresi sağlamıştır.

Kendisinden sonra bölgedeki Helenistik krallar bölgede Laodiceia (Ladik) gibi kurdukları kentlerle bu bağlantıyı güçlendirmişlerdir.

Seleukoslar döneminde başkent Antakya ile batı bölgeleri arasında Bergama ve Efes gibi kentlerle bağlantı sağlayan bir yol üzerindeydi. Bu yolu güçlendirmek için Seleukos I. Nikator annesinin adını verdiği Laodikeia (Ladik)'yı kurmuştu. Philimelion (Akşehir) de bu yol güzergahında aktif bir kentti.

Strabon Roma dönemi bu yolu Efes'ten Melitene(Malatya)' uzanan askeri yol güzergahı olarak detaylı bir şekilde vermektedir.

Siyasal olarak, Lykaonia, Magnesia'da Büyük Antiochus'un Roma destekli Bergama Krallığına MÖ. 190 yılında yenildiğinde MÖ. 188 Apema Barışı ile Bergama Kralı II. Eumenes'e verildi. MÖ 160 civarında, bir kısmı, Lycaonia Tetrarşisi, Galatya'ya eklendi.

MÖ 129'da doğu yarısı (genellikle takip eden 200 yıl boyunca Lycaonia olarak adlandırılır) onbirinci strateji olarak Kapadokya'ya verildi.

Konya'nın özellikle dağlık bölgesinde Pers ve Helenistik dönemde görülen isyanlar Roma ve Bizans dönemlerinde de sürmüştür.

MÖ. 79 yılında Roma konsülü Servilius Vatia bu isyanları bastırmak için görevlendirildi. Servilius Vatia MÖ 78-74 yılları arasında Kilikyalı Isauryalılara karşı bir sefer başlatarak bölgeyi kontrol etmeyi başardı. Bu zaferi için Isaúricus lakabını kazandı. Ancak bu, Akdeniz'de korsanlığı durdurmak için yeterli değildi. Bu nedenle MÖ 67'de Büyük Pompey (MÖ 106-48), Roma ile savaşında korsanları toplayan Mithridates VI'ya (MÖ 120-63) karşı yürüttüğü seferin bir parçası olarak sorunla ilgilenmek üzere görevlendirildi.

MÖ 64 yılında Pompey tarafından Mithridates Savaşları'ndan sonra eyaletlerin yeniden düzenlenmesinde tetrarşinin kuzeyini Galatya'ya, on birinci stratejiyanın doğusunu ise Kapadokya'ya verdi. Geri kalanı Kilikya'ya bağlandı. Yönetimi ve gruplandırılması Romalılar döneminde sık sık değişti. 371'de Lycaonia önce ayrı bir eyalet olarak kuruldu.

Pompeius bölgenin güneyindeki Likya Kilikya arasındaki bağlantısını sağladığı görülür. Ancak bölgenin kuzeyindeki Toros zirvelerinde yer alan Isaurialı kabilelerden Homonadların bağımsızlığı bir elli yıl kadar sürmüştür.

MÖ. 31 yılında, Octavianus(Augustus)'un Antonus ile yaptığı deniz savaşında yanında yer alan Amyntas'a bölgeyi bırakmıştır. Amyntas önce başkentini Ankara'dan Antiocheia(Yalvaç)'a taşımış ve Isaura'da bir krali ikametgah kurma çalışması başlatması başkentini buraya taşımayı planladığını göstermektedir. Amacı güneyde Akdeniz kıyısında bulunan Side'ye bir yol yaparak Roma ile siyasi ve ticari bağlantıyı daha kolay sağlayabilmektir. Fakat bölgede savaşçılıklarıyla bilinen Homanadlar bu planına engel olmuş görünmektedir. Torosların yüksek zirvelerinde birçok kalesi bulunan bu halkın yerleşim yerleri hakkında değişik öneriler olsa da biz bu önerilerden Suğla Gölünün güneyindeki Arvana çevresinde olduğunu düşünüyoruz.

Amyntas Homanadlara yaptığı bir seferde şeflerini öldürmüştür. Bu duruma çok içerleyen Homanad şefinin karısı bir ordu toplayarak Amyntas ordusunu Toros geçitlerinde sıkıştırarak Amyntas'ı MÖ. 27 yılında öldürmüştür. Bunun üzerine Augustus MÖ. 25 yılında Galatya'yı bir eyalet haline getirerek Roma'ya bağlamıştır. Bölgedeki Homanadları kontrol altına almak için de Suriye valisi Qurinius'u görevlendirir. Quirinius bölgeye yaptığı bir sefer sonunda Homonadları yurtlarından sürgün etmiştir. Bu olayı anlatan Strabon Homanadların etrafı dağlarla çevrili bir ovaya yerleştirdiğinden söz eder. Kanımızca burası Derebucak ilçesinin güneyinde yer alan Kembos Ovası olmalıdır.

.Lycaonialılar, Strabon zamanında ayrı bir milliyetlerini korumuş görünüyorlar, ancak etnik yakınlıkları bilinmiyor.

Part Savaşlarında Roma'nın Kilikya Valisi meşhur hatip Cicero geri çekilen Roma orduları için bir Lykaonia kenti olarak tanımladığı Ikonium'u üst olarak kullanmıştı(Cicero. Fam. 15.3.1).

Romalı dönemi tarihçi Plinius (Nat.His.,V. 27) burayı Yunanlıların ve Yahudilerin yaşadığı çok kalabalık bir şehir olarak tanımlar. Bu nedenle, kısa bir süre içinde yerin öneminin büyük ölçüde arttığı anlaşılıyor. Iconium olan 14 kasabadan oluşan bir tetrarşi merkeziydi.

Hristiyanlığı tebliğ için bölgeye gelen St. Paulus ve yardımcısı St. Barnabas, Antiochei (Yalvaç), Iconium (Konya), Lystra (Hatunsaray) ve Derbe (Karaman Kerti Höyük) Konya'ya üç kez uğramışlardı. Yolculukları bu dönemdeki başta MÖ. 6.'da tesis ettiği Via Sebaste ve sonra eklentileri üzerinde olmuştur.

Via Sebaste: Augustus, Homonad sorununu çözmesine karşın, öteden beri bölgedeki isyanların bu çözümün uzun süreli olmayacağını gösteriyordu. Bu nedenle bölgedeki başkaldırıları kontrol altına alabilmek için Galatya eyaletinin başkenti olan Pisidia Antiocheia(Yalvaç) merkez olmak üzere bölgede bir takım koloniler kurarak buraya lejyon askerleri yerleştirerek Via Sebaste adı verilen bir yol ağı ile bağlantılarını sağladı. Bu yolun Pisidia Antiocheia'ndan doğuya uzanan ana kolu Beyşehir Gölü kuzeyinden Kıreli, Görünmez Köy, Selki, Yunuslar, Bağırsıkdere, Kızılören, Bulumya, Kilistra üzerinden Lysta (Hatunsaray Zoldura)'ya uzanıyordu. MÖ. 6 yılında Meram ilçesi Hatunsaray'da bulunan Zoldura Höyük'te kurduğu Lystra kolonisine yerleştirdiği jejyon askerleri Isaurialıların kontrolünü sağlayabilecek bir stratejik konuma sahipti. Günümüzde Lystra'dan Akören, Eksile (Çatören) Akören Karahöyük, Alanhöyük, Apa, Tahtalı, Kayalar, Aydınkışla, Kınık, Acılar yolu bu güzergahın en kestirme uygun ulaşımı göstermektedir.

Daha çok ticari bir yolları gösteren, aslı Roma dönemi yapılmış Bizans döneminde kopyaları Peutengeriana Tablosu bölgedeki yolları eksiklilerine rağmen ele almıştır. Ramsay bu yolları revize eden bir çalışma yapmıştır. Bölgede 19. Yüzyıl sonlarında araştırmalarda bulunan Ramsay bu yolları detaylı bir şekilde vermektedir(Ramsay 1960, 395-400).

Lycaonia dilinin zikredilmesi, ana dilin Listra'da yaklaşık 50 kişi civarında kişi Frigçe-Luvice yerel dillerini konuşmaktadırlar**.**

St Paul Konya'ya geldiğinde Yahudi, Grekler ve başka uluslardan değişik topluluklar bulunan kozmopolittik bir yapı vardır. Roma döneminde coğrafi ve siyasi olarak Lykaonia'nın bir parçası olarak görülen İconium dini yönden Phrygia'nın bir parçası gibidir. En azından bu MÖ. 100 ila MS 100 arası böyledir. Iconialılar kendilerini bu dönemde komşuları Lykaoniyalılaradn Phrygialılar olarak ayırmaktadır.(Ramsay 1911,37).

Kutsal Kitap Elçilerin İşleri'nde (14:11) bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

Aynı şekilde Konya'da da Yahudiler'in havrasına giren Pavlus'la Barnabas öyle etkili konuştular ki, hem Yahudiler'den hem de Grekler'den çok kişi iman etti. Ama inanmayan Yahudiler, öteki uluslardan olanları kardeşlere karşı kışkırtarak zihinlerini bulandırdılar. Orada uzunca bir süre kalan Pavlus'la Barnaba, Rab hakkında cesaretle konuşuyorlardı. Rab de onlara belirtiler ve harikalar yapma gücü vererek kendi lütfunu açıklayan bildiriyi doğruladı. Kent halkı ikiye bölündü. Bazıları Yahudiler'in, bazıları da elçilerin tarafını tuttu. Yahudiler'le öteki uluslardan olanlar ve bunların yöneticileri, elçileri hırpalayıp taşa tutmak için düzen kurdular. Bunu öğrenen Pavlus'la Barnaba, Likaonya'nın Listra ve Derbe kentlerine ve çevre bölgeye kaçarak oralarda da müjdeyi yaydılar(Ramsay 2001).

İkonum, Bizans döneminde adından sıkça söz edilen Lycaonia metropolünün merkezi kentiydi (Hierocles).

Erken Bizans döneminde MS. IV. Lykaonia'da farklı mezheplere sahip Hristiyan topluluklar görülür.

Kayseri Piskoposu Basil, Ladik'te Eugenes'in başında bulunduğu Novatianlar hakkında İstanbul'a raporlar yazmıştır. Ladik'te bulunan Euganes'e ait 360'lara ait mezar taşında suyla vaftiz olan, çoluk çocuk sahip olduğu anlaşılan piskopos Eugenes başlangıçta Antiocheia (Yalvaç)'da bir askeri komutandı. Hristiyan olduğu için bir takım cezalara çarptırılmıştı. İznik Konsili (MS. 325) serbest kalmış burada bir kilise kurmuştu.

Ikonium, MS. 1. Yüzyılın başlarında Galatya ve sonra da 3. Yüzyılda Diocletianus'un oluşturduğu Pisidia, İsauria ve Galatya Eyaleti içindeydi. MS. 370'lerde oluşturulan Lykaonia Eyaletinin merkezi kenti oldu. Bu

idari değişikliklere paralel olarak Kayseri patriği Basil yardımcısı Amphilochius'u buraya piskopos olarak gönderdi.

İconium önceki Pisida, Isauria ve Galatya eyaleti içinde Antiocheia'dan sonra en önemli kentti. Kent bu nedenle önemli bir piskopos atanmasını bekliyordu. Önceki kent Piskopos'u Faistinus bu beklentilerini Basil'e duyurdu. Basil bunun üzerine çok güvendiği genç yardımcısı Amphilochius'u İconium'a önerdi (Basil, Ep. 138.2). Onun önerisiyle S. 374 yılında Amphilochius buraya atandı. 375 yılında Basil bazı kilisedeki sorunlar için Amphilochius'u ziyaret etti. Bu dönem Lykaonia bölgesi yazıtlarında çileci Ortodoks olmayan dinsel tarikatlar olduğu anlaşılıyor. Laodeceia Kombusta'daki karthoroi –novatianların olduğu gibi. Buna karşılık Laodiceia Combusta'nın kuzeyinde Bardeatta (Sarayönü Karatepe) civarında, Kestel (Beykavağı), Konya ovasında Orta Konak, Zivecik'te ve Obruk Gene Yaylasında 'apotaktif' mezar taşları bölgede çileci tarikatların olduğuna işaret etmektedir.

Amphilochius böyle bir ortamda Ortodoks otoriteyi kurmak için görevlendirilmiştir. Uzunca bir süre görev yapan Amphilochius bu gruplarla iyi geçinmiş görünüyor((Thonemann 2011, 185-205).

Amphilokios'un Alaatten Tepesin'de bulunan kilisesi; Selçuklular zamanında mescide dönüştürülmüştür. Konyalılar tarafından Eflatun Mescidi olarak bilinen bu yapının resmi 20. Yüzyıl başlarında Gertrude Bell tarafından resmediliştir.

Amphilochius Konya insanı hafızasında uzunca yıllar Eflatun olarak yer almış ve Konya'nın batısında Sille'de bulunan Akmanastır'a ve Beyşehir'de bulunan Hitit Anıtına Eflatun adını vermişlerdir.

Eflatun Mescidi (Amphlochius Kilisesi-Gertrude Bell 1905)

MS. 1118 yılında İstanbul, İznik, Amoryum ve Konya'ya bir hac ziyareti yapan Arap Coğrafyacı El Herevi Eflatun Mescidi ve Amphilochius'un buradaki mezarından Kitâbü'z-Ziyârât adlı eserinde Eflatun olarak söz etmektedir. 1465- 1466 yılında hac için Kudüs'e giden Rus hacı Vasilij hac dönüşü Konya'ya uğramış Türkler tarafından Platon'a izafeten Eflatun, Hristiyanlar tarafından Amphilotheos'a izafeten kilisenin adlandırıldığını belirterek; ""Mezarı, büyük kapı ile sunağa göre kuzeydeki kapı arasında bulunmakta ve bu mezardan günümüze kadar hâlâ kutsal yağ sızmaktadır" diye bir ekleme yapmıştır.

Akmanastır (eflatun Manastırı) (Hasan Bahar, Aralık 2021)

Bu kiliseden Katip Çelebi de Cihannuma'da söz etmiştir: Vilâyet ahalisi, Konya sahrası bir zamanda derya imiş, Eflâtun tedbir edip bir tarik ile mahveylemiş derler" (*Cihannümâ*, 616;Eyice, Eflatun Mescidi, İA.).

Selçuklu kaynaklarında Deyr-i Eflatun olarak adlandırılan Akanastır'la ilgili Konya'da Selçuklu döneminden itibaren Mevlana'nın burayı belli aralıklarla ziyareti ve buradaki papazla yakın diyaloğu ile ilgili bir takım menkıbeler anlatılagelmiştir(Ayrıntılı bilgi için bkz.Eyice, Eflatun Mescidi, İA.)

1927 yılından beri askeri alan olarak ziyarete kapalı olan bu alan tarafımızdan ilk kez yasaklamadan sonra TC. Kültür Bakanlığının izniyle bir grup araştırmacıyla geçen Aralık ayında (2021) inceleme yapılmıştır. 2023 yılında Konya Büyükşehir'e verilecek olan bu alan yakın zamanda turizme açılacaktır. Araştırmalar sırasında bize gerekli kolaylığı gösteren yetkililere ve buradaki birlik komutanı Binbaşı Ahmet Gerez'e teşekkürlerimizi sunarız[5]. Buradaki ziyaretimizle ilgili bilimsel yayın ayrıca yapılacaktır.

[5] Araştırma Ekimizde Prof.Dr. Özdemir Koçak, Doç.Dr. İbrahim Kunt, Kartograf Uzman Doktora Öğrencisi Ömür Esen yer almıştır.)

8 Akmanastır (Hasan Bahar 2021 Aralık)

Konya Bizans döneminde VIII. Yüzyıldan itibaren önce Müslüman Arapların sonra da Türklerin 11. Yüzyılda kalıcı olarak Türklerin eline geçmiştir. Selçuklu dönemi Anadolu Selçuklularının başkenti olan bu kent Osmanlı Devletinin Karaman Eyaletinin merkezi olmuş, günümüzde ülkemizin en büyük coğrafyasına sahip vilayetidir.

Türk kent tarihi açısından değerli çalışmalarda bulunan Prof. Dr. Tuncer Baykara, Konya kenti için bir değerlendirmesinde "Burası hükümdar ordu-karargâhı için son derece elverişlidir. Ata ve hayvancılığa dayalı Türk hayatı, hele Türk savaş taktiği için de savunulması ve gerektiğinde boşaltılması kolaydır. Anadolu'nun merkezi bir kısmında yer almaları da ayrı bir olumlu hususiyettir" demektedir(Baykara 1985, 26).

Günümüzde bir buçuk milyon nüfusu, dört büyük üniversitesi ve birçok sanayi kuruluşuyla geçmişten aldığı kültür ve uygarlık meşalesini taşımaktadır. Sözlerimizi ilk kez henüz 13 yaşında bir çocukken 1916'da Konya'ya uğrayan, daha sonra 1926'da burada öğretmenlik yapan hayatında derin izler bırakan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yüz yıl önceki Konya'sının "Beş Şehir" adlı kitabında çok destansı bir anlatımı vardır. Onun bu sözleriyle sizi baş başa bırakıyorum :

" Konya bozkırın tam çocuğudur. Onun gibi kendini gizleyen esrarlı bir güzelliği vardır. Bozkır kendisine bir serap çeşnisi vermekten hoşlanır. Konya'ya hangi yoldan girerseniz girin sizi bu serap vehmi kaşılar. Çok arızalı bir arazinin arasından ufka daima bir ışık oyunu, rüya gibi takılır. Serin gölgeleri ve çeşmeleri susuzluğunuza uzaktan gülen bir rüya, yolun her dirseğinde siline kaybola büyür, genişler ve kendinizi Selçuklu Sultanlarının şehrinde bulursunuz.. Dışarıdan bu kadar gizlenen Konya içinden de böyle kıskançtır. Sağlam ruhlu kendi başına yaşamaktan hoşlanan , dışarıdan gösterişsiz, içten zengin Orta Anadolu insanına benzer.. Konya insanı ya bir sıtma gibi yakalar, kendi alemine taşır, yahut da ona sonuna kadar yabancı kalırsınız… Bir başkent daima başkenttir".

Kaynakça:

Alp, Sedat, 1972, **Konya Civarında Konya Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürler**, TTK Yayınevi. Ankara.

Bahar, Hasan, 1994, Konya Çevresi Tarih Araştırmaları 1: Hititlerden Romalılara Kadar İsauria Bölgesi. **SÜ. Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 8-10:219-246.

Bahar, Hasan, 1996, Konya-Hatip'te Bulunan Yeni Bir Hitit Anıtı, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, VII. 1-10.,Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bahar, H.,- Karauğuz, G.-Koçak, Ö. 1996, **Eskiçağ Konya Araştırmaları I,** FS Yayınları, İstanbul

Bahar, Hasan, Koçak, Özdemir, **Eskiçağ Konya Araştırmaları** 2, Kömen Yayınevi,Konya

Bahar, Hasan, **Demir Çağında Konya ve Çevresi**, Selün Vakfı, Konya.

Barjamovic, Gojko,2011. **A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period.** Copenhagen: Museum Tusculanum Press. ISBN 9788763536455.

Baykara, Tuncer, 1985, **Türkiye Selçukluları Devrinde Konya,** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara.

Bryce, Trevor R.,2005. The Kingdom of the Hittites (2.Baskı). New York: Oxford University Press. ISBN 9780199279081.

Del Monte, G. F., 1992. Die Orts und Gewässernamen der Hethitischen Texte, RGTC 6/2.

Ertem, Hayri, 1995, Külhöyük'ün Asur Ticaret Kolonileri ve Hititlere Ait Çivi

Yazılı Belgelerdeki Adı Hakkında Bir Deneme, **Archivium Anatolicum** I:73-86.

Eyice, Semavi, Eflatun Mescidi, İA.

Herodot, 1975, Herodot Tarihi, Çev. Azra Erhat, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Joan Goodnick Westenholz, 1999, **Legends of the Kings of Akkade: The Texts**, Eisenbrauns Indiana.

Kealhofer, Lisa, Edt. 2005, The Archaeology of Midas and the Phrigians Recent Work at Gordion, Philadelphia.

Ksenophon, 1974, Çev. Tanju Gökçöl, **Anabasis: Onbinlerin Dönüşü**, Hürriyet Yayınları. İstanbul

Pliny**, Naturalis Historia**, Edt.Karl Friedrich Theodor Mayhoff,

Ramsay, W.M. 1960, Çev. M.Pektaş, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Milli Eğitim Basımevi. İstanbul. Ramsay, William M. 2001, **St. Paul The Traveler and Roman Citizen**, edt. Mark Wilson, Kregel Publications, London.

Sarre, Friedrich, 1998, **Küçükasya Seyahati** -1895 Yazı-Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar, Çev. Dârâ Çolakoğlu, Pera Turizm Yayınları.

Sevin, Veli- Özfırat, Aynur, **Hakkari Stelleri: Doğu Anadolu'da Savaşçı Çobanlar İlk Not**, Belleten, 65,243: 501-518. Strabon, **Coğrafya, Anadolu**, XII-XIII-XIV, Çev., A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul

Tanpınar, Ahmet Hamdi, 2017, **Beş Şehir,** Dergah Yayınları. İstanbul

Tarhan, M.Taner,1979, Eskiçağ'da "Kimmerler Problemi", **VIII. Türk Tarih Kongresi,** Ankara,11-15 **Ekim, 1976**, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, I. **355-370.**

Thonemann, Peter,2011, Amphilochius of Iconium and Lycaonion Asceticism**, The Journail of Roman Studies,** Cambridge University Press, Volume: 101: 185-205

Alaeddin Tepesi (Büyük Konya Höyüğü)[6]

Konya kent merkezinde yer alan Alaeddin Tepesi 37⁰52'22'' kuzey enlemleri ve 32⁰29'31'doğu boylamları arasındadır. Tepenin mevcut boyutları; kuzey güney yönünde 450 m doğu batı yönünde 350 m çapında, deniz seviyesinden en yüksek noktası ise 1039 m yüksekliktedir (Şek.1).

Antik kaynakların verdiği bilgiler ile günümüzdeki imar faaliyetleri; 1941[7] ve 2010-2015[8] yıllarında yapılan arkeolojik kazılar; tepenin görülenden daha geniş bir alana yayılmış bir höyük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, büyük oranda kent altında kalan tepeyi; "Büyük Konya Höyüğü" olarak adlandırmak gerekir"[9]. Alaeddin Tepesi bu höyüğün tacıdır ve Konya'nın kalbidir. Bu bakımdan Alaeddin Tepesinin tarihi Konya'nın tarihidir.

Şekil 1Günümüzde Alaeddin Tepesi (Google Earth 2021).

Alaeddin Tepesinin Coğrafyası

Alaeddin tepesinin bulunduğu Konya Kapalı Havzası, Anadolu'nun en büyük havzası olan Tuz Gölü Havzasının güney kesimini oluşturur. Havzanın ortalama yüksekliği 900-1000 m'dir. Kuzeyde olan Tuz Gölü Havzası Obruk yaylası ile ayrılmış, Cihanbeyli-Aksaray kesimi ve güneyde Konya-Ereğli havzası 1000-1050 m yüksekliktedir[10]. Havzanın iklimi yarı kurak, kışları soğuk, ilkbahar yağışlı, yazlar sıcak ve kuraktır. Büyük Konya Havzası'nın orijinal Holosen bitki örtüsü, muhtemelen nehirlere bitişik ormanları olan otlaklardı. Havzada genellikle İrano-Turanien floristik türleri ve Anadolu endemik türlerinin hâkim olduğu kurakçıl ve

[6] Konya İli ve İlçelerinin Tarihî Süreç Çerçevesinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının 2023 yılı projesinde kitap ekinde özetlenerek yayımlanmıştır.

[7] M. Akok, Konya Şehir İçindeki Alâeddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimari Buluntuları, *Belleten*, 39, TTK Yayınları, Ankara, Nisan 1975, s.217-224, Lev. 1-13.

[8] M. A. Çelebi, Konya İç Kalesi ve Anadolu Selçuklu Sarayı, *Selçuklu Dönemi Saraylar ve Köşkler*, C.I. 188-300

[9] H. Bahar, *Konya'nın Kırk Höyüğü*, Konya Büyükşehir Yayınları. 2015.

[10] M. Ardos, *Türkiye Ovalarının jeomorfolosi,* Çantay kitabevi. 1995.s.24.

biraz çorakçıl bir flora yaygındır. Ova'nın çevresinde, dağ yamaçlarına doğru kurakçıl çalı ve orman vejetasyonu yer alır. Ova ile orman sınırı arasındaki kesimlerde antropojen etkenler sonucu orman tahribatı ile ortaya çıkan alçak dağ stepleri görülür[11]. Burada geç Kuvaterner'de[12] ortaya çıkan Eski Konya Gölü bulunmaktaydı (Şek. 2). Alaeddin tepesi bu göle dökülen Meram Çayı birikinti konisi üzerinde kurulan bir yerleşmeydi. Bu koninin deniz seviyesinden 1202-1206 m yüksekliğinde bir kıyı birikintisi üzerine oturduğu tespit edilmiştir[13].

Meram Çayı, Hocacihan ve Sille dereleri gibi akarsuların sellerine, zaman zaman sularına maruz kalır. Mevlana, Mesnevisinde; yükselen ve yayılan sulara ve koşan atların kuvvetlerine karşı koyan duvarlardan ve bu duvarların fırtınanın kararttığı bir havada acil yardım bekleyenleri koruduğundan söz eder[14].

Konya Gölüyle ilgili olarak Kâtip Çelebi, Konyalıların buradaki bir deryayı Eflatun'un akıl yürüterek, kendi yöntemiyle kuruttuğuna inandıklarını şu sözleriyle nakleder: *"Zaman zaman Konya gölü taşıp İsmil yakınlarına gelir. Bu kaza bir baştan bir başa derya gibi olduğundan vilayet ahalisi: Konya ovası bir zamanlar deniz imiş. Eflâtun bir akıl düşünerek uyguladığı bir usûlle bunu kurutmuş, derler"*[15].

Konya Ovasının büyük kısmında tarla bitkileri yetiştiriciliğine dayanan faaliyetler gelişmiştir. Bölgenin karakteristik tarım ürünü buğdaydır. Ovada iklim, ana kaya ve topografya farklılıklarına bağlı çeşitli toprak grupları oluşmuştur. Bunlar: Kahverengi, Kırmızı Kahverengi, Kireçsiz Kahverengi, Alüvyal, Hidromorfik Alüvyal, Kolüvyal, Regosol, Vertisol, Sierozem, Tuzlu, Alkali ve Tuzlu-Alkali topraklardır. Ayrıca toprak barındırmayan ve arazi tipi olarak nitelendirilen çıplak kaya ve molozlarından oluşan araziler ile kara kumulları yer almaktadır[16].

[11] Ali Rıza Çetik, Türkiye Vejetasyonu: *I İç Anadolu'nun Vejetasyonu ve Ekolojisi, Selçuk üniversitesi Yay. No:7,* Konya 1985, s. 75-80.

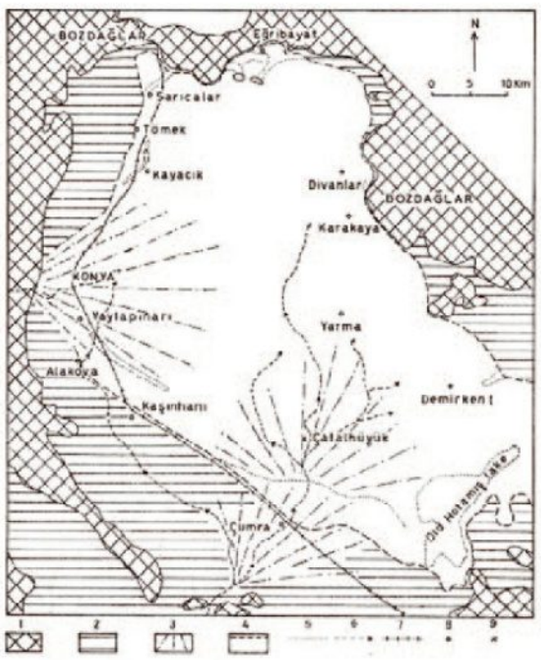
[12] IV. zamanın son evresi olup 0,5–1,0 milyon yıllık bir dönemdir.

[13] H. R. Cohen ve O. Erol, Aspects of the Palaeogeography of Central Anatolia, *The Geographical Journal*, Vol. 135, No. 3 (Sep., 1969), s. 388-398.

[14] F. Sarre, *Reise in Kleinasien,* Berlin 1896, s. 56-70.

[15] K. Çelebi, *Cihannuma*, Kâtip Çelebi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, s. 696.

[16] Recep Bozyiğit, "Konya Ovasının Toprakları ve Sorunları (Soils and Problems of Konya Plain)", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, Temmuz-2011: s. 169-200.

Şekil 2 Pluvial Konya Gölü Jeomorfolojik Haritası 1. Plato; 2. 1050 m dalgalı aşınım ovası (Villafranchian?); 3. Büyük birikinti konisi 4. Gölün maksimum alanı, kesik çizgi ile gösterilen en yüksek seviye; 5. En yüksek ve en düşük durgunluk aşamalarının kıyı özellikleri ve çökeltileri 6. Akarsular ve sulama kanlları;7. Demir yolları; 8. Köyler ve kasabalar; 9. Prehistorik Siteler (Cohen ve Erol 1969, fig.2).

Efsanelerden Epigrafiye Konya'nın Adları

Kentin kuruluşu ile ilgili Antik Çağ mitoslarının Bizans dönemine kadar yansımaları görülmektedir. Bizanslı Stephanus (V.yy./VI. yy) Ikonion adının kökenini bir mitosla izah eder. O, Toros dağları eteğinde Lykaonia'da bulunan Ikonion ve orada yaşayan kâhin Nannakos'un Deucalion tufanıyla ilgili kehanette bulunduğundan bahsetmiştir. Buradaki Phryg halkının tapınağa giderek ağladığını bu yüzden de "Nannakos için ağlayan" atasözünün çıktığını ifade etmiştir. Tufandan sonra yeryüzünde her şeyin kuruduğunu, bunun üzerine, tanrı Zeus'un Prometheus ve Athena'yı kilden bir put yapmaları için çağırdığı, rüzgârları esmeye davet ettiği ve hepsinin canlandığı ve putların yok olduğunu, Ikonion halkının da bunlara tanıklık ettiklerini anlatır [17].

Stephanus'un bu Tufan mitosunda eski Mezopotamya mitosları ve din kitaplarındaki Nuh Tufanı ile ilgili anlatımların etkileri görülmekle birlikte, sıkça Meram Çayı'nın sel sularına kapılan Konya yerleşiminin coğrafi yapısı yansımaktadır. Yapılan jeolojik ve arkeolojik araştırmalar Konya'nın bu özelliğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan Antik ve Ortaçağ yazılı kaynaklarında da zaman zaman bu konuya temas edilmiştir.

Bizans döneminde bir başka mitos; Antakyalı Süryani Vakanüvis J. Malalas (491 – 578) *Chronographia* adlı eserinde şöyle anlatılır:

> "Zeus ve Danae'in oğlu olan yarı tanrı yarı insan Perseus, Asur ülkesinden gelirken Lykaonia'ya uğrar, ancak Lykaonialılar tarafından bir dirençle karşılaşır, onlara Gorgon'un başını(daha önce Libya'da başını keserek yanına aldığı insanları etkilemek için Gorgon adını verdiği bakire Medusa'nın başı) kullanarak yenilgiye uğratır ve orada Amandra adında bir köy bulur ve burasını bir kent haline getirir, kentin kapısının dışına Gorgon'un simgesini taşıyan bir heykelini diktirir, kentin Tyche'si adına bir kurban kestirir ve kendi adından dolayı Persis adını vermiştir. Kente Ikonion adını verir, zira ilk zaferinin anısına burada Gorgon'la ilk tasvirini yaptırdığı yerdir ve

[17] Stephani Byzantii, Ethnicorum quae supersunt, ed. August Meineike (1790-1870), 1849, § I329. 16.

buradan tüm ülkelere boyun eğdirir".

Malalas, Perseus'un burada yaptırdığı heykelinin o günden kendi zamanına kadar yerinde durduğunu ve kendisinin de bu heykeli gördüğünden söz etmektedir.

Konya'ya farklı zamanlarda gelen çağdaş epigraflar kentin adının kökenini önce Phrygce; sonra da Hitit yazılı belgelerinden hareketle Luvice kaynaklı görmüşlerdir. 1910 yılında W.M. Ramsay Neo-Phryg karakterli bir yazıtta Konya'dan söz eden "Kaoania"(Καοανια) ibaresinin kökeninin Phrygçe *Kawania* olduğunu belirtmiştir[18].

Hitit yazılı belgelerinde *Ikuwanija(*^{URU}*ik-ku-wani-ja-aš)*[19];(*KUR*^{NA4}*ik-ku-wa-ni-ia)* StBoT 1 III 48) [20] olarak geçmektedir. İk-ku-wa-ni-ja'dan Eski Krallık döneminde buğday depoları olan bir kent olarak; Hitit İmparatorluk döneminde ise Tarhuntaşşa Kralı Kurunta'ya bırakılan bir kent olarak söz edilmektedir[21]. MÖ III. binden itibaren bölgede oturan Luvilerden dolayı bu adın Luvice bir sözcükten türediği düşünülmektedir.

Konya adı, Klasik Dönemde (MÖ V.yy) *Ikonion (Anabasis I.19)*, Helenistik dönemde kentin sikkelerinde Eikonion (*Ἰκόνιον),* Roma döneminde (MÖ IV. –MS IV.) *Iconium* ve MS 47'den sonra bir süre İmparator Cladius'un ayrıcalıklı kenti olarak, onun adı da eklenerek *Claudiconium* (MS47*),* Bizans döneminde *Ικονίον* (I*konion)* olarak geçmektedir. Ortaçağ'da Bizanslar *Toksonion,*Antakyalı Süryani Malalas VI. *Ikonion*, *Amandra*[22]*,* Araplar *Koniye* / Qūniya ve XIII. Yüzyılda Anadolu'dan doğuya yolculuğunda Marco Polo, Sivas ve Kayseri ile birlikte "Türkmenia" kentlerden saydığı Konya'dan *Como* olarak söz ederken dipnotundaki açıklamasında başkent *Cogni* ya da *Iconium* açıklamalarda bulunur[23]. Türk döneminde kentin adı Konya olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Bu dönemde Konya ile ilgili anlatılan bir menkıbede, Türkistan'dan Anadolu'ya göçün yansımaları bulunmaktadır: Horasan'dan uçarak Anadolu'ya gelen erenler bakmışlar ki bozkırın ortasında yeşillik bir ova var. Burada bir kent kurup kurmama konusunda görüşme olmuş, kura kararı çıkınca da; "Kon ya derviş!" deyip konmuşlar.

Konya'nın Tarihçesi

Konya çevresine ilk insanlar 900 bin yıl önce gelmişlerdir. Tuzlukçu Tursunlu'da bulunan kalker taşlarından yapılan aletler üzerindeki incelemelerde bunların Eski Paleolitik Çağ'a ait oldukları anlaşılmıştır. Konya Ovasındaki ilk insan faaliyetleri ise Eski Konya Gölü etrafına gelen avcı toplulukların İsmil'in 5 km doğusunda bulunan Dervişin Hanı mevkiine Epipaleolitik Çağa ait buluntular 13 000 yıllık çakmaktaşı ok uçlarından oluşmaktadır. Yaklaşık bu döneme tarihlenen bir başka yerleşme de Konya-Karaman arasındaki Hotamış Gölü'nün güneybatı kıyısında bulunan ve çevresi kayalık bir alanla korunaklı bir yerleşme olan Pınarbaşı'dır. Bu yerleşmede 12500 yıl öncesine it izler bulunmuştur.

---

[18] W.M. Ramsay, G. L. Bell, Robert G. Ousterhout, Mark P.C. Jackson, *The Thousand and One Churches,* University of Pennsylvania Press, University of Pennsylvania, 1909; Ancak burada, Hitit dönemi yazılı belgelerinde Ikkuvaniya (İk-kuvaniia) biçiminde okunuşu henüz keşfedilmediğini belirtmek gerekir. W.M W. M. Calder, *Corpus Innscritionium Neo-Phrygiarum, The Journal of Hellenic Studies* 31 (1911), s. 162-215.

[19] G.F. Del Monte, J. Tischler*, Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes VI)*. L. Reichert Verlag, Wiesbaden, 1978.; G.F. del Monte, J.Tischler, Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes VI). L. Reichert Verlag, Wiesbaden, 1978, s. 137.

[20] Del Monte, G. F Del Monte, *Répertoire Géographique des Textes Cunéiförmes VI/2. Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement*, Wiesbaden 1992.

[21] H. Bahar, G. Karauğuz, Ö. Koçak*, Eskiçağ Konya Araştırmaları I,* İstanbul 1996.

[22] Ioannis Malalas, *Chronicle, Books* 1-7 and 10-18, https://topostext.org/work/793 (Erişim: 20.01.2023)

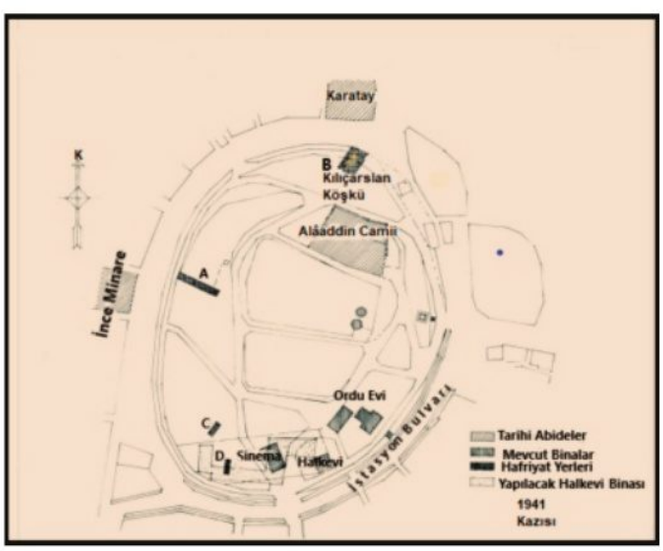
[23] Marco Polo, *Travel of Marco Polo*, Oliver & Boyd Edinburgh. 1844, s. 26.

Konya'nın Karatay ilçesi Hayıroğlu Mahallesinde bulanan Boncuklu Höyük[24] 11.500 yıl öncesine, Boncuklu'nun yaklaşık 10 km güneyindeki Çatal Höyük ise 9500 yıl öncesine tarihlenmektedir[25].

Bu yerleşmeleri Konya Pluvial gölünün çekilmesine bağlı olarak ovanın iç kısımlarına doğru yayılan Kalkolitik (MÖ 5500-3000) ve onu takip eden Erken Tunç Çağı (MÖ 3000-2000) yerleşmeleri görülür[26]. Günümüzden 6000-5000 yıl önce Holosen İklim Optimumu (iyileşme) olarak bilinen dönemdeki ısınma ile birlikte göl sınırlarının gerilediği ve Konya kent merkezi içinde kalan Tatlıcak, Aşkar, İşgalaman, Yaylapınarı Saraçoğlu, Pınarbaşı, Tömek ve Karahöyük höyükleri Geç Kalkolitik Çağdan (MÖ 4000-3000) itibaren yerleşime başlanmıştır. Bu yerleşimleri MÖ 2000'lerde, belki de diğerleri ile aynı dönemde Alaeddin Tepesi yerleşimi izlemiştir. Alaeddin Tepesinde yapılan kazılarla burada ilk yerleşimin dört bin yıl öncesine kadar dayandığı ve yerleşmenin 20 m yüksekliğe sahip olduğu ortaya konulmuştur[27].

Alaeddin Tepesi ve Kazıları

Alaeddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu adına 1941 yılında Prof. Dr. Remzi Oğuz Başkanlığında arkeolojik bir kazı gerçekleştirilmiştir. Kazının amacı; Konya İmar Müdürlüğünün tepe üzerinde, bazı yeni binaların kurulmasını planlaması üzerine başlamıştır. Belediye yönetimi, tepeyi ulu orta sıradan bir tepe olarak görmesi üzerine, Karaoğlan Kazı Ekibi burada bir yüzey araştırması gerçekleştirmiş, elde edilen veriler bir höyük olduğunu ortaya çıkarınca, bu durum ilgililere iletilerek kazılara başlanmıştır[28] (Şek.3).

Şekil 3 1941 Kazısı (M. Akok, 1975'den sonra).

Batı yönündeki yamaçta İnce Minare karşısında yapılan A rumuzlu 10 x 45 m'lik boyutunda açılan açmada, derinlik çalışması höyük üst kodundan -5 m'den -14 m'ye kadar eğimli bir arazide kazı yapılmıştır. Alaeddin Tepesinin stratigrafisini belirlemeye çalışılan bu çalışmada, açmanın doğu-batı arasında 9 metrelik bir eğim farkı görülmüştür. Burada doğuda -7, batısında -16 m derinlikte Osmanlı dönemine ait mimari temel kalıntıları bulunmuştur. 18. Yüzyılda terk edilmiş olan yapıların üzerine mezarlar konulmuştur. Alttaki yapı kalıntıların çoğunlukla çamur harçlı düzenli taş örgüleri ile örüldüğü görülmüştür. Bazı kesimlerde ise düzenli döşenmiş yassı tuğlalarla yapılmış tabanlar bulunmuştur. Bu tabakanın altında Selçuklu, Bizans, Roma, Helenistik ve Phryg Tabakaları tespit edilmiştir. Tabakalar içinde en kapsamlı olanının Phryg dönemine ait

[24] H. Bahar ve Ö. Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları II,* Kömen Yayınları. Konya. 2004.

[25] https://www.konyakultur.gov.tr/images/uploads/files/Catalhoyuk_Brosuru.pdf(Erişim: 20.01.2023)

[26] O. Erol "Konya, Tuzgölü ve Burdur Havzaları'ndaki Plüviyal Göllerin Çekilme Safhalarının Jeomorfolojik Delilleri", *A.Ü. D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 3-4, Ankara, 1971.

[27] M. Akok, "1941 Kazıları", 1975.

[28] M. Akok, "1941 Kazıları", 1975.

olan yerleşme olduğu söylenebilir.

Phryg Tabakası

A. rumuzu ile işaretlenen Açma'nın mimari buluntuları höyüğün batı tarafındaki yamaçtadır. Açmasının A-III, IV karelerinde, -3 metrelik bir seviye içinde; -14.50 m'den -17.50'ye kadar inilmiş, iki ve üçüncü seviyede Phryg Çağı tabakası ortaya çıkarılmıştır. Burada, -18.00 m'den sonraki derinlikte kumlu ve kültür artığı bulunmayan bakir bir toprağa inilmiştir. 2010, 2015 yılı tepenin 100 m kadar batısındaki bir sondajda insitu olarak Phryg çanak çömlekleri bulunmuştur.

Alaeddin Tepesi'nde Orta Demir Çağı (MÖ VIII-VII. yy)'na ait bulunan çanak çömlek kültürü; Gordion merkezli "*Çizgisel Hayvan Üslubu*" ile Yozgat-Alişar IV türündeki "*Gölge Görüntülü Hayvan Üslubu*" ile ilişkilidir. Bölgede yapılan jeokimyasal analizler Phryglerin başkenti olan Gordion'un güçlü etkilerini ortaya koymuştur[29]. Bölgede bu döneme ait Çumra ilçesi Cicek, Seydişehir II, Meram İlçesi Hatunsaray Zoldura H, Seydişehir ilçesi Seydişehir II Höyük, Karapınar Yağmapınar, Alitepesi ve Hüyük Çavuş H. gibi yerleşmelerde bu etkiler görülmektedir. Bu höyüklerin Konya çevresinin güneyde Akdeniz'e uzanan geçitlerde olduğu düşünülürse, Phryglerin bölge siyaseti anlaşılır.

Alaeddin Tepesinde bulunan Phryg surları ve çok sayıdaki mimari ve çanak çömlek kalıntıları, tepenin çevresini bir daire gibi çevreleyen döneme ait yerleşmeler, burasının jeopolitik önemini ortaya koymaktadır. Phryg kralı Midas'ın Asur'a karşı askeri faaliyetlerinde askeri bir üs, Orta Anadolu'daki Geç Hitit ve doğu Anadolu'daki Urartulu müttefikleri ile iletişimi sağladığı bir diplomasi merkezi olmalıdır.

MÖ 670 yıllarından sonraki Yeni Asur yıllıkları Muşki kralı Mita ile bölgedeki mücadelelerine yer vermektedir[30]. Burada söz edilen Muşki Kralı Mita'nın Batı kaynaklarında (Herodot, I. 14, Euseb. Chron. 53; Strabon I. III. 23) Phryg Kralı Midas (MÖ 738-696) olarak adı geçen Phryg Kralı Midas'ın Anadolu'daki Geç Hitit Kralları ve Doğu Anadolu'daki Urartu Krallığı ile Asur'a karşı MÖ 717, 712 ve 709 yıllarında müttefikleriyle birlikte Asur kralı II. Sargon'a karşı savaş yapan Midas Kimmer saldırıları üzerine MÖ 707 yılında Sargon'la ittifak yapmak zorunda kaldı[31]. Ancak kısa bir süre içinde Orta Anadolu'ya giren Kimmerler Phyrg başkenti Gordion'u yakıp yıkıp Phryg devletine son verdiler.

Antik kaynaklarda Phryg Kralı Midas'ın boğa kanı içerek intihar ettiğinden söz edilmektedir (696/695) (Euseb. Chron. 53; Strabon I. III. 23). Kimmerler güneyde Asur ordularını yenerek Toros gerisine attılar. Bir süre iç karışıklıkla baş edemeyen Asur'un zayıflaması üzerine Medler ile Babillerin ittifakı sonucunda MÖ 612 yılında tarih sahnesinden silineceklerdir. Bölgenin güneyindeki Asur'un ortaya çıkardığı boşluğu Yeni Babiller doldurdular.

MÖ 680 yılında Anadolu'nun batısında Lidyalılar, Manisa Salihli yakınındaki Sardes'i başkent yaparak bir devlet kurmuşlardı. Lidyalılar bir süre ülkelerini işgal eden Kimmerlerle uğraşmak zorunda kalmışlardır. Kimerleri ülkelerinden çıkaran Lidyalılar, bu kez MÖ 590 yılında Kızılırmak kıyısında Medlerle karşı karşıya geldiler. Herodot; beş yıl süren savaşın 28 Nisan 585 yılındaki güneş tutulması ile son verildiğini anlatır. Bu dönemde Konya ve çevresi MÖ 546 yılında Perslerin Lidya devletine son vermesine kadar Lidya yönetiminde kalmıştır. Ancak Lidyalıların bölgede Phrygler gibi siyasal ve kültürel etkileri görülmez. Bu nedenle Alaeddin Tepesinde onlarla ilgili bir bulguyla rastlanmamıştır. Bölgenin doğusunda Karapınar Yağmapınar'da Phryg çanak çömleği ile Lidyalılara ait çanak çömlekler bulunmuştur[32]. Bu nedenle Alaeddin Tepesinde Phryg kültür varlığının Lidyalılar döneminde de bölgede baskın olarak sürdüğü düşünülebilir. Kazı tabakalarında kültürel

[29] L. Kealhofer, P.Grave, H. Bahar, B. Marsh, Between the states: Iron Age Interaction in Southwestern Anatolia, Journal of Archaeological Science: *Reports, 3*, 2015, s. 342-357.

[30] Susanne Berndt-Ersöz**,** *The Chronology and Historical Context of Midas, Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte Bd. Franz Steiner* Verlag, 57, H. 1 (2008) s. 1-37.

[31] N.Yıldırım, Çivi Yazılı Kayıtlardan Antik Yunan Kaynaklarına Efsaneleşen Anadolulu Kral Adı Mita/ Midas, *Belleten*, 86 – 306. s.469-479

[32] G. Alp, Frigler, *Konya*, Haz. F. Halıcı, s. 41-44. Lev. XXXIV-XXXVI.

bir kesinti görülmediğine göre Lidyalılar döneminde Alaeddin Tepesinde de Lidya devleti döneminde Phrygli halklar oturmuş olabilir. MÖ 401 yılında bir taht mücadelesi için satraplık merkezi Sardes'ten İran başkenti Persepolis'e doğru yola çıkan Pers prensi Genç Kyros'un ordusu Konya'da üç gün konaklar. Ordusunda bulunan Yunanlı coğrafyacı Ksenephon, buradan Phrygia'nın son kenti Ikonion (Ἰκόνιον; *Ikónion)* olarak söz etmektedir (Anabasis I.19). Kentin doğusunda üç günlük yolculuğunda Kyros düşman gördüğü Lykaonia'yı düşman toprakları görerek yağmalatmıştır (Anabasis I. 19).

Perslerden sonra kaynaklarda Konya hakkında bir süre söz edilmemektedir. Büyük İskender ve Helenistik krallıklar döneminde doğu-batı ulaşımında Konya'ın önemi bölgede kurulan yol ağı ile anlaşılmaktadır. Selevkoslar bu yol ağını kuvvetlendirmek için Ladik (Laodiceia) ve Philimelion (Akşehir)'da kentler oluşturmuşlardı.

MÖ III. yüzyıldan itibaren kademeli olarak dil, eğitim ve kültür açısından büyük ölçüde Helenleştirilen kent; kendi kendini yönetir hale gelmişti. Helenistik dönem akropolünü taş temelli, kerpiç örgülü, 2.5 metre genişliği olan bir sur duvarı çevreliyordu. Burada Roma dönemine ait taş temelli depo ve dükkanlar bulunmaktadır. Alaeddin Tepesinde bulunan Helenistik ve Roma dini yapıları yerel kültürlerle Roma kültürlerinin karıştığını gösterir. Minerva (Roma)- Zizimene, Akhaia – Demeter; Sozon- Apollon gibi karşılık bulmuştur. Ana tanrıça Meter; Zizimene olmak üzere Boethene, Quatrata gibi yerel adlarla tapınım olmaktaydı.

Selevkoslar'dan sonra bölge Bergama krallığının yönetimine geçti. MÖ 133 yılında Bergama kralı III. Attalos topraklarını Roma'ya bırakınca, Roma burada MÖ 129 yılında Provencia Asa eyaletini kurdu.

Roma Dönemi

Roma döneminde Ikonion adını sürdüren Konya, Lykaonia'nın siyasi ve dini merkezidir. Roma'nın Kilikya Valisi Cicero, Lykaonia kenti olarak söz ettiği Ikonium'u bir süre karargâh olarak kullanmıştır (MÖ51).

Ikonion MÖ 39 yılında Antonius tarafından Kapadokya kralı Polemon'a (Strabon XII. VI); Polemon'un Pamphlogonia valisi atanması üzerine MÖ 31 yılında Galatia kralı Amyntas'a bırakıldı (MÖ 31). Amyntas MÖ 27 yılında Toroslarda Homonadlar tarafından öldürülünce krallığı MÖ 25'te Roma'ya bağlı bir eyalet haline getirildi.

Ikonium bölgenin metropolitiği olarak Bizans döneminde de bu vasfını sürdürmüştür. Antik kaynakların verdiği bilgiler, bölgedeki döşemeli yollar ve mil taşları, bölgenin doğuya uzanan askeri ve ticari yolların üzerinde olduğunu göstermektedir. MS 47 yılında Roma imparatoru Cladius Ikonium'u ayrıcalıklı bir kent haline getirerek adını Cladoiconium adını verdi.

MÖ I. yüzyıl sikkelerinde olduğu gibi, Cladius ve Hadrianius dönemi Ikonium sikkelerinde kentin efsanevi kahramanı Perseus ve elinde başını kestiği Gorgon'un kızı Medusa'nın başı olan resmi yer almaktadır. Bölgedeki bulunan epigrafik kaynaklar Ikonion halkının Phrygli karakterini MS VI yüzyıla kadar sürdürdüğünü gösterir[33].

St. Paul ve Hristiyanlık

MS I. yüzyılda Ikonium etnik durumu Phrygler ve Yunanlılardan oluşurken, inanç olarak Yahudiler ve Pagan inançlılardan oluşmaktaydı. Henüz Yunanca *Boule* adı verilen bir kasaba olan Ikonium'a St Paul ve St. Barnabas ilk geldiklerinde (MS 48) Phrygler, Yahudiler, Grekler ve başka uluslardan oluşan kozmopolitik bir yapı vardır. Lykaonia'nın bir parçası olarak görülen İconium dini yönden Phrygia'nın bir parçası gibidir. En azından bu MÖ 100 ila MS 100 arası böyledir. Ikonialılar, kendilerini batıdaki Phrygialılar olarak görürken doğudaki Lykaoniyalılardan ayırmaktadır[34].

Kutsal Kitap Elçilerin İşleri'nde (14:11) Ikonium halkının inancı hakkında şu bilgilere yer verilir:

[33] Ksenophon 1; 2; 19; W. M. Calder, *Agm.*, s. 189.

[34] W.M. Ramsay, G. L. Bell, Robert G. Ousterhout, Mark P.C. Jackson, "Neo-Phryg":s 37.

"Aynı şekilde Konya'da da Yahudiler'in havrasına giren Pavlus'la Barnabas öyle etkili konuştular ki, hem Yahudiler'den hem de Grekler'den çok kişi iman etti. Ama inanmayan Yahudiler, öteki uluslardan olanları kardeşlere karşı kışkırtarak zihinlerini bulandırdılar. Orada uzunca bir süre kalan Pavlus'la Barnaba, Rab hakkında cesaretle konuşuyorlardı. Rab de onlara belirtiler ve harikalar yapma gücü vererek kendi lütfunu açıklayan bildiriyi doğruladı. Kent halkı ikiye bölündü. Bazıları Yahudilerin, bazıları da elçilerin tarafını tuttu. Yahudilerle öteki uluslardan olanlar ve bunların yöneticileri, elçileri hırpalayıp taşa tutmak için düzen kurdular. Bunu öğrenen Pavlus'la Barnaba, Likaonya'nın Listra ve Derbe kentlerine ve çevre bölgeye kaçarak oralarda da müjdeyi yaydılar[35]".

St. Paul Ikonıon'da dinini tebliğ ederken, Hristiyan olan Azize Thekla ilk kadın Hristiyan ve şehit kabul edilir. Buradaki arenada Aya Thekla'nın yakılmak istenmesi Ikonium'un bir arenası olduğunu gösterir[36].

İconium Hadrianus döneminde (MS 130-138) tam bir kolonileştirmeye tabi tutulmuştur. Bu nedenle kente "*Colonia Aelia Hadriana Augusta Iconiensium*" adı verilmiştir. Kolonileşmenin tamamlanmasıyla kentte Roma gücü artmıştır. Ikonium, MS 295 yılında Galatia Eyaleti'nden alınarak Pisidia Eyaleti'ne verilmiştir[37].

Bizans Dönemi

325 yılında İznik'te Konstantinos I. Okumenik Konsilini toplaması ile Hristiyan olmadığı halde "Hristiyanlığın Reisi" unvanı almıştı. 327 yılında İstanbul İznik ve Efes'ten Kudüs'e geçen İmparator Konstantinos'un annesinin Konya'dan geçerken Sille'deki Aya Elena kilisesini yaptırdığı söylenir.

330 yılında İstanbul'un siyasi bir merkez olması; İznik ve Meryem Ana'nın doğduğu yer olarak kabul edilen Ephesos ve doğuda Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği kabul edilen Kudüs arasındaki haç yolu üzerindeki Konya'yı çok önemli bir konaklama yeri haline getirdi. St. Paul'um Ikonion ve Lystra'da Hristiyanlığı tebliğ ettiği yaklaşık üç yüz yıl boyunca bölgede onlarca Hristiyan tarikat ve cemaat oluşmuştur.

IV. yüzyıl başlarında Hristiyanlık dininin yayılımını epigrafik buluntular desteklemektedir. Epigrafik yazıtlar daha çok modern mimaride devşirme malzeme olarak kullanılmıştır[38].

IV. yüzyılda Diocletianus'un kurduğu eyalet düzeninde Konya Pisidia Eyaleti'nin ikinci dereceden bir kentidir. 370 yılında Ikonium, yeni kurulan Lykaonia Eyaleti'nin politik ve dini merkezi; metropolisidir[39].

Konyalı Amphilochius, IV. yy. Kapadokyalı seçkin bir ailenin oğlu Hıristiyan piskoposu, belki Casareia (Kayseri)'da yak. 339/ 340- ölümü 395(Konya). 370'lerde oluşturulan Lykaonia Eyaletinin merkezi olunca Kayseri patriği Basil yardımcısı Amphilochius'u buraya piskopos olarak gönderdi MS374) (Basil, Ep. 138.2). Onun önerisiyle 374 yılında Amphilochius buraya piskopos atandı. Bir yıl sonra Basil bazı kilisedeki sorunları görüşmek üzere Amphilochius'u ziyaret etti.

Bu dönem, Lykaonia bölgesi yazıtlarından, Ortodoks olmayan çileci dinsel tarikatların olduğu anlaşılıyor. Başlarında Eugenes'in olduğu, Laodeceia Kombusta'daki "*Karthoroi – Novatian*"ların olduğu gibi. Buna karşılık Laodiceia Combusta'nın kuzeyinde Bardeatta (Sarayönü Karatepe) civarında, Kestel (Beykavağı), Konya ovasında Orta Konak, Zivecik'te ve Obruk Gene Yaylasında 'apotaktif' mezar taşları bölgede çileci

[35] W. M. Ramsay, St. Paul the Traveller and the Roman Citizen, 15th ed., enlarged,1925,.

[36] W. M. Ramsay ,Age;. S. Eyice, "Konya Tarihinden Bir Yaprak, Aya Thekla Efsanesi ve Sanat Tarihinde Aya Thekla", Anıt, S. 30.

[37] Cicero, Fam.15. 4 CCXXXVII (Fam. XV, 4).

[38] M. Akok, "Arkeolojik Kazıların Mimari Buluntuları" s. 217-224; M. Akok,1969, Konya'da Alâeddin Köşkü Selçuk Saray ve Köşkleri, *Türk Etnografya Dergisi, XI*. 47-73,

[39] K.Belke-M.Restle,*Galatien und Lykaonien*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften:s.1984: 176.

tarikatların olduğunu yansıtıyor. Amphilochius böyle bir ortamda Ortodoks otoriteyi kurmak için görevlendirilmiştir. Uzunca bir süre Konya'da görev yapan Amphilochius'un bu gruplarla hoşgörü içinde yaşadığı anlaşılıyor.[40]

Amphilokios'un Alaeddin Tepesi'nde bulunan kilisesi; Selçuklular zamanında mescide dönüştürülmüştür[41]. Konyalılar tarafından Eflatun Mescidi olarak bilinen bu yapının 20. Yüzyılın başlarında Gertrude Bell tarafından değişik yönlerden detaylı fotoğrafları çekilmiştir[42]. X ve XI. Yüzyıla tarihlenen yapı, kiliseden mescide, mescitten saat kulesine çevrilmiş, sonunda 1921 yılında yıktırılmıştır. Amphilochius Konya insanı hafızasında uzunca yıllar Eflatun olarak yer almış ve Konya'nın batısında Sille'de bulunan Akmanastır ve Beyşehir'de bulunan Hitit anıtına Eflatun adını vermişlerdir.

Sasaniler ve Arap Akınları

VI.-VII. yüzyılda Konya ve çevresi zaman zaman Sasani akınlarına, VII. Yüzyılı takip eden 200 yıl aralıklarla Arap akınlarına maruz kaldı. 723 yılında Emeviler döneminde Mervân b. Muhammed Konya'yı bir süre ele geçirdi. Arap kaynaklarında Quniya olarak geçen Konya bu tarihten 12 yıl sonra, 723 yılında Mervan b. Muhammed komutasındaki bir birlik tarafından ele geçirildi.

Abbasilerin Tarsus Emiri 900 yılında yaptığı bir sefer sırasında Bizanslılara esir düştü. Bir süre Kevele kalesinde tutsak edilerek bir grup Müslüman esirle İstanbul'a gönderildi (Taberi X,76).

X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeye yönelik herhangi bir Arap akını görülmez. Bunda bu dönem Sünni-Şii çatışmalarının artmasının etkileri olmuştur. Abbasi halifesinin Büveyhoğulları gibi Şii devletlerine karşı halifeliği himayesine alan Türkler XI. Yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu'daki Bizans topraklarına askeri keşif akınları düzenlemeye başladılar. 1069 yılında Afşin komutasında Konya önlerinde görülmüşlerdi. Konya'nın Türkler tarafından nihai ele geçirilişi, 1071 Malazgirt Zaferinden 2 yıl sonra 1073 yılında olduğu görüşü kabul edilmektedir.

Türk Dönemi

Türkler, Konya önlerinde ilk defa 1069 yılında Selçuklu komutanı Afşin komutasında görünmüşlerdir; ancak kentin kesin fethi 1073 yılında gerçekleşmiştir. Anonim Selçuknâme'de Süleymanşah'ın Antakya'ya geldiğini, buradan Rum'a yönelerek Konya'yı Martavkosta'dan, Gevâle Kalesini de Romanus Makri'den almıştır. Konya'nın 1897'de Ahmed Tevhid'in anlattığı bir rivayete göre *"Selçuklu Sultanı Konya kalesini gavurdan alamamış, Aligav tekkesinde yatan zat bir gün öküz postuna bürünerek sığırlarla kent kapısından girmiş, geceleyin Türk askerlerine kapıları açmış ve kenti öyle fethedilmişler"*[43].

I. Haçlı seferlerinde İznik'in düşmesi üzerine Selçuklular 1097 yılında başkentlerini Konya'ya taşıdılar. Konya'nın Avrupa'dan Kudüs'e uzanan haç yolları üzerinde olması nedeniyle, neredeyse tüm haçlı seferlerinde muhasara olmasına yol açmıştır.

Selçuklu Sultanları Mesud (1110-1155) ve II. Kılıçarslan (1155-1192) dönemlerinde diğer beylikleri egemenlikleri altına alıp, Bizans saldırılarını durdurmuşlardır. Konya surlarını II. Kılıçarslan'ın inşa ettiği kabul edilmektedir. II. Kılıçarslan Konya surlarını inşa ederek, burasını bir kasaba olmaktan çıkarıp kalabalık bir kent olmasını sağlamıştır. Konya'yı tekrar topraklarına katmak isteyen Bizans imparatoru Manule Kommenos, surları aşabilmek için mandalara çektirttiği mancınık ve kulelerin de olduğu büyük bir ordu ile sefer düzenledi. Yeri Denizli ile Konya arasında tartışılan Miryokefalon Boğazında 1176 yılında sıkıştırılan Bizans ordusu adeta yok edildi. Manuel'in güçlükle kurtulduğu bu savaştan sonra Bizans'ın Konya üzerindeki emellerinin tümüyle

[40] P. Thonemann, C.V. Croether ve E. CHIRICAT Eds. Monumenta Asiae Minoris antiqua XI: Monuments from Phrygia and Lykaonia, M.H. Ballance, W.M. Calder, A.S. Hall, ve R.D. Barnett kayıtları, (Journal of Roman Studies Monographs 12), London: Society for the Promotion of Roman Studies, 2011,s. 185-205.

[41] T. Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, s. 79.

[42] G.Bell, https://gertrudebell.ncl.ac.uk/

[43] T. Baykara, Age. s. 25.

yok olduğu söylenebilir. 14 yıl sonra yine bir araya gelen Haçlı kuvvetlerinden Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa, 17 Mayıs 1190'da II. Kılıcarslan'ın oğlu Kutbüddin Melikşah'ı yenerek sultan tarafından boşaltılmış olan Konya'ya girmiştir. Şehir içinde yağma ve tahribatta bulundu. Fakat burada fazla kalmayıp yoluna devam etti, bilindiği gibi Mut ile Silifke arasında Göksu'yu geçerken orada boğulmuştur. Barborassa'nın bu seferini anlatan kaynaklarda Konya yeşillikler içinde zengin bir kenttir. Almanya'daki Köln (Cologne) kenti ile zenginliği karşılaştırılmaktadır.

XIII. yüzyıl başlarında Konya, II. Kılıçarslan'ın oğulları arasındaki saltanat çekişmesine sahne olmuştur. I. Gıyâseddin Keyhusrev'in ölümünden sonra tahta çıkan I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad dönemlerinde Konya parlak bir dönem yaşamıştır. I. İzzeddin Keykâvus ile başlatılan yeni imar hareketi kardeşi I. Alâeddin Keykubad döneminde hızlanarak devam etmiştir. Kentte yeni mahalleler eklenmiş; adını alan, tepeye adını veren Alaeddin Cami onun tarafından yaptırılmıştır.

Keykubad öncelikle Anadolu'nun değişik cephelerine seferler düzenleyerek Anadolu birliğini sağladı. Konya merkez olmak üzere Sultan Hanları büyük hanların merkezde olduğu yol ağını oluşturdu. Dünyanın çeşitli yerlerinden tüccarları ve bilim insanlarını Konya'ya davet ederek, kenti ekonominin ve bilimin merkezi haline getirdi.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'min gelişi ile âdeta kentle adı özdeşleşti. Bir bakıma burada yaşamasından dolayı Rumi(Anadolulu) denildi. Alâeddin Keykubad, Sultânü'l-Ulemâ Bahaeddin Veled'i Karaman'dan Konya'ya davet edip burada yerleşmesini talep etti. Bahaeddin Veled, sultanın davetini kabul ederek 3 Mayıs 1228 yılında ailesi ve dostları ile Konya'ya geldiğinde Keykubad onu muhteşem bir törenle karşılayarak ikametgâh olarak Altunapa (İplikçi) Medresesi'ne yerleştirdiği kabul edilir. Mevlana, sevgili ile buluşma, vuslat, düğün gecesi dediği. Şeb-i Arus'unda; 12 Ocak 1231 yılında Konya'da vefat etmiştir. Onun vefatından sonra oğlu, torunları Konya'da önemli bir konuma geldiler. Mevlânâ Türbe ve Zâviyesi'ne vakfedilen zengin gelir kaynakları ekonomik hayatta etkili oldu.

XII ve XIII. Yüzyılda "Dârülmülk" olarak adlandırılan Konya kentinin bu dönemde hızla genişlemesi savunma yapılarını etkisizleştirdiği görülmüştür. Bu nedenle 1221 yılında kentin çevresine 4 km. uzunluğunda yeni sur ve burçlar yaptırılmıştır. Surlar içinde kalarak önceki önemini kaybettiği düşünülen Alaeddin Tepesindeki surların yerine batısında yeni bir kale (Ahmedek, Zindankale) yaptırılmıştır.

Alaeddin Keykubad'ın oğullarından biri tarafından zehirlenerek öldürülmesi üzerine, devleti saltanat kavgaları ve doğudan gelen Moğol yayılması meşgul edecektir. 3 Temmuz 1243 tarihinde Kösedağ'da Baycu Noyan komutasındaki Moğol kuvvetlerine yenilen Anadolu Devleti bağıl bir beylik durumuna düştü. Selçukluların zayıflamasını gören Karamanoğulları bu boşluğu doldurmak istemiştir. Onlara karşı Konya halkının İğdişbaşı önderliğinde direnmeye çalışmıştır. İğdişlerin etkisizliği görünce halk Ahilik çerçevesinde sosyal bir örgütlenme yolunu keşfetmiştir.

XIV. yüzyıl başlarından itibaren Karamanoğulları'nın gücü etkisini gösterdi. Cimri Vak'ası sırasında (1277) bir süre için Konya'yı ele geçiren Karamanlılar, XIV. yüzyılın başında Konya'ya tamamıyla egemen olup İlhanlılar'la mücadeleye giriştiler.

Selçuklu Surları ve Kapıları:

Günümüzde kent içinde yapılan bazı inşa faaliyetlerindeki temel kazılarından ortaya çıkan mimari kalıntılarından kentte antik dönemden itibaren bir sur sistemi olduğu anlaşılmaktadır. 1941 yılı kazılarında Helenistik döneme ait sur duvarları bunu kanıtlamaktadır.

T. Baykara, kentteki Türk dönemi surlarını; a) 618/1221 yılına kadar, b) 618/ yılından sonraki dönem olarak iki aşamada ele almaktadır[44].

a) Kentin savunma sisteminin yapılması XII. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiş olmalıdır. Sur

[44] T. Baykara,Age.s.38.

kalıntılarındaki kalıntılardan görüleceği üzere Bizans dönemi devşirme malzemelerinden yararlandığı anlaşılmaktadır. 1190 kuşatmasında kalenin düşmemesi sağlam bir yapısının olduğuna işaret etmektedir. Kalede bulunan 600/1203/4 yıllarına ait yazıtın tamiratla ilgili olduğu düşünülmektedir. Kentin dış kalesi yapıldığı sırada, kent merkezinde kalması üzerine yeni bir "Ahmedek/İçkale" yapılmasına gerek duyulmuştur. Bu döneme ait sadece kuzeydeki Sultan Kapsı bilinmektedir, güneyde de iki kapısının olması muhtemeldir, Rumların oturduğu bu kesimdeki kapı açılmamış olabilir.

Türklerdeki kale mimarisinde, dört yönde dört kapı geleneği olmasından dolayı Konya Kalesinin de dört kapısı olması muhtemel görülmektedir. Bu şekilde Alaeddin Keykubat daha sonra dört yöne kapılar açtırmıştır.

b) 618/1221 yılında Konya dış surların yapımı gerçekleştirilmiştir. Kentin surlarının planlanmasında Alaeddin Keykubad'ın da yer aldığı bir mimarlar kurulu yer almıştır. Surların ekonomik yükünü güçleri oranında sultan ve emirleri üstlenmiştir. Sultan dört ana kapı ve bir kısım burç bedenini, emirler ise diğer kısımların yapımında ekonomik güçlerini birleştirmişlerdi. Surların her 30 metresinde dörtgen bir kule yapılmıştır. C. Texier'e göre kuleler toplamda 108 adetti; cephe genişliği 10 m ve 8 m derinlikteydiler. Anonim Selçukname'de 140 bet, 140 kule yaptırmıştı. Surların çevresi 10 bin adımdı. Her kule yüzeyinde beyaz mermerden bir yazıt vardı. Bir rivayete göre Bahaeddin Veled'e ait bir kitaben söz edilmektedir. Surlar dışında 20 zir'a (15 m) genişliğinde bir hendek bulunmaktaydı. Hendeklerin aynı zamanda Meram tarafından gelen sel sularını önlemek için de yapıldığı ve kapıların karşısında hendekle geçişleri sağlayan köprülerden söz edilmektedir.

Osmanlılar Dönemi: Ahmedek/İç Kale

Kent çevresinde dış surlar çekildiğinde Alaeddin Tepesindeki kalenin bir iç kale durumunda kaldığı anlaşılıyor. Bunun yanında surlarla bitişik ayrı bir savunma duvarı yer almalıdır; bu da Ahmedek olarak adlandırılan savunma yapısı olmalıdır.

Konya Ahmedek Kalesi, Alaeddin Tepesi'ndeki yerleşim alanını kuşatan, daha sonra dış surlar yapılınca İç Kale adını alan eski çift katlı surun batı yönünde, şu andaki Zindankale Katlı Otoparkı'nın bulunduğu yerde olup 1213'te İzzeddin Keykâvus (1211-1220) tarafından inşa edilmiştir. Osmanlı belgelerinde bazen "Konya Kal'ası", tutuklular konduğu için bazen de "Zindan Kal'a" yani hapishane olarak geçen bu büyük yapıdır. Osmanlı dönemde garnizon olarak kullanılmıştır. Karamanoğlu İbrahim Bey (1424-1463), Osmanlılarla süren uzun savaşlar sırasında bu savunma yapısını yıktırmış, Fatih Sultan Mehmet 1467'de Takkeli Dağ'daki Gevele Kalesini yıktırırken Ahmedek'i yaptırmıştır. XIX. Yüzyıl sonlarında yıktırılmıştır. Günümüzde temel kalıntıları Zindankale Katlı Otoparkı'nın altında koruma altında sergilenmektedir[45].

Kapılar

Kâtip Çelebi; "Kentin kuruluşu ve kapıları ile ilgili olarak; kent kalesini Kılıçarslan taştan yaptırmıştır, saltanat merkezi ve payitahtı idi, sonradan harap olunca, Alâaddin Keykubad ve ümarâsı, kaleyi yenilediler, duvarını hendeğinden başlamak üzere taştan ördüler, kalenin hendeği 20, duvarın yüksekliği 30 zir'adır. Surun 12 kapısı vardır, her birinin kasır şehrinde kuleleri vardır. Bu kalede bir imaret yaptırdılar, suları dağdan gelir, onun için sur kapısında büyük bir kubbe vardır. Hariçte kentte dağılmış üç yüz çeşme vardır" demektedir[46].

Sultan Kapıları**:** Kalede bulunan dört büyük kapıyı sultan yaptırmıştır. Bu kapılardan biri, surların kuzeyinde köşkün doğusundaki Sultan Kapısı; surların batısında İnceminare'nin yanında bulunan Ahmedek Kapısı, surların güneyinde Larende Kapısı ve surların doğusunda bulunan Baba-Sultan (Bâb'üs Sultan) kapısıdır[47].

Alaeddin Keykubat'ın yaptırdığı surların 4 ana 8 de parmak kapısı vardı. Evliya Çelebi 12 kapıdan 8'nin kapalı olduğundan söz etmiştir. Konyalı, 29 kapıdan 22'nin yerini bulmuştur. Ancak Ladik Kapısı, İstanbul Kapısı, Konya Kapısı, Taşkapı, Yeni Kapı, Pul Ahmed Kapısı, Ayaz Kapı'nın yeri bulunamamıştır. Konya'nın

[45] Y.Küçükdağ, C.Arabacı ve M.S.Yenice,. (2020, Ekim). Tarihî süreç içinde Konya şehrinin fiziki gelişimi. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (5), s. 1-38.

[46] K. Çelebi, Cihannuma, 696.

[47] T. Baykara, Selçuklular Devri Konya Tarihi.

kendi adı ile bilinen kapısı İç Kale'nin kapısıdır. Taş Kapı ise Ertaş Kapısı, burada bulunan Perseus'un asker kabartmasından adını almalıdır; "asker taş" anlamında adını almalıdır. Bu da Eski Guraba Hastanesi şimdi Numune Hastanesinin olduğu yerdedir. Konya surlarının kapıları şu şekildedir[48]:

***Halkabegüş Kapısı*:** Bu kapı da surun kuzey yüzünde idi. Kapı eski Karatay Medresesi doğusundan Karma Ortaokuluna bağlandığı Beşyol'un doğusunda Hapishane Caddesi'nde Kazıklı Tekke'nin karşısında, şimdiki İmam Hatip Lisesinin bulunduğu eskiden Gazaros'a ait evin olduğu yerde idi[49].

***Aksaray Kapısı*:** Surun doğusunda Akif Paşa okulu ile Terkenli Han arasında yer almaktaydı. Mevlâna dergâhına bakan kısmındaydı. Bu kapı surun doğu tarafına açılan kapılarından birisiydi. Osmanlıların açık bıraktığı kapılardan biridir.

***Telli Kapı*:** Surun doğusunda Kapı Camiinin olduğu yerdeydi, bu nedenle cami adını buradan almıştır.

***At Pazarı Kapısı*:** Surun güneydoğusunda yer alıyordu. Telli Kapu ile Ağaç Kapı arasından At Pazarına çıkılmaktadır.

***Deri-Darı Kapısı*:** Surun güneyinde olup, Ağaç pazarından Baruthaneye giden yolun karşısındaydı. Kapının önünde derilerin tüylerini yolan esnafa ait dükkânlar yer almaktaydı. Bu kapıya Şam Kapısı dendiği de olmuştur.

***Demir Kapı-Demirciler Kapısı*:** Kentin güneyinde Larende Kapısı ile Dericiler Kapısı arasındaydı. Parmak Kapısı olarak adlandırılan kapı olmalıdır.

***Lârende Kapısı*:** Deli Kapısı olarak da bilinen bu kapı Sahip Ata Camii'nin tam karşısındadır. XIX. Yüzyılın sonlarında Sarre, sağlam kalan tek kapı olarak söz etmektedir. Sultan kapılarındandır. Alaeddin Keykubat'ın hazinesinden yapılmıştır[50].

Meram Kapısı: Surun güneyinde İki Ülüklü Çeşme'nin karşısındadır. Meram'a çıkış yolunda olmasından bu adla anılmıştır.

***Yapılı-Eski Kapı*:** Ziraat Anıtı'nın, Amber Reis Camisinin karşısında, Gazi Lisesinin bulunduğu yerdeydi.

***Çeşme Kapısı*:** Alâeddin adına hazine tarafından yaptırılan kapıların dördüncüsüdür. Sadreddin Konevi'ye giden yolun üzerinde İmam Bağavî Türbesinin, kapı çeşmesinin karşısındaydı. 1944 yılına yol yapımında temelleri çıkmıştır.

***Sille Kapısı*:** Surun batısında şimdiki Kültür Parkında, Zindan Kale ile Tacülvezir Türbesi arasında, Sille yolunun çıkışı olduğundan bu ad veriliştir. Osmanlılar zamanında kapatılan kapılardandı.

At Pazarı Kapısı, Telli Kapı, Aksaray Kapısı, Ayas Kapısı, Çeşme Kapısı, Ertaş Kapısı, Ladik Kapısı, Sille Kapısı, Yeni Kapı, İstanbul Kapısı, Antalya Kapısı, Ertaş, Ladik ve Sille kapılarında insan, Aksaray Kapısında Arslan heykelleri[51] bulundurmaktaydı.

MS 1118 yılında İstanbul, İznik, Amorium ve Konya'ya bir hac ziyareti yapan Arap Coğrafyacı El Herevi Eflatun Mescidi ve Amphilochius'un buradaki mezarından Kitâbü'z-Ziyârât adlı eserinde Eflatun olarak söz etmektedir (Şek. 6). 1465- 1466 yılında hac için Kudüs'e giden Rus hacı Vasilij hac dönüşü Konya'ya uğramış Türkler tarafından Platon'a izafeten Eflatun, Hristiyanlar tarafından Amphilocius'a izafeten kilisenin adlandırıldığını belirterek; Mezarı, büyük kapı ile sunağa göre kuzeydeki kapı arasında bulunmakta ve bu mezardan günümüze kadar hâlâ kutsal yağ sızmaktadır" diye bir ekleme yapmıştır.

---

48 İ. H. Konyalı, Konya Tarihi, s. 150-151.

49 İ. H. Konyalı, Konya Tarihi, s.147.

50 F. Sarre, Age., s. 50-56

51 Y. Önge, "Alaeddin Keykubat Zamanında Konya'da yapılmış mimarlık eserleri", *I. Alaeddin Keykubat Özel Sayısı, Selçuk Dergisi*. Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Sayı. 3, 1988, s. 49-60.

Şekil 4 Eflatun Mescidi, Gertrude Bell[52]

Kılıçarslan Köşkü Örtüsü

Türk Tarih Kurumu ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sağlayacakları ödenekle, eserin dış tahriplere karşı koruyucu bir örtü altına 1961 yılında, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Anıtlar Şubesinden Y. Mimarı Ihsan Kıygı'nın hazırladıkları bir projeyle betonarme koruyucu bir örtü yapılmıştır[53]. Bu örtü üzerinde yer yer betonlarda patlamalar oluşunca 2008 yılında hazırlanan bir rapor doğrultusunda 2010 yılında yıkılarak çelik bir rekonstrüksiyonla koruma altına alınıştır.

Osmanlı Dönemi:

Alaeddin Tepesinin Osmanlı Dönemini en güzel anlatan kaynaklardan biri Matrakçı Nasuh'un Kanuni Sultan Süleyman'la İran seferinde (940/1534) çizdiği gravürüdür (Şek.4). Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn[54] adıyla yayımlanan eserinde verilen minyatürdeki Konya Kalesinin içindeki yapıları numaralandırarak işaretlemeye çalıştık. Minyatürde Konya dış surları 32 kule ve her yönde dört kapısı ile verilmiştir. Bu kapıların kuzeyde olanı A- Sultan Kapısı-Ertaş Kapısı, ya da İstanbul olabilir; güneyde olanı B- Larende Kapısı; doğuda olanı D- Bab-ı Sultan Kapısı (Baba Sultan Kapısı) ya da Aksaray Kapısı da olabilir; batıda olanı C-Ahmedek Kapısı ya da Antalya Kapısı da olabilir. Kale surlarının dışında Mevlâna Türbesi ve İmareti olduğu bilinen yapıyı E olarak işaretledik. Ancak buradaki diğer yapılar o dönemde olmadığı için Selimiye Camii olmadığı bellidir, daha içeride olmasını düşündüğümüz Sırçalı Mescit de olabilir? Surların bu günkü İstanbul Caddesine kadar olduğu düşünülürse surların dışında olmalıydı. İç kalenin surları yapıları gösterebilmek için parçalı bir şekilde verilmiştir. Kapı kuleleri burçları cepheden görülebilmesi için yönünde verilmemiştir (6-14, 16-18 numaralar), Zinadankale'nin bu kulelerden 10 numara ile işaretlediğimiz kule olabilir. Gravürün merkezinde 1 numaralı yapı Kılıçarslan Köşkü, 2 numaralı yapı Alaeddin Camii, 3 numaralı yapı İnce Minareli Camii, 4 numaralı yapı İplikçi Camii, 5 numaralı Yapı Ali Gav Tekkesi[55], 15 numaralı Yapı Karatay Medrese, 20 Numaralı Yapı Sırçalı Medrese, 21 ve benzerleri İç kalenin parçaları, 22 Numara Kılıçarslan Köşkünün

[52] http://gertrudebell.ncl.ac.uk/search_photos_results.php?search_photos=Konya&start=20

[53] M. Akok, "Konya'da Alâeddin Köşkü" s. 48.

[54] Matrakçı Nasuh, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn*, Yay. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976.

arkasında yer almaktadır. Nasuh Konya kenti ve kalesinden başka Gevale(Takkelidağ) ve Karaburga(Sille'de St.Philip Tepesi) dağlarında birbirine simetrik iki kale ve bu kaleler arasında "Geremük Beli" olarak geçide yazmış, buradan gelen Sarayköy-Hocacihan üzerinden bir dere ve doğu kıyısında bir yapı göstermiştir. Takkeli Dağdaki Gevale kalesini Fatih Sultan Mehmet yıktırdığından Kanuni Sultan Süleyman zamanında sağlam olmamalıdır. Kuzeydeki Karaburga'da bir kale yok küçük sarnıç ve tapınak olabilecek yapılar vardır. Dağların doğal görünüşünü kaleye benzetebilir. Diğer taraftan Konya surları önünden geçen Meram Çayı'dır. Bu çayla batıdan Hocacihan ve Sille dereleri ile birleşir. Bu çayın batısında gösterilen yapı Filobad Sarayı olmalıdır[56]. *Geremük* Beli olarak da genellikle kaynaklarda Gelmiş olarak belirtilen Gelemeiş Beli olmalıdır. Bu geçit de Bağrıkurt-Bahçesaray arasında olup, M.Nasuh, daha önce Haydar Çelebinin Yavuz Sultan Selim'in ordusu ile geçtiği Germeç Beli ve sonra da Terfilabad Çayırı güzergahtan geçerek, karıştırmış olmalıdır [57].

Matrakçı Nasuh'un Kanuni Sultan Süleyman'ın Seferi Irakeyn (1533-1536)'de Konya Kalesi'nin çizimi ve tarafımızdan yapıların tahmini yerleri

A- Sultan Kapısı-Ertaş Kapısı	6- Kule-Kapı
B- Larende Kapısı	7-Kule-Kapı
C-Ahmedek Kapısı	8-Kule-Kapı
D- Bab-ı Sultan (Baba Sultan) Kapısı	9- Kule-Kapı
E-Mevlana Türbesi	11-Kule-Kapı
F-Filobad Köşkü	12-Kule-Kapı
G-Kevele Kalesi	13-Kule-Kapı
H- Büyük Kevele(Karaburga) Kalesi?	14-Kule-Kapı
1-Kılıçarslan Köşkü	15- Karatay Medresesi
2-Alaeddin Camii	16-Kule-Kapı
3- İnce Minare	17- Kule-Kapı
4-İplikçi Camii	18- Kule-Kapı
5- Ali Gav Tekkesi	19-Türbeler
	20- Srçalı Medrese
	21-İç Kale surları
	22-Eflatun Mescidi

Şekil 5 Matrakçı Nasuh, Beyan-ı Menzil-i Sefer-i Irakeyn, Konya Minyatürü-17a gravürüne numaralar eklenmiştir

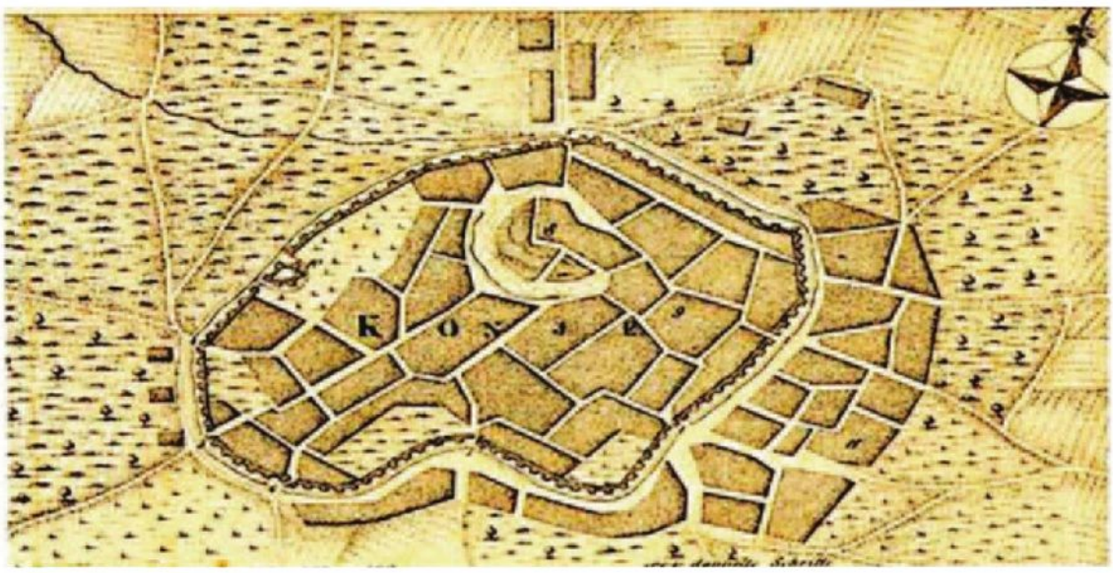
Osmanlı dönemi kalesi ile ilgili bilgi veren Kâtip Çelebi 12 Kapısı ve 104 suru bulunduğundan söz etmektedir. Matrakçı Nasuh'un gravüründe verilen kapılardan ve kulelerden daha fazla verilen bu bilgilerden zaman içinde yeni kapıların açıldığı düşünülebilir. Kâtip Çelebi'den yüz yıl sonra 1766'daki G. Nebuhr'un çiziminde Konya kalesi mahallelerini gösteren resminde Alaeddin tepesindeki kale ve Zindankale net bir şekilde

[55] Selçuklu Döneminde Tekke olan burası Osmanlı döneminde Medrese haline getirilmiştir. Konya'nın alınışında öküz derisi giyerek, sığır sürüsü ile kalenin içine girip Süleyman Şah'ın askerlerine kalenin kapısını açtığına dair bir rivayet bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Küçükdağ, Y. ve Akman, İ. H. (2015). Konya'da Ali Gâv Tekkesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri. Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, (19), 19-34

[56] A.Çaycı ve Z.Şimşir burada bu yapıya ait kalıntılar tespit etmiştir. Konya Filobad Sarayı Bulundu, Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 2019, 4,.2019 s.302-310; Ayrıca tarafımızdan 2022 yılında burada Selçuklu dönemi seramikler görülmüştür..

[57] Haydar Çelebi, Haydar Çelebi Rûznâmesi, Haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman Yayınları, İstanbul

görülür (Şek.5).

Şekil 6 G. Niebuhr'un 1766 yılında yaptığı Konya Kalesi[58].

Kale XVIII. Yüzyıldan itibaren terk edilmiş gözükmektedir. Halk daha çok kale dışında yerleşmiştir. Kalede yapılan kazılarda Osmanlı dönemine ait sivil mimarinin basit taş temelli kerpiç yapılar olduğu görülür. Tepenin İnce Minare yönünde A Açmasında üst tabakalarda Osmanlı dönemi mezarlarının çıkması, bunların birbiri üzerine yapılan iki evreli olması uzun süre mezarlık olarak kullanıldığını gösterir.

Bir yerleşmenin önemli alanlarından biri de mezarlıklardır. Selçuklu yöneticilerine ait mezarların Alaeddin Camiinin bitişiğinde adeta buranın bir parçasını oluşturan Sultan Türbeleri oluşturmaktadır. Zamanla ilgisizlikten ya da yanlış kazılarla mezarlıklar içinde talan denilebilecek tahribatlardan söz edilmektedir.[59]

Türk kentin fiziksel dokusunda "musalla/namazgâh" bir bakıma işlevi yönünden "idgâh"; yani "bayram yeri" olma özelliğini taşımaktadır.

Mezarlar ve Meydanlar

Selçuklu döneminden itibaren kentin kuzeyindeki Musalla ve doğusundaki Üçler Mezarlığının buradaki iri kayrak taşlardan ya da devşirme antik mimariden kullanılmış taşlardan anlaşılmaktadır[60]. XIII-XIV. Yüzyılda kullanılan bir mezarlık da Gurisân-ı Kânii idi. Önemli bir şahsın adına olduğu anlaşılan mezarlığın yeri bilinmemektedir. Atalar kültünün derin kökleri olan Türk Kültürünün izleri kent mimarisine de yansımıştır. Konya kent mimarisinde mezarlıklar genellikle kapılara yakın olan yerlerde görülür. Musalla mezarı kuzeyde Halkabegüş Kapısı çıkışında, Halkabegüş Türbesi yanında, Emir Karaarslan Türbesi Aksaray doğu girişinde, Tacülvezir Türbesi batıda Zindankale ya da Ahmedek Kapısı civarında, Ulaş Baba Türbesi kuzeybatıda Numune Hastanesi yanında olduğu gibi. Bayramlarda kent yöneticileri ile mezar ziyaretleri olduğu, mezarlıklar yakınlarındaki meydan kitabelerinden anlaşılmaktadır. Halkabegüş Kapısı ile Musalla Mezarlığı arasında bulunan XIX. Yüzyıla ait bir meydan kitabesi bu durumu açıklamaktadır[61].

Camiler Türk- İslam kentinin odağını oluşturur. Hayatın ritmi burada atar. Bir de kapılar. Kapılardan girenleri caddeler camilere götürür. Meydanlar ve Pazarlar insanların toplandığı cami çevreleri ve kentin girişini sağlayan kapı girişi kesimlerindedir.

---

[58] Carsten Niebuhr, Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Ländern, Konya plânı, Tab.VII

[59] İ.H.Konyalı, Abideleri ile Konya Tarihi,s.1065-1073

[60] T.Baykara, "Selçuklular Devri Konya" s.115

[61] T.Bozkurt, Konya Sultan Meydanına Dair Kayıp Bir Kitabenin Değeri,

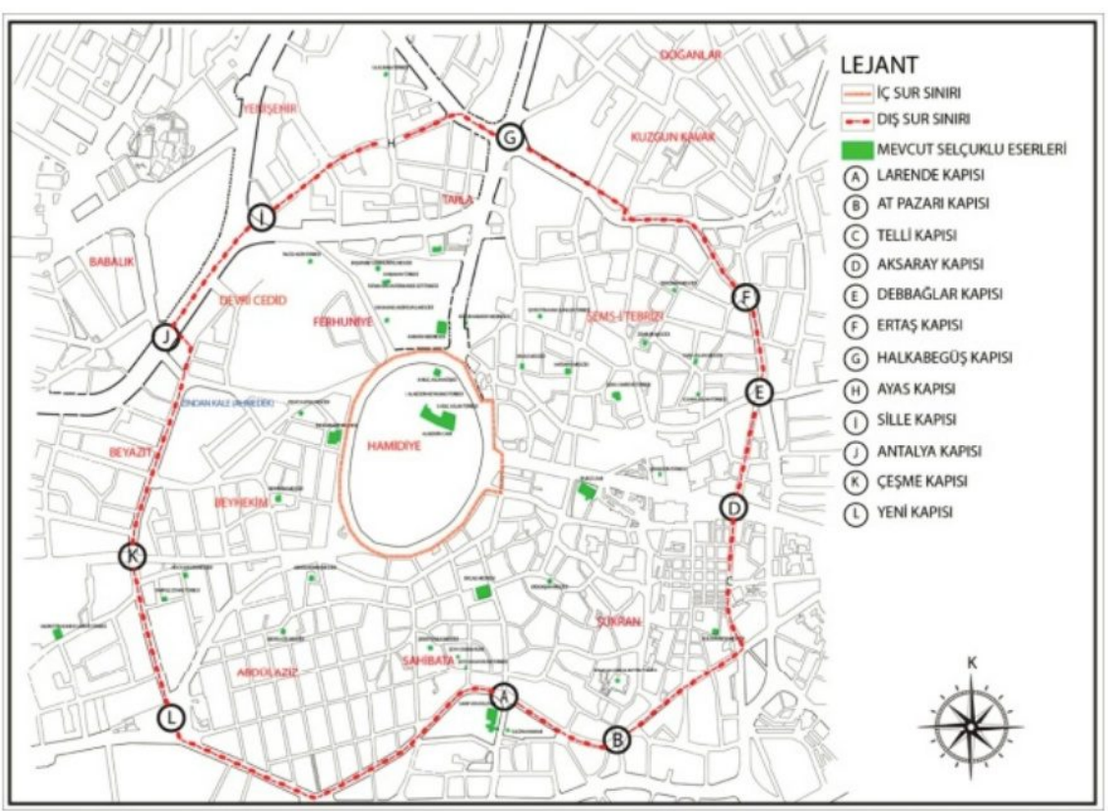
. Bu meydanlar aynı zamanda pazar meydanlarıdır. Kentin hayvan, saman ve odun pazarları sur kapılarının uzağında olmakla birlikte kervan yollarının kentte girdiği yerlerde olduğu anlaşılıyor Doğuda Aksaray Kapsı ve Saman Pazarı böyledir. Bir kent çevresinde yetiştirdikleri sebze ve meyvelerini, peynir ve yoğurtlarını pazarlayan kadınların da olduğunu "Garılar Bazarı"(Kadınlar Pazarı) denilen bir Aziziye Camisinin güneyinde kuruluyordu. Burada yakın zamana kadar varlığını sürdüren bir de Amele Pazarı bulunmaktaydı.

Kentin idari ve dini yapılarının yanında hamam ve çeşmelerini de görmekteyiz. Kentin içme suyu batıdaki Sille, Meram ve Hocacihan tarafından getirilmiş olmalıdır. Zira Kattip Çelebi Alaeddin Keykubat'ın dağlardan su getirdiğini kale içi ve dışında üç yüz çeşmenin olduğunu yazmaktadır.

Osmanlının son dönemlerinde kente tatlı su getirilen yerlerden biri de 10 km güneyinde bulunan Çayırbağı olmuştur. Konya Valisi bulunan Avlonyalı Ferit Paşa Beyşehir Gölü'nden Konya Ovasına su getirilmesini padişah II. Abdülhamit'e aktaran bu suyun kanallarla ovaya akıtılmasını sağlayan kişi olarak bilinmektedir. Ferit Paşa valiliği döneminde Çayırbağı'ndan 1901 yılında tatlı su getirterek kentin birçok yerinde çeşme yaptırmıştır. Bu suların dağıtımı için de Alaeddin tepesinde bir depo yaptırmıştır. Bu depo onun adıyla bilinmekte ve tepenin doğu yönündedir.

Kentin önemli su yapılarından birini de hamamlar oluşturmaktadır. Kent sakinlerinin ve özellikle misafirlerin götürüldüğü hamamlar tütk kent dokusunda önemli bir yere sahiptir. Yeni Hamam(Mahkeme Hamamı) Osmanlı dönemi belgelerinde, kadınları yaralama ve tecavüz vakalarında kontrolünü yapmak için burada bulunan kadınların(üstâd kâbileler) bilgilerine sevk ediliyorlardı[62]. Belki de hamam adını buradan almaktadır.

Vakfiyelerde Sungurbey ve İhtiyar(eddin) hamamlarından söz ederken Eflaki Nakışlı,Develi, Kürkçüler, Kaliçe ve Zirva hamamlarından söz etmektedir.

Şekil 7 Konya Büyük Şehir Belediyesi, KUDEP Projesi, Muhtemel surların yeri

[62] . İzzet Sak-Mustafa Fırat taşın, Şeriyye Sicillerine Göre Osmanlı Hukukunda Cinsel Suçlar:-Konya Örneği (1660 1740), *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*,: 2019, 22;s.189 251

Son Yüzyılda yapılanlar yıkılanlar.

Rum Mektebi ve Tatbikat Sahnesi: XX. yüzyıl başlarında tepenin güneyinde yapılan yapı, Rum Mektebi 1932 yılından 1951 yılına kadar Halkevi olarak kullanılmıştır. 1950'lerde 60'larda yıkılmıştır.

Bu alanın yapının batısında bulunan Rum Mektebi Tatbikat Sahnesi (Tiyatro Salonu) 1932'lerden itibaren Belediye (Halk) Sineması olarak hizmet veren, bir diğer yapıdır. 1957'de bir yangında yanmış ve yeri ağaçlandırılmıştır.

Ordu Evi: İlk kez 1927 yılında inşa edilen yapı, 1960 yılında yenilenmiş, 2015-2016 yıllarında yıkılmıştır.

Alaeddin Keykubad Düğün Salonu ya da Torrance Gazinosu; Halkın daha çok Alaeddib Düğün Salonu olarak bilinen yapı 1954 yılında gazino olarak yapılmış, 1958-1960 yılında ABD'nin Torronce kenti ile Konya'nın kardeş kent olmaları üzerine Torrance Gazinosu adı verilmiştir.

Tepenin doğu kesiminde yer alan Hava Şehitleri için yapılan Şehitler Anıtı;1 Ocak 1936 tarihinde açılmış, her iki yönünde "Türk çocuğu senin ve yurdun için can veren ulu şehitlerini unutma" yazıları bulunur. Burada bulunan şelale tepeye çıkan merdiven basamakları arasında yer alır. Kenti ziyaret edenler, anıları yaşatmak için resim çekilen bir yerdir.

Halkevi'nin önünde Ermeni ve Rum kiliselerinin olduğu ve cadde açılırken yıkıldığından söz edilir. 1911 yılında Arapoğlu Makası'ndaki Fransız Katolik Kilisesi inşa edilmiştir[63]

SONUÇ

Konya tarihi ile iç içe olan Alaeddin Tepesinin dört bin yıllık bir tarihi vardır. Kent içine yayılan kültürü ile büyük bir höyüktür. 1039 metre yüksekliği bulunan höyük, deniz seviyesinden 1002 m -1006 m civarındaki Meram Çayı birikinti konisi üzerinde yerleşimdir. Şu anda 450 m. X 430 m. olan höyüğün bir o kadar da yayılım alanıdır. Hitit döneminde Ikkuwaniya adını alan yerleşme Phryg döneminde Kawania, Kalsik dönemde Koaonia, Helenistik Çağda Ikonion, Roma döneminde Iconium, mitlerde Amandra, Ikona, Orta Çağlarda Quniye, Konie Kogne, Türk döneminde Konya adını almıştır.

Tepede yapılan kazılarda en yüksek koddan -5 m'de derinleşme başlayıp -18 m'deki kumlu tabakaya kadar inilmiştir. Bu durumda 23 m kültürel derinliği olan höyüğün üstten itibaren Cumhuriyet dönemi, Osmanlı, Selçuklu, Bizans, Roma, Helenistik, Phyg ve karışık tabakada MÖ. 2000'li yılların kültür varlığı bulunmaktadır. Kent altına yayılan höyükte daha erkene gidebilecek kültürler olabilir. Zira MÖ. II. binde Hitit belgelerinde bir kent durumunda ise kuruluşu öncelere gitmelidir.

Höyükte en yoğun görülen yerleşme Phryg, Helenistik, Roma ve Selçuklu dönemidir. Bu dönemde görülen Konya Kalesinin özellikle Roma ve Selçuklular döneminde iç ve dış kaleden oluşan iki kalesi vardı. Bu kalelerle ilgili bulgular 1941 ve 2010-1218 yıllarında yapılan kazı faaliyetlerinde ortaya çıkmıştır. Bu kaleler bazı değişikliklerle 18. Yüzyıla kadar aktif olarak kullanılmıştır. Kaledeki yapıların 18.yüzyıldan itibaren Bizans ve Selçuklu döneminden geriye kalan dinsel yapılar dışında pek kullanılmadığı görülüyor.

Tepede 1921 yılında yok edilen yapılar arasında Bizans döneminde Amphilechius'un kilisesi olarak yapıldığı sanılan; Selçuklular tarafından camiye çevrilen daha sonra halk tarafından Eflatun Mescidi olarak adlandırılan yapı. Bu yapının çatısına 1872 yılında bir saat kulesi yapılmıştır. Zamanla ilgili bir gelenekte Alaeddin Tepesindeki İftar Topudur. Kent halkının Ramazanlarda iftar saatlerinde iftarı açmak için buradaki topun sesini beklemeleri bir gelenektir.

Tepeden kaldırılan diğer yapılar arasında Halk Evi, Belediye Binası, Orduevidir.

Konya'nın kalbi durumundaki kaleden geriye kalan Selçuklu yapıları Alaeddin Camii, Selçuklu Sultanlarına

[63] Eskiden Nerede Ne Vardı?, Merhaba Gazetesi, https://www.merhabahaber.com/eskiden-nerede-ne-vardi-16-32548h.htm) (Erişim 21.01.2023)

ait türbeler, II. Kılıçarslan Köşkünden bir bölümü, Ali Gav Tekkesi ve Surlardan bazı bölümlerdir.

1952 yılında gazino olarak yapılan büyük ihtimalle Eflatun Mescidi'nin olduğu yerde, 1958-1960 yıllarında adı ABD'deki Torrance kenti ile Konya'nın kardeş kenti olması nedeniyle adı Torronce Gazinosu olarak değiştirilmiştir. **Günümüzde Alâeddin Keykubad Düğün salonu ve bazen konferanslar için hizmet vermektedir.**

Ferit Paşa Su Deposu, tepenin doğu yönündedir. Günümüzde burada yapılan bazı yapısal eklemelerle gündeme gelmektedir. Korunması gereken yapılardandır.

Tepe üzerinde 1921'li yıllardan itibaren görülen park ve ağaçlandırma faaliyetleri görülmektedir. Eflatun Mescidi bu dönemde yıkılmıştır. Arkeolojik Kazı deneyimlerimizde ağaçlandırmaların höyüklere büyük zararı olduğu tespit edilmiştir. Höyük derinliklerine kadar işleyen kökleri besin kaynağı olarak gördüğü kerpiç yapıları ve sıvaları tüketmektedir. Ayrıca höyük üzerinde yapılan teraslama çalışmaları, tarihi yapıları kesmektedir. Neredeyse tüm yerleşim birimlerinde görülen bu park ve bahçe çalışmaları durdurulmalıdır.

Tepe çevresindeki cadde ve yol çalışmaları, 1992 yılında açılan tramvay sitemi, tepenin eteklerindeki kültürel dokuyu ve Alaeddin Camii gibi yapılarına olumsuz etkileri olmuştur. Ayrıca buradaki cadde adeta höyüğün sınırları olarak düşünülmüş, cadde dışında imar faaliyetleri yapılmıştır. Bu alanda yapılan yapı temellerinde Selçuklu döneminde de kullanılmış antik kaleye ait sur temelleri çıkmıştır. Batıdaki Ertaş Kapısı ve Zindankale'ye ait temeller bu türden park ve yapıların temel yapılarında çıkmıştır.

Konya Kalesi ile ilgili olarak XIX. yüzyıl gezgin ve araştırmacıları terk edildiğini, halkın sur dışında yaşadığını belirtirler. Bu durum üzerine kentteki imar faaliyetlerinde surların taşları sökülerek bir taş ocağına dönüşmesine yol açmıştır. 1913 yılında Osmanlı dönemindeki bu durumu belgeleyen bir belgede buradaki taş ocaklarının kapatılması istenmektedir.

Tepenin doğu kesiminde yer alan Hava Şehitleri için yapılan Şehitler Anıtı;1 Ocak 1936 tarihinde açılmış, her iki yönünde "Türk çocuğu senin ve yurdun için can veren ulu şehitlerini unutma" yazıları bulunur. Burada bulunan şelale tepeye çıkan merdiven basamakları arasında yer alır.

Tepeye adını veren Alaeddin Camii yapılışından günümüze, bazı restorasyon dönemleri dışında, işlevini sürdüren bir ibadethanedir. Tepenin en önemli yapılarından biri olan Kılıçarslan köşkü, kaderine terk edilmiş 1961 yılında beton bir şemsiye yapılmış, 2008 yılında yapılan incelemelerde şemsiyenin tahrip olduğu tespit edilerek yeniden bir koruma kalkanı oluşturulmuştur. Çelik rekonstrüksiyonla koruma altına alınmıştır.

2022 yılında Konya Büyük Şehir Belediyesi ; "Konya Alaeddin Tepesi, II. Kılıçarslan Köşkü ve Kazı Alanı Mimari Fikir Projesi Yarışması" ilanında bulunmuştur. 2023 yılında yarışma sonuçları değerlendirilip projeye başlanacaktır. Umarız bu çalışmaların; beş bin yıllık muhtemel tarihi ile kent kültüründe köklü izleri olan tepenin korunması ve geleceğe aktarılmasında başarılı olacaktır.

TARİHİN ARŞİVİ: HÖYÜKLER VE KONYA HÖYÜKLERİ[64]

Höyük sözcüğü, Türk Dil Kurumu sözlüğünde, isim olarak şu tanımlama yapılır: Tarih boyunca türlü nedenlerle yıkılan yerleşme bölgelerinde, yıkıntıların üst üste birikmesiyle oluşan ve çoğu kez içinde yapı kalıntılarının gömülü bulunduğu yayvan tepe. İkinci tanımlamasında, yine isim olarak; Toprak yığını, küçük tepe biçiminde yapılmıştır. Coğrafi isim olarak, tanımlanan 5.tanımında, Yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi, şeklinde tanımlanırken Necati Cumalı'nın şu betimlemesine yer verilir:

"*Derenin sağ tarafında yükselen tepenin yamaçları daha hafif eğimli, daha geniştir."(TDK Sözlüğü).*

Kültürel bir arşiv niteliği taşıyan, içinde binlerce yıllık kültürel tabakaları içinde barındıran, zaman içinde kerpiçten yapılan mimarinin yapıla yıkıla oluşan, yapay tepelerden oluşur.

---

[64] Tarihin Arşivi: Höyükler ve Konya Höyükleri
Konya Ticaret Odası *İpek Yolu Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2023 sayısında tarafımızdan yayımlandı.

Eski bir uygarlık merkezi olan Yakın Doğu'da bu tür yerleşmelere Yoğun bir şekilde görülen bu türden yerleşme görülen tepelere yaygın olarak Arapça kökenli "*Tall* تلّ)" [65], Aramice/Süryanice'de Tell şeklinde geçen sözcük bu dillerin atası kabul edilen Akadça'da "*Tillu tīlu(m)"*, Ugaritçede "*tl* "olarak geçmektedir.Akatça *Tillu*'nun Sumerce DUL'dan gelip gelmediği tartışılmıştır.İbranice tell bir yığını tepeyi tanımlamaktadır(Tesniye 13.16)[66].

DUL sözcüğü Sümercede Kutsal Höyük anlamına gelmektedir, "Koyun ve Tahıl Tartışması" adı verilen bir Sümer şiirinde" Bu Kutsal Höyük (*dul*), o dönemdeki diğer her şey gibi, "Gök-ve-Yer tepesinde" bir yerde bulunan özel bir konumdur.

Onları tanrıların yemek salonuna getirdiler ve Kutsal Höyüğün Anuna tanrıları Koyun ve Tahıl bolluğunda yediler, gerçekten de doyamadılar" denilmektedir[67].

Arapçanın bölgedeki yer adlarına da etkileri üzerine, ülkemizin güney ve güneydoğu kesimindeki bazı höyüklere Tel Açana, Tel Ayinat, Tille, Gritille gibi adlar verildiği görülür. Tell sözcüğü Arapçaya, büyük ataları olan, Sami kökenli Akadçadan gelmiştir.

Anadolu'nun bazı yerlerinde geçen *"Tol"* sözcüğünün de, Konya'nın Sarayönü ilçesinde tepe üzerine kurulmuş İnli Mahallesi'nin ya da Tepe Mahallesinin bulunduğu yerde Tolobası'nın bulunması da bu şekildedir.

Bir yerleşim yeri olan höyüklerin çoğu kez doğal tepe ile karıştırıldığı görülür. Bu nedenle yerleşim olmuş höyüklere, yerleşimin de etkisi ile Karatepe gibi adlar verilmiştir.

Etimolojik olarak Höyük sözcüğünün kökenine bakıldığında ilk kez Kaşgarlı Mahmut'un Türkçenin bir sözlüğü ve ansiklopedisi kabul edilen Divan-ı Lügatit Türk'de "Öyük" olarak karşılaşılır. Bu sözcük zamanla Höyük şekline dönüştürmüştür, ancak "Oyuk" şeklinde Anadolu'da yaşamaktadır. Örneğin şaksımın da doğum yeri olan Konya'nın Hadim ilçesi Gezlevi (Büyük Şehir Yasası öncesi bir süre (Korualan-1970-1988) Mahallesinde "Tabanca Oyuğu" şeklinde geçmektedir. Çocukluğumuzda, büyüklerin burası ile anlatılan bir menkıbede, askerlerin şehit olarak gömüldüğünden buraya gömüldüğü, bu nedenle bir tümsek oluştuğu anlatılırdı; ilerideki yıllarda bu tümseğin bir höyükleşme sonucu olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir.

Gezlevi sakinleri buradaki tepeden dolayı 1980'lere kadar kullandığı yaylasının adına da "Tabanca Oyuğu", ya da kısaca Oyuk demiş, bu bölgenin en yüksek doğal tepesine de Oyuk Tepesi adını vermiştir.

XI. yüzyılda Divan-ı Lügatit' Türk'de "Öyük", ya da günümüzde halk ağzında "Oyuk" şeklinde geçen bu sözcük XV. Yüzyıl şairlerinden Şeyh Elvan Şirazi'nin Gülşen-i Raz Tercemesi(1426)'nde "düz yére inesin sen üyükden" şeklinde "Üyük", XIX. Yüzyıl Ahmed Vefik Paşa'nın, Lehce-ı Osmani'sinde (1876) Üyük şeklinde geçmektedir[68]. Bu günümüzde kimi yerlerde Höyük sözcüğünün "Hüyük" şekline "ö" nün "ü"ye dönüşmesi gibidir.

Öyük'ün başına "H" sözcüğü nasıl gelmiştir, bu konuda kapsamlı bir açıklama yoktur. Ancak Nişancıyan'ın elektronik web sözlülüğünde, bu sözlüğe takipçileri de eklemeler yapabilir. Bu şekilde yapılan bir açıklamada. "Anadolu ağızlarında *höy-/hüy*-"yığmak" höy-/hüy sözcüğüne ender olarak rastlandığından söz edilmektedir(Nişancıyan).

Öyük'ün etimolojisinde Eski Türkçede "ör-", kalkmak, yükselmek, 2. Urgan veya saç örmek fiilerinden geldiği üzerinden geldiği, Uygurca'daki yüksek yer anlamına gelen "örü" kelimesi ile ilişkiler kurulduğu da görülmektedir. Yine yaşadığım Toros coğrafyasına dönecek olursak, çobanlar, davar adını verdikleri keçi ve koyundan oluşan, davar adını verdikleri sürülerini sabah ve akşam "*örü*"lerine çıkarırlar. O zamanki kasabamız

[65] https://www.oed.com/view/Entry/198786(Erişim 07.06.2023)

[66] Kirkpatrick, EM, ed.,1983,. *Chambers 20th Century Dictionary* (Yeni baskı). Edinburgh: W & R Chambers Ltd. s. 1330.ISBN'si 0550102345

[67] Black, Jeremy, 2002, The Sumerians in Their Landscape, Riches Hidden in Secret Places, *Ancient Near Eastern Studies in Memory of Thorkild Jacobsen,*Edt by Tzvi Abusch, Eisenbrauns Winona Lake, Indiana: 41-61, .

[68] Nişancıyan Sözlüğü, (https://www.nisanyansozluk.com/kelime/h%C3%B6y%C3%BCk, Erişim 05.06.2023.

Korualan (Gezlevi)'la ile ilgili 1980'li etnolojik bir araştırmada karşılaştığım bu sözün karşılığını yine "yüksek yer" anlamında Uygurca sözlükte karşılaşmıştım. Gecenin bitiş noktasında, tan vaktine ramak kala alaca karanlıkta davarın "*Örü*"ye kaldırılması ile tepenin ne ilişkisi kurulabilir?

Doğal tepelerle karıştırılan yapay tepe höyüklerin, mezar tepeleri olan Türkistan, Moğolistan, Kafkasya, Kırım, Altay, Ukrayna ve Rusya gibi Avrasya coğrafyasında sıklıkla kullanılan "Kurgan" Anadolu ve Balkan coğrafyasında Latince bir terim olan "Tümülüs" le karıştırıldığı görülür.

Ruslar tarafından Batı literatürüne geçtiği için çoğu kez onlara ait sözlüklerde Rusça bir terim olarak giren Kurgan'ın kökeni Eski Türkçe kale, hisar sözcüklerinin karşılığı olarak kullanılan "*Korgan"* sözcüğünden "Koruyan" anlamında "Kurgan" olarak türemiştir. Bu sözcüğün de kökeni "*Kor*ı+", yani "*Koru*"dur. Avrasya coğrafyasında, genellikle Türk dünyasında, mezar tepelerine *kurgan* adı verilir.

Anadolu Türkçesinde mezarların yer aldığı bu tür yapay tepelere kurgan denilmesi nadir olarak görülmektedir. Ancak üzerinde mezar görülen höyüklere "*Yüğ"* ya da *"Yuğ"* denildiği görülür. Bunun yığmak anlamında höyükle de ilişkisinin kurulduğu gibi, üzerinde fazla durulmayan bir konu da eski Türklerin cenaze törenlerine "Yuğ" adı verilmesi ile de ilişkisi olabilir. Türklerin geldiği erken dönemlerde Yuğ törenlerinin, ilk yerleşmelerin de yer aldığı bu höyüklerde yapıldığını düşünmekteyiz. Günümüzde de bu höyükler üzerinde birçok yatır mezarı ve türbesi bulunaktadır. Halkımız da bu tepelere genel anlamda "yüğ" demektedir. Konya'mızda en bilinen Karahöyük'e bazen "Karayüğ" denildiğini görülmektedir.

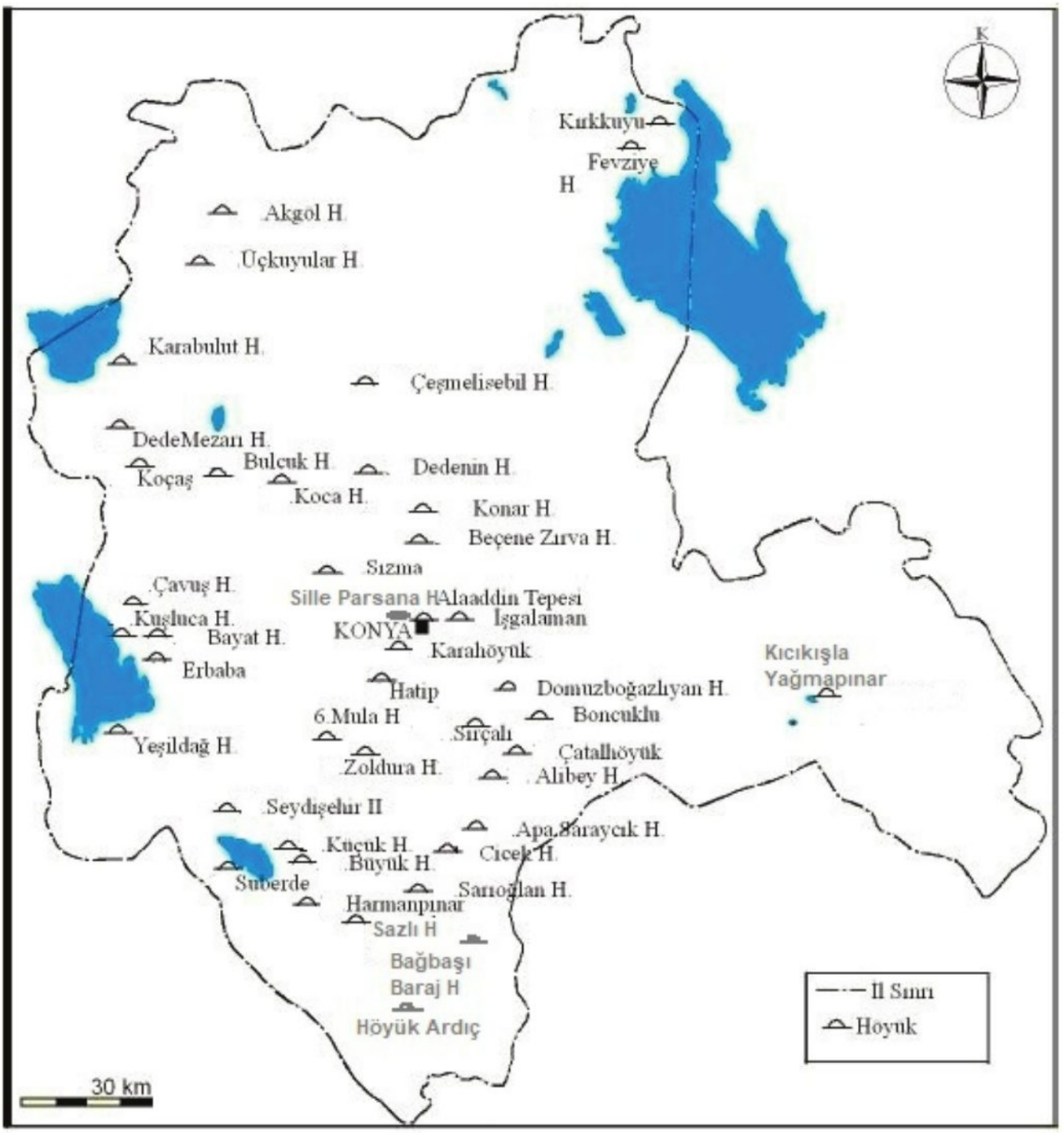
Halk tarafından pek kullanılmamakla birlikte, bilim çevresinde antik dönemden kalan, üzeri yığma toprak ve mucurla korunmaya alınmış mezarlara "Tümülüs" adı verilir. Batı dillerinde mezarlar için kullanılan Tümülüs arkeoloji literatürüne Latinceden gelmiştir.

Modern Batı dillerine tepe biçiminde mezar, mezarın üstünde toprak yığını, mezar tepesi gibi anlamlarda kullanılan Latince Tümülüs sözcüğünün kökeni, , Proto-Hint Avrupa dillerinde "*tum-éh*"- "şişmek", "*tum-"* "şişmek", "*tewh-* " "şişmek" köküne dayanmakta, Latinceye *tūber,* Sanskritçeye " *túmra* "büyük, güçlü" ve " *tūtumá* "güçlü, etkili"), Proto-Germen diline "*şūmô"* (başparmak) ve Litvancaya "*tumėti"* ("kalınlaşmak") şeklinde geçmiştir[69]

Ovo(Obo): Bir diğer karıştırma da Moğolların *"ovo"* ve Tuva, Hakas, Altay ve Kazak Türklerinin "*obo* ya da "oba" kelimesidir. Bu topluluklarda bu kelimeler de Göktanrıcılık ya da yerel Şamanizm inancı içinde doğayı kutsamak için yapılan yığma taş tepelerdir. Anadolu'da bu türden küçük tepelere "çoka" denilmektedir, ancak dinsel bir fonksiyonu yoktur. Zaten ya da *obo* gibi bu tepeciklere sunu ve adaklar yapılmamaktadır[70]

[69] www.wordhippo.com, Erişim. 05.06.2023

[70] Hasan Bahar, 2015, Konya'nın Kırk Höyüğü, Konya Büyükşehir Yayınları.

Resim 1 Konya'nın Bazı Höyükleri(Bahar 2015'den sonra)

Höyüklerin Özellikleri:

Görünüşleri: Genellikle ovalarda ve vadi tabanlarında görülen höyüklerin görünüşlerini Doğal Tepe, Tümülüs ve Kurgan gibi yapılardan ayıran dış görünüşü yayvan olmalıdır; üzerinde yerleşme olmayan doğal tepelerdeki taş, kaya gibi cisimler herhangi bir yontulma izi göstermeyen sert ve sivri görüntüleri ile dikkat çekicidirler. Yaklaşıldığında toprak yapısı doğal renkleri dışında bir görüntü vermezler. Tümülüs ve kurgan gibi mezar yapıları genelde 40-50 m çapın üzerinde genişlikleri olmadıkları gibi, üzerinde yerleşim olmadığından daha yüksek sivri görüntüleri ile dikkat çekerler.

Höyüklerin bir de ayırt edici özelliği üzerindeki üzerlik bitkisidir. İlkbaharda koyu yeşil bir görüntüye sahip

olan üzerlik bitkisi, yaz ve son baharda altın sarısı bir görüntü ile birkaç yüz metre ilerden seçilebilirler.

1950'lerde Adana'dan Toros Geçitleri tünellerinden Konya Ovasına bir sabah vakti ulaşan Hikmet Birand üzerlik ile höyük ilişkisini şu satırlarına döker: Gene bir köy..Tıpkı deminki gibi, evleri, mescidi, kuyusu, her şeyi aynı, Şu farkla ki bu köyde, yanı başındaki mezarlıktan turunuz da köyden epeyce uzakta olan ve köyün ardında kalan tümseğe kadar uzanan alan, tümsek ve köyün etrafı hep üzerliklerle örtülü. Bu tümsek bir höyüktür. Höyüğün otu da üzerliktir. Bilmem kaçıncı kat toprak altında eski bir şehir, bir köy, bir yapı bulunduğunu herkesten iyi bilir. Anadolu'da birçok kazı yapmış olan yabancı bir arkeoloğa bile hocalık etmiştir. Bu höyüğü de kazarsanız belki altından bir köy, bir şehir çıkar. Bu köydeki, bütün köydeki evlerin hangisine girerseniz duvarlarında üzerlikten örülmüş, püsküllü, saçaklı mavi boncuklu süsler görürsünüz. Bu köy damının gölgesinde oynayan boy boy, hep bir boy sevimli bebelerin sırtlarında tosbağa kabuğu, mavi boncuk ve üzerlik tohumundan yapılan birer nazarlık dikilir ve bu, onları kötü gözlerden korumak içindir.

Birand'ın sözünü ettiği gibi kırk yılı aşan yüzey araştırmaları deneyimimde hep üzerlik otlarını bir kılavuz gibi takip etmişizdir. Ancak Birand'ın arkeolojik kazıları yabancı bir arkeoloğa mal etmesi de üzücü.. Kazı ve yüzey araştırmalarını yabancıların yaptığına dair Anadolu'da oluşan bu genl kanaati de değiştirmek biz Türk bilim adamlarına düşer! Günümüzde, sahada yüzlerce Türk bilim adamı ve öğrencilerini görmek de sevindirici.

Höyükler ve diğer antik yerleşim yerlerinde de üzerlik görülmesinin insan dışkısı ile ilişkilendirilmiştir. Fakat, Eski Çağlardan beri üzerliğin Anadolu'da yaygın olarak kullanılmasının da yerleşim yerlerinde görülmesinin nedeni olabilir. MÖ. 1750'lerde Hattuşa(Boğazköy)'yı yerle bir eden Kuşşara Kralı Anitta'nın bir daha yerinde kent kurulmasın diye kenti sürdürüp, üzerlik otu (yabani ot) ektirdiğinden söz etmesi, yağma edilip yıkılan kentlere böyle üzerlik otu ekilip ekilmediğini başka kaynaklarda bilmiyoruz.

Höyüklerin Kuruluş Yerleri:

Genellikle tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerin başladığı Neolitik Çağdan itibaren yerleşim yerleri olan höyükler, çoğunlukla bir su kaynağına yakın kurulmuştur. Eski Konya Gölü kıyısında kurulduğu sanılan Boncuklu (11500 yıl önce) ve devamında kurulan Çatal Höyük (9500 yıl önce) Çarşamba'nın getirdiği alüvyon sekiler üzerine kurulmuştu. Konya Gölünün çekilmesine paralel olarak İşgalaman, Aşkar, Karahöyük, Tatlıcak ve Konya Höyüğü (Alaaeddin Tepesi) Meram Çayı'nın getirdiği alüvyal sekiler üzerine beş bin altı bin yıl önce kurulmuşlardı.

Su kaynaklarının olduğu kadar, höyüklerin kurulduğu alanlar su baskınlarına karşı belli bir yükseklikteydi. Bu aynı zamanda oradaki sakinlerin çevreyi gözetlemelerini sağlıyordu. Diğer höyüklerle bağlantı sağlayabilcek yol güzergahlarında olmalıydılar. İlk yerleşimlerin bir insanın günlük yürüyüşü olarak; 25-30 km arasında su kaynaklarına bağlı olarak birkaç kilometre değişmesine rağmen gündüz ulaşım mesafesinde olduğu anlaşılıyor. Fakat farklı dönemlerdeki yerleşimlerden dolayı bazen birkaç kilometre yakında başka höyükleri görmeniz mümkündür. Örneğin Neolitik Dönemde(MÖ. 9000- MÖ.5600) yerleşilim terk edilen bir höyüğün yanında İlk Tunç Çağına ait (MÖ. 3000-2000) bir başka höyük kurulduğu görülebilir. Bu bölgedeki iklim değişiklerine bağlı bir hareketlenme de olabilir.

Genellikle höyüklerde yerleşim sürekliliği görülür, fakat belirttiğimiz gibi, iklim değişiklerine bağlı olarak coğrafyanın kuraklık ya da su baskınları nedeni ile tek bir dönemde yerleşildiği görülür. Boncuklu Höyük sadece Neolitik bir yerleşme iken Çatalhöyük'te Neolitik Çağdan Ortaçağ'a kadar çeşitli aralıklarla bir yerleşim görülmüştür. Bilindiği gibi Doğu ve Batı olarak adlandırılan iki höyükten oluşan Çatalhöyük'ün Batı Höyüğünde Kalkolitik (MÖ. 5600-3000) Çağ yerleşimi daha yoğunlukla yaşanmıştır.

Türkiye'nin en büyük Havzası olan Konya Ovasında yüzlerce höyük görülmüştür. Konya Gölü'nün MÖ. 24 000-13000 yıl önce en büyük halinde iken henüz çevresinde bir yerleşim yoktur. Konya'nın Tuzlukçu Tursunlu'da 900 bin yıl öncesine ait insan eliyle yapılmış kalker taşlar[71] görülmesine karşın henüz Konya Ovası çevresinde insan varlığı ile ilgili ipuçları bulunamamıştır. 13 bin yıl önce Konya Gölünün çekilmesine bağlı olarak Karatay İlçesi İsmil Mahallesinin 8 km doğusunda Dervişin Hanı denilen kıyı şeridinde avcı ve

[71] Güleç, Erksin;Howell,F. Clarck;White, Tim.D.; Karabıyıkoğlu, Mustafa, 2002, Anadolu'da İlk İnsan İzleri: Alt Paleolitik Buluntu yeri, Antropoloji 15,80-89; 0-0 .DOI:10.1501/antro_0000000205 .

toplayıcılar ait taş aletler bulunmuştur[72].

Ovanın ilk yerleşimi 2002 yılında keşfettiğimiz Karatay Boncuklu Höyüğüdür[73]. 11500 yıl öncesine ait olan Höyüğün Konya Gölü kıyısında olduğunu düşünmekteyiz. Konya Gölü'nün son kalıntıları Aslım Bataklığı ve Hotamış Gölü 1990'larda kurumuştur. Hotamış Gölü ile Kızıldağ arasında yer alan Pınarbaşı Epipaleolitik (MÖ.12500-11500) yerleşmesi, henüz höyükleşmenin olmadığı sırtını kayalık alana vermiş, göl ile kayalık arasında bir kaya sığınağıdır[74].

Höyük Yüzey Buluntuları: Höyük toprağı genelde yerleşim yerlerindeki ocak ve geçirmiş olduğu yangın tahribatından dolayı, gri renkte kül kalıntıları ile örtülüdür. Bu nedenle höyüklerin çoğuna Kara Höyük, Kül Höyük ya da Karatepe, Kültepe adları verilmiştir.

Höyükler üzerindeki buluntular, binlerce yıl doğaya dayanabilmiş, çanak çömlek parçaları, taş aletler, obsidyen, çakmaktaşı ok uçları, obsidyen ve çakmaktaşından yapılmış kesici ve delici aletler, nadiren de olsa bazen kilden yapılmış tablet parçaları, maden cürufları. Bu buluntuların, özellikle çanak çömleklerin dönemini tanımlayan yapım özellikleri höyükleri tanımlamaya yarar. Elazığ Kovancılar İlçesi Çınaz III ve Konya Karatay ilçesi Hayırıoğlu Boncuklu Höyük'te yaşadığımız bir tecrübede karşılaştığımız gibi, Çanak Çömlek Öncesi bir yerleşme ise sadece deniz hayvanı kabukları, taş, mermer ve obsidyenden yapılmış aletlerle karşılaşabilirsiniz.

Boyutları; Mezopotamya'da çok daha büyük boyutlarda höyüklerle karşılaşırken, Anadolu'da höyüklerin genişliği 50 m ile 1000m, yükseklikleri 1 m'den 50 m'ye kadar ulaşmaktadır. Örneğin Konya ovasının en büyük höyüklerinden olan Karahöyük'ün boyutları 1940'larda 1000 m genişlik verilirken, günümüzde doğu batı yönünde 600 m, kuzey-güney yönünde 500 m, yükseklik ise 20 m'dir. Bu değişikliklere çevresinde yapılan tarım alanı çalışmaları ve Meram çayının eteklerinde doldurduğu alüvyonların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Alüvyonlar altında da yerleşmenin olduğu muhtemeldir. Konya Alaedddin tepesi günümüzde 450 m çapında, 25 m yüksekliğinde bir höyüktür, kent yerleşimindeki imar çalışmalarındaki ortaya çıkan mimari göz önüne alındığında Mevlana Türbesi ile Zindankale arasında uzanan 1000 m çapında büyük bir höyük olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle biz daha önceki yayınlarımızda "Büyük Konya Höyüğü" olarak adlandırdık[75]. Mezopotamya'nın en büyük höyüklerinden olan Uruk'un en görkemli zamanı olan MÖ. 3600- MÖ.2600 yıllarında 550 hektarlık bir alana yayıldığı görülmektedir. Höyüğün uzunluğu 3 km, genişliği 2100 m, Uruk kentini çevreleyen duvarların 10 km uzunluğunda olduğu ortaya çıkarılmıştır. Uruk'un o zamanki nüfusu ile ilgili 30 000 ila 80 000 arasında değişen rakamlar tahmin edilmiştir[76].

Arkeolojik Araştırmalarda Höyüklere Giden Yol.

İnsanoğlunun Tarihöncesinden itibaren geçmişe karşı bir ilgisi olmuştur. Bu nedenle tarihin her döneminde kendilerinden önceki yerleşmeler bu merak duygusu içinde karıştırılıp tahrip edilmiştir. Bu tahribatlarda geçmişin sanat değeri yüksek madeni eserler, takılar, süs eşyalarına yönelik talan ve soygunu da beraberinde

[72] Cohen, Harold R. ve Erol, Oğuz, 1969, Erol Aspects of the Palaeogeography of Central Anatolia, The Geographical Journal, 135, No. 3:388-398; The Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers) Stable URL: https://www.jstor.org/stable/1797327 Accessed: 31-10-2022 09:57 UTC

[73] Bahar, Hasan, 2004, "Konya- Karaman Bölgesi Yüzey Araştırmaları 2002", Araştırma Sonuçları Toplantısı, 21/1, Ankara, 203-216, Bahar, H., 2011, "Boncuklu Höyük", Konya Ansiklopedisi, Konya Büyük Şehir Belediyesi: 158-159. Bahar-Koçak 2004, Hasan Bahar, Özdemir Koçak, Eskiçağda Konya Araştırmaları 2, Kömen Yayınları, Konya, Bahar, H.-G. Küçükbezci, H.2018, "Neolitik Çağda Konya'da Ticaret" Konya Kitabı XVI.I, Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı, Konya Ticaret tarihi, Konya Karatay Üniversitesi, Konya Ticaret Odası Yay. Konya: 33-40.

[74] Baird, Daugles, 2012, Pinarbaşi; from Epipalaeolithic campsite to sedentarising village in central Anatolia, The Neolithic in Turkey, Central Turkey, edt. M.Özdoğan, N.Başgelen, P.Kuniholm, Archaelogy &Art Publications,İstanbul: 181-218.

[75] Bahar, Hasan.,(2015) *Konya'nın Kırk Höyüğü*, Konya Büyükşehir Yayınları.

[76] Hout, Jean-Louis; Thalmann, Jean Paul; Valbelle, Dominique, 2000, *Kentlerin Doğuşu*, Çev. Ali Bektaş Girgin, İmge Kitabevi, Ankara:44.; Marc Van De Mieroop,2004, Antik Yakın Doğu'nun Tarihi,Çev. Sinem Gül, İÖ. 3000- 323, Dost Kitabevi, Ankara, Gates, Charles, *Antik Kentler,* 2015, *Antik Yakındoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da Kentsel Yaşamın Arkeolojisi,* Çev. Barış Cezar,Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.2015.

getirmiştir.

Bilimsel anlamda olmasa da Babillerden itibaren tarihi eserlerin kazıları ve onarımı konusunda da adımlar atıldığı görülür. Babil kralı Nabonidis MÖ. VI. yüzyılda dört bin yıl önce Sümerlerin III. Ur Hanedanlığından Şulgi'den kalan Ur Zigguratını restore ettirdiğini ve bu tamiratla ilgili bir de kitabe bıraktığını biliyoruz.

Ortaçağ'da Abbasi Halifesi El Memun'un da Mısır'da Cize'de bulunan büyük piramitlerden Mısır firavunu Keops'a ait piramite bir tünel kazdırdığını öğrenmekteyiz. Kuranı Kerim'in Rum Suresi 9.ayette " (Yine) onlar, yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna bakmadılar mı? Onlar kendilerinden daha kuvvetli idiler. Yeryüzünü sürüp işlemişler ve orayı kendilerinin imar ettiğinden daha çok imar etmişlerdi. Onlara da peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi. Allah, onlara asla zulmediyor değildi. Fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı", denilmektedir.

Memun(813-833) bu ayetten mi ilham almıştır bilmiyoruz ancak bu dönem, Misri, İbn Wahishiya (Ölümü 930) ve Abu Al-Qasem Al-'Iraqi[77] gibi alimler Koptça(Kıptice) ile Hiyeroglifler arasında bir ilişkinin olup olmadığını anlamak için Eski Mısır Hiyeroglifleri üzerinde çalıştılar. Mısırlı araştırmacı Al Okasha El Dely, XIX. Yüzyılın ilk çeyreğinde Hiyeroglifleri çözen Fransız Mısırbilimci(Ejiptolog) Champaollion'un iyi bir Arapça bilgisi edindiğini ve bu çalışmalardan faydalandığını ileri sürmüştür [78].

Batı ilk kez doğuyu Ekiçağ'da Büyük İskender'in Hindistan'a kadar uzanan doğu seferinde(MÖ. 334-323) yanında götürdüğü coğrafyacı ve tarihçilerden[79] tanımıştı. Daha sonra Ortaçağ'da XI. Yüzyılda başlattıkları Haçlı Seferleri(1096-1272) ve Marco Polo'nun XIII. Yüzyılda Çin ve Moğolistan'a kadar uzanan üç seferinden[80] (1271-1295) öğrendi.

Bu seferler ve keşifler Batıda XV. Ve XVI. Yüzyılda "yeniden doğuş" adını verdikleri Rönesans düşüncesini doğurdu. Bu dönemde, batıda Antik tarihe olan hayranlıkla, eski eserleri özel koleksiyonlarda toplama sevdası baş gösterdi. Özel koleksiyonları Müzelerin açılması izledi.

Medici Ailesi ve İlk Müze: İlk müze genellikle on altıncı yüzyılda siyasi bir hanedan olan Medici ailesine ve daha sonra banka serveti ve himayesine dayanan bir kraliyet hanedanına ait özel bir koleksiyon olarak kabul edilir.

Aile, Floransa'yı yüzyıllar boyunca aralıklarla kontrol etti ve bu süre zarfında Medici ailesinden dört kişi Katolik Kilisesi'nin papası oldu. Medici, konumlarını ve güçlerini gösterecek fiziksel bir alanın önemini fark etti. Cosimo de' Medici 1440'larda Palazzo Medici Rönesans sarayını yaptırdı. Burada hazineler, değerli taşlar ve madeni paraları topladı. Cosimo, başlangıçta yerel bölgesel bir antikacı idi. Etrüsk ve Roma dönemi eserlerini topluyordu. Daha sonra Floransa'daki Uffizi Müzesinde, antik döneme ait birçok eseri toplamaya başladı. 1574'te Toskana'nın ilk Büyük Dükü ve Floransa eyaletinin hükümdarı olan I.Francesco da Medici için gizli bir *stüdyo* inşa ettirdi. Francesco'nun *stüdyosu*, devlet ziyaretçilerinin ağırlandığı bir yer oldu. XVI. Yüzyılda bu müzeleri başkaları izledi, yüzyılın sonunda Avrupa saray çevrelerinde bir müze kurma modası yaygındı. İnsan eli ile yapılmış eserlerle doldurulan bu depolara, *pandechion* , *studiolo* , *gabinetto* , *wunderkammer* , *galleria* ve *kunstkammer* gibi adlar verilmişti. Tarihçi Paula Findlen, bu yapılan işi "Koleksiyonculuk" diye adlandırmıştır[81].

---

[77] E. J. Holmyard and E. J. H, 1926, Abu' l-Qasim al-Iraqi, Isis , The University of Chicago Press on behalf of The History of Science Society, Jul., 1926, Vol. 8, No. 3 (Jul., 1926), s. 403-426, URL: https://www.jstor.org/stable/223912

[78] Okasha El Daly, 2007, Deciphering Egyptian Hieroglyphs in Muslim Heritage https://muslimheritage.com/deciphering-egyptian-hieroglyphs-in-muslim-heritage

[79] Arrian: Anabasis of Alexandrer, Books I-IV: Books 1-4 (New History of England): Türkçesi,Arriamus, İskenderin Anabasisi, Çev.Hayrullah Örs, Maarif Matbası.1945.

[80] Marco Polo, 1958, *The Travels of Marco Polo*, Penguin Classics Larner, John (1999), Marco Polo and the Discovery of the World, New Haven: Yale University Press, ISBN 0300079710,

[81] Oxford Academy, Cabinets of curiosities: The story of the very first museum, https://medium.com/history-uncut/cabinets-of-curiosities-206bbc067bac (Erişim, 06.06.2023)

Koleksiyonculuk olarak görülen bu dönemde, eserlerin tam bir sınıflaması yapılmıyordu. XIX. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde Danimarkalı Arkeolog Christian Jürgensen Thomsen (1788 –1865) Kopenhag'daki görev yaptığı daha sonra Danimarka Milli Müzesi olacak "Kraliyet Antika Kollleksiyoncuları"nın başına gelmişti, aslında kendisi de bir para koleksiyoncusu idi. Bir sergi içi eserleri tasnif ediyorken aş eserlerin maden eserlerden daha erken, tunç eserlerin de demir eserlerden daha erken dönemde yapıldıklarını fark etti. Buradaki eserleri daha sonra "*Üç Çağ Sistemi*" olarak adlandır; "Taş Dönemi, Tunç Dönemi ve Demir Dönemi" olarak üç döneme ayırdı(1816-1825). Thomson'un Üç Çağ Sistemi denilen bu tasnifine Yeni Taş Çağı(Neolitik), Ara Taş Çağı (Mezolitik) gibi yeni dönemler eklendi. Bu sınıflandırmalarda arkeolojik kazıların yöntem olarak gelişmesinin payı büyük olacaktır.

XIX. yüzyılın bir başka özelliği daha vardı, eski Mısır yazıları Hiyeroglifler ve Sümer, Akad, Babil, Asur, Hititler ve en son Perslerin kullanmış olduğu çivi yazısının çözümü.

XIX. Mısır Hiyerogliflerinin, Mezopotamya Çivi Yazılarının çözümü ile Eski Yakın Doğu uygarlıkların keşfi olmuştu.

Bu yönelişte Napolyon Bonapart'ın 1798'deki Mısır seferinin etkileri büyük olacaktır. Mısır'ı ele geçirerek İngilizlerin Hindistan uzanan yolunu kesmeye çalışan Napolyon, Büyük İskender'i örnek alarak ordusuna yüzlerce bilim adamını dahil etmişti. Arapça, antik Grek ve Latin dillerini bilen, bölgedeki İslam dinini iyi öğrenen bu bilim heyetinin amacı, geçmişi olduğu kadar, dönemin Müslüman Mısır toplumunu fethe hazırlık yapmıştı. Napolyan Mısır'a ayak bastığında Ehramlar önünde, "Soldats, songez que, du haut de ces pyramides, quarante siecles d'histoire vous contemplent, Askerler! Piramitlerin üstünden 40 asır size bakıyor" diye ünlü konuşmasını yapmıştı. Bu modaya daha sonra, sonra bölgeye gelen İngiliz casus Lawrence, Gertrude Bell, İngiliz devlet adamı Winston Churchill tarafından da yapılacaktır.

Napalyon'un Mısır işgali sırasında Rosetta (Reşit) Kalesinde askerlerinin bir çalışmasında bulunan Rosetta adı verilen üçdilli(Trilingual) bir kitabe Hiyeroglif yazılarının çözümünün anahtarı oldu. Bu taş, Napolyan İngilizlerle Nil boyunda Ehramlar (Piramitler) Savaşında (1803) yenilerek İngilizlere savaş ganimeti olarak verilecektir. British Musem'a kaldırılan taşın çözümü için İngiliz Mısırbilimci Thomas Young ile Fransız Mısırbilimci Jean-François Champollion aralarındaki yarışı 1822 yılında Champollion kazandı.

Rozetta taşı olarak bilinen bu taş Ptolemaios kralı olan Epiphanes'in MÖ. 196 yılında tapınaklardaki rahiplere gönderilen Hiyeroglif, Hiyeratik ve Demotik dilde yazılmıştı. Champollion'un yaklaşık 22 yıllık uğraşı sonunda Mısır hiyeroglifinin çözümü, dünya tarihi için büyük bir uygarlığın ortaya konması olmuştu.

Aynı tarihlerde İran'ın doğusunda Behustun'da Akameniş (Pers) kralı I. Darius(MÖ. 522–486)'a ait olan, bir başka üç dilli Babilce, Elamca ve Persçe bir yazıtın okunması bölgede görev yapan İngiliz subay Sir Henry C. Rawlinson (1810-1895) tarafından 1835 ve 1843 yılında kopyalanarak İngiltere'de çalışmalara başladı. Önce Elamcayı 1838'de çözmeyi başaran Rawlinson'un kopyalarının parçaları çeşitli Asurologlar tarafından ancak 1911 yılında tamamlandı[82].

Antik öncelikle antik Grek ve Roma eserlerine yönelik gelişen hayranlık artık XIX. Yüzyılda Yakın Doğuya yapılan araştırma gezileri ile daha eskiye Doğu Akdeniz ve Mezopotamya eserlerine doğru yönlenecektir.

Hiyeroglif ve çivi yazılı belgeler okundukça Tevrat ve İncil'de sözü edilen toprakların gerçek olup olmadığını bu belgelerde sorgulamaya başladılar. Rönesans'la başlayan antik eser toplayıcılar bu kez kil tablet koleksiyonları oluşturmanın yoluna gittiler. Bu tabletlerin çoğunun nereden nasıl geldiği bilinmiyordu.

İlk bilimsel kazıların başlangıcı görülen Schiliemann'ın kazısı bile bir hazine avcılığı olduğu daha sonra kaçırdığı hazinelerden ortaya çıkacaktır. Dokuz kültür tabakasından oluşan Truva bir höyüktür.

Troya'da 1863-1865 yılları arasında kazı yapan ilk kişi Frank Calvert'ti, kardeşi Frederick Truva'nın yeri olarak

[82] Major Henry Creswicke Rawlinson, *The Persian Cuneiform Inscription at Behistun, Decyphered and Translated; with a Memoir on Persian Cuneiform Inscriptions in General, and on that of Behistun in Particular*: Parker, 1846, 1 - 5, 1. Cilt, Rawlinson, Henry, II, Contributions to Assyriology and Iramian Stdudies, https://www.iranicaonline.org/articles/rawlinson-ii (Erişim, 06.06.2023)

gördüğü Hisarlık çevresini 1847 yılında satın almıştı. Burası daha sonra Alman arkeolog Henry Schliemann'a satılacaktır. Burada Schliemann 1870-1890 yılları arasında kazılar yapmıştır. Arkeoloji biliminde Truva tabaka kazılarının yapıldığı ilk yerleşme olduğu kabul edilir. Schiliemann'ın ölümünden sonra çalışma arkadaşlarından Wilhelim Dörfeld 1893-1894 dönemleri kazıları yürütmüştür. Dörfeld Truva'yı alttan itibaren üste doğru dokuz tabakadan olduğunu ortaya koymuştur. Truva kazılarının yanı sıra çevredeki bazı höyük ve mezarlıklarda kazılar yapılmıştır: Paşatepe, Beşik-Sivritepe ve diğer mezar tepeleri, Hanaytepe ve Karaağaçtepe gibi yerleşim alanları da kazılmıştır[83].

ARKEOLOJİK TABAKALAŞMA VE HÖYÜKLER

Bir yerleşmede tabakaların belirlenmesi, maddesel kalıntıların öncelik, sonralık ve çağdaşlık ilişkilerine göre belirlenmesidir. Tabalardaki kültürel evrelerin, birbiriyle olan fiziksel konumları ve zaman ilişkilerinin çözümlenmesidir.

XIX. yüzyılın sonlarında arkeoloji, siyasal ve dinsel otoriteye bağlı, sarayların ve tapınakların araştırması şeklinde idi. Yeni keşfedilen filolojik belgeler bu konuya hizmet etmesi bakımından önem arz ediyordu.

XX. yüzyılın başından itibaren höyükler üzerine araştırmalar artmaya başladı. Mezopotamya'da Ur, Uruk ve Babil gibi kentler üzerine yapılan araştırmalar, önemliydi. Tevrat'ta Warka (Erek) olarak geçen Uruk'un bulunması, Ur'da Sir Leonard Wolley'in 1923'de Tufan tabakasını bulduğunu açıklaması büyük heyecan yarattı. Bu başarısından dolayı kendisine Sir'lük unvanı verildi.

Tabaka kazısı önemliydi ama arkeologların ne aradığı önemliydi. Yüzyılın ilk yarısı daha çok, tarihin yazı ile başladığından hareketle tablet aramaya yönelikti. Arkeolojik tabakalanmalar kültürel malzemelerden çok jeolojik biliminin doğal çevre tabakalanmasına bağlı bir seyir takip etmişti.

XX. yüzyılın başlarında Fransa'da ortaya çıkan Annales Okulunun da etkisi ile artık sıradan insanların, günübirlik sıradan hayatları da dikkate alınmaya başladı.

Günümüzde tarih ve arkeoloji sadece elitlerin değil, sıradan insan yaşayışı ile ilgili hale gelmiştir.

Arkeolojik kayıtlardaki yaşı tahmin etmek, insan geçmişini anlamada birincil adımdır. Kronoloji, arkeoloji, paleontoloji ve jeolojiyi etnografya ve etnoloji disiplinlerinden ayıran zamansal bir boyut sağlar. Giderek daha iyi tanımlanmış tarihleme yöntemleri, kültürel değişimin yanı sıra kültürel kimlik ve etnik köken sorularını ele alma yeteneğimizi kökten geliştirdi; geçmişe dayanan birincil yöntemlerin anlaşılması, sosyal süreci yorumlamak için hala kritik öneme sahiptir. Bunların başında stratigrafik teknikler, hayvan ve bitki kalıntılarına dayalı yaşlandırma, kimyasal birikim ve sıcaklık etkilerinin yanı sıra radyometrik ve radyasyon tarihlemesi. Çeşitli teknikler, belirli koşullar altında uygulanabilir ve bağlama ve tarihli malzemeye dayalı olarak değişken sonuçlar verir. Tüm bu tarihlendirme teknikleri, geçmişi anlamanın ilk adımı olarak mutlak veya göreli bir kronoloji oluşturmaya odaklanır.

Arkeolojik araştırmalarda ilk ve çoğu zaman en önemli adım, şeyleri bir sıraya koymayı veya birbirlerine göre tarihlendirmeyi içerir. Göreceli tarihleme yöntemleriyle arkeologlar, bir dizi olayın meydana gelme sırasını belirleyebilirler, ancak ne zaman meydana geldiklerini belirleyemezler. Stratigrafi, göreceli tarihlendirmede kilit bir faktördür çünkü bir dizi kapalı tortu, göreceli bir kronolojinin oluşmasına neden olur. Göreceli tarihleme, tipoloji yoluyla da yapılabilir. Tipolojik sıralama, belirli bir zaman ve yerdeki eserlerin tanınabilir bir stile sahip olduğunu ve bu stildeki değişimin zaman içinde kademeli ve evrimsel olduğunu varsayar.

Karbon 14 Ölçümleri tabaka kazılarına bir ivme kazandırmıştır.

1946 yılında Willard Libby(1908-1980)'nin Radyokarbon (14 C) tarihleme yöntemi arkeolojiye yeni bir

[83] Arslan, Rüstem, https://www.kulturportali.gov.tr/portal/troyakazisi,Erişim, 05.06.2023.

yaklaşım getirdi. Radyokarbon tarihleme olarak bilinen bu yöntem, canlı organizmalardan kaynaklanan karbon bazlı nesneler için nesnel yaş tahminleri sağlar. Libby'nin keşfiyle mümkün olan "radyokarbon devrimi", uygulayıcıların coğrafya ve kültürler arasında daha kesin tarihsel kronolojiler geliştirmelerine izin vererek arkeoloji ve jeoloji alanlarına büyük fayda sağladı

Radyokarbon yaş tayini ile kullanılan, bir parçacık hızlandırıcıda 14C'nin iyonlarını son derece yüksek kinetik enerjilere hızlandırdığı için bu süreç üzerine kuruludur.

Radyoaktif tarihleme yöntemlerinin ortaya çıkmasından önce, varves (yıllık tortu birikintileri) ve dendrokronoloji (ağaç halkası analizi) mutlak tarihleme için en doğru araçları sağlıyordu. Ancak bugün, radyokarbon en yararlı tek tarihleme yöntemidir. Atmosferik radyokarbon tüm canlılara eşit olarak geçer, ancak bu radyokarbon alımı ölümle sona erdiğinden, izotop daha sonra sabit bir hızda bozulmaya başlar. Bir numunede kalan radyokarbon miktarı, numunenin yaşını gösterir. Atmosferik radyokarbon seviyeleri her zaman sabit olmadığı için, gerçek bir takvim tarihine ulaşmak için bir radyokarbon tarihi kalibre edilmelidir.

Radyokarbon tarihlemesi için yaş sınırı yaklaşık 40 000 yıldır ve bu nedenle daha eski örnekler için başka yöntemlere başvurmak gerekir. Bunlar arasında lüminesans tarihlemesi, uranyum serisi tarihlemesi ve potasyum-argon tarihlemesi yer alır.

Termolüminesans (TL) yaş tayini ilk olarak yaklaşık 30 yıl önce Oxford'da çanak çömlek tarihlemek için geliştirildi. Ancak, doğruluğunun genel olarak radyokarbon tarihlendirmeye göre daha zayıf olduğu görülmüştür.

Lüminesans tarihlemenin yakın tarihli önemli bir uzantısı, lüminesans 'saatinin' ısıtma yerine güneş ışığı tarafından sıfıra ayarlandığı yanmamış çökeltilerin optik tarihlemesinin geliştirilmesi olmuştur. Bu yaklaşımla, örneklem aralığı Hendek(Açma) dolguları, kumullar ve lös çökeltileri tarihlenebilecek verilerdir ve bu nedenle, tekniğin hem arkeologlar hem de kuaterner jeologlar için kullanışlılığı önemli ölçüde genişletilmiştir.

Lüminesans yaş tayini için yaş sınırı tarihlenen malzemeye bağlı olarak 100 000 ila 500 000 yıl arasında değişir. Uranyum serisi tarihleme için yaş sınırı da benzer şekilde 300.000 ila 500.000 yıl aralığındadır[84].

Arkeometri , Fen Bilimleri ve Sosyal bilimleri ortak çalışmaya yönlendirmiştir.

Amerikalı arkeolog Robert John Braidwood (1907 – 2003) 1947 yılında radyokarbon tarihleme yöntemini öğrenmiş ve arkeolojik buluntulara uygulamıştır. Aynı yıl Irak'ta Jarmo kazısına başlamış, ekibinde, arkeologların yanı sıra biyologlar ve jeologlarla da çalışarak arkeolojide disiplinlerarası çalışmanın ilk örneğini vermiştir. Bu uygulamalarını ülkemizde yaptığı Çayönü kazılarında da gerçekleştirmiştir [85]. Bu çalışmalar Yakın Doğu ve dünya arkeolojisinde çığır açmıştır.

1970'lerden sonra arkeoloji araştırmaları disiplinlerarası bir çalışma alanı olmuştur. Özellikle Arkeometri çalışmaları Fen bilimleri ile Sosyal bilimlerindeki uzmanları bir araya getirmiştir.

Arkeolojik bilimlerin bu gelişmesinde höyüklerin önemi başta gelir.

Konya Ovası Höyükleri

Günümüzde kimi yerleri 975 m civarında çukurlukların olduğu Konya Gölü'nün yüksekliği 980 m. civarındadır. Bu nedenle Çatalhöyük yerleşmeleri 980 m civarında iken, batıdaki Konya çevresinde henüz gölden dolayı yerleşime uygun olmadığı anlaşılıyor. Göl salınımları, sularının zaman içinde alçalıp yükselmesi, iklime bağlı kuraklık ve yağışların artışına bağlı olduğu gibi, göl çevresindeki akarsuların göl tabanını doldurmasına bağlı suların yükselmesine bağlıdır.

13 bin yıl öncesinde Dervişin Hanı civarındaki göl kıyısına avcılık için gelmeleri ve göl sularının çekilmesi ile

[84] M.s. Tite,, Archaeological science—past achievements and future prospects
August 2007Archaeometry 33(2):139 – 151, University of Oxford, DOI:10.1111/j.1475-4754.1991.tb00695.x

[85] Çayönü, http://www.anadoluuygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler/165-cayonu

11500 yıl önce Boncuklu Höyüğü yerleşmesi Konya Gölü kıyında olmalıdır. Bir süre sonra yerleşimi terk etmeleri büyük oranda göl sularının Çarşamba Suyunun getirdiği alüvyon yükselmesine bağlıdır.

Çatalhöyük 1006 m'dir, ilk yerleştiği zaman 1002 m. olmalıdır. (MÖ. 6800- 6500), ancak son kazılarda 2001 yılında ana toprağa inilmiştir, burada MÖ. 7400'lere inilmiştir. 30-40 cm. kadar yapılan bu derinlik düşünülürse, bu dönem yerleşmesinin 970-980 cm yükseklikte yer aldığı düşünülebilir.

Konya Karahüyük yerleşmesinin ilk kez görüldüğü Kalkolitik Çağ'da göl seviyesinden yerleşmenin yüksekliğine bağlıdır. Erol ve Cohen'un verdiği rakamlarda Karahüyük'ün oturduğu birikinti yelpazesisin yüksekliği 100-1006 m'de başlar.

Konya gölünün 20 metre bir ortalama yüksekliği kabul edilirse göl sularının yükseldiği dönemler 1020 m. yüksekliğin üzerinde bir yerleşim olmalıdır.

Karahüyük yükselti ölçümlerimizde 1052 m, höyük tepe noktası, çevresi taban yüksekliği 1032 m., kuzeye doğru 300 m'de 1030 m, 2000 m'de 1034, 400 m'de 1024 m, 6 km'de 1015 m, olduğu görülür, bu Meram Çayı birikintisinin batıdan doğuya doğru etkisinin 6 km'de 15 m. azaldığını göstermektedir.

Konya merkezin 10 km güneyinde Alakova, Çomaklı, Çarıklar ve Kaşınhan'a uzanan bir 1010 m yüksekliğinde bir kabarıklık vardır. Bu çevrede bulunan Çomaklı, Boruktolu ve Çarıklar gibi höyüklerde daha yoğunlukla MÖ. II. Bin çanak çömleği görülür.

Gölün batı ve merkezi kesimi Çengelti, Tömek ve Zincirli kesimi 1001 m, Eğribayat 1010 m, Sarıcalar 1002, Karaömerler 1006, Eski Konya Gölü çanağının güney ve batı kesiminde Tatlıcak, Saraçoğlu H., Aşkar H. ve İşgalaman (Çingen) H, doğu ve kuzeyinde Tömek H., Karakaya H., Sakyatan H. ve Göçü H. gibi höyükler saptanmıştır. Hava fotoğraflarına göre 2022 yılında aldığımız bazı modern yerleşmeler, höyükler ve göl tabanı ölçümleri şu şekildedir:

Konya Alaeddin tepesi 1035, Alaeddin Caddesi başlangıcı taban 1020 m., Musalla 1015 m, Abditolu taban 1003, tepe 1022 m, Bu durumda Konya merkeze göre Karahüyük çevresinin 10 m. yükseklikte olduğu görülüyor.

Karakaya H. – Göçü H. - 1000 m, Tömek H. 1015 m. Erler H. 975 - 1022 m.

Tatlıcak. 1004 m. Tatlıcak H. 1022m, , Mevlana Çevresi, 1014 m, Divanlar batı kesimi 969 m, Çengelti 977 m., Konya Sanayi 1015 m., Yaylapınar 1018 m,

İçinde Konya Karahüyük'ün de yer aldığı bu yerleşmeler arasında Tatlıcak, Aşkar, İşgalaman ve Sille Parsana, Yaylapınar, Aşağı Pınarbaşı, Karaman Tekintaş, Abditolu Domuzboğazlayan, Kızılhöyük, Tömek ve Saraçoğlu Üzümlü gibi höyükler sayılabilir. Daha çok Geç Kalkolitik Çağda yerleşmeler görülen bu höyüklerin İlk Tunç Çağında İşgalaman, Sille Parsana ve Karahüyük'ta Orta Tunç Çağında yerleşmeler devam etmiştir.

Arkeolojik kazılar sonucunda 27 kültür tabakası bulunan Konya Karahüyük'ün Geç Kalkolitik ile Orta Tunç Çağının ortalarına tarihlenen Kültepe I b tabakası son evresi olarak belirtiliştir. Ancak yüzey araştırmaları ve dentrokronoloji incelemeleri daha erkene ve geç dönemlere giden bir tarihinin olduğunu gündeme getirmiştir.

Konya Karahüyük'ün dentrokronoloji incelemeleri Orta Kalkolitik Çağ'dan Geç Tunç Çağına uzanan kültür evrelerini ortaya koyarken, burada yapılan yüzey araştırmaları da bu durumu teyit etmektedir. 1990'lı yıllarda tarafımızdan yapılan yüzey araştırmalarda burada Geç Tunç çağa ait çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. 1952-53'lerde yapılan yüzey araştırmaları da benzer sonuçlar vermiştir.

İklim Etkileri:

Akdeniz sularının Karadeniz'e aktığı G.Ö.(Günümüzden Önce) 9100 yılları birçok pluvial göl çanağının tümden kurumasına yol açmıştı. O zamana kadar göllerin çevresinde avcı toplayıcı olan insanlar göllerin kurumasıyla bu ovalara yerleşmeye başlamışlardır. İsmil Dervişin Hanı çevresinde 13 000 yıl öncesine ait olduğu kabul

edilen avcı toplayıcı toplulukların[86] Boncuklu ve Çatalhöyük'e yerleştiği kabul edilebilir.

Küresel ölçekte, Doğu Akdeniz'deki Tunç Çağı toplumlarına karşılık gelen iki bin yıl (MÖ III. ve II. binyıl), IV. binyıldan I. bine kadar uzanan bir iklim geçişine aittir.

Bu, M.Ö.8.- 4000 yıl boyunca, her bin yılın son 250-200 yılını ilgilendiren dört bin yıl ölçekli sıcak evre meydana gelir. Bu sinyaller, (I) yaklaşık MÖ 3150-2950; (II) yaklaşık MÖ 2250-2150; (III) yaklaşık MÖ 1350-1050; (IV) yaklaşık MÖ 200-0. MÖ 1250 (III) civarında ortalanan sıcak evre, bu dört RCC'nin en yoğun ve en uzunudur.

Eski Konya Gölü çevresinin güneyine yerleşen Tatlıcak, Aşkar, İşgalaman, Saraçoğlu Ilbız, Taşrakaraslan Tekintaş, Domuzboğazlıyan, Yaylapınar (Evdreşe), Sille Parsana, Karahüyük gibi yerleşmeler ortalama deniz seviyesinin 1020 metrenin üzerine yerleşmiş Geç kalkolitik Çağdan itibaren yerleşmelerdir, bu höyüklerden Karahüyük, İşgalaman, Domuzboğazlıyan, Sille Parsana ve Yaylapınar Höyüklerinde Orta Tunç Çağı yerleşmeleri görülür. Bu yerleşmelerde Orta Tunç Çağı'nı izleyen kültürlerin zayıflığı ya da yokluğu iklimsel değişikliklerin yanında dönemin siyasal gelişmeleriyle ilgili olmalıdır. MÖ. II. Bin yılın ortalarına ve sonlarına ait kültürler veren Alaeddin tepesi, Hatip Höyük ve Kalesi, Çomaklı, Saksak, Sırçalı ve Alibeyhöyüğü yerleşmelerinde yoğunlaşması insanların daha yüksek alanlara taşınması iklime bağlı göl salınımları ve Orta Anadolu'da kurulan güçlü kent beylikleri ve devamındaki Hitit İmparatorluğunun gelişmesine bağlı olabilir.

Bölgede MÖ. II. Bin yıla ait önemli yerleşmeler, ovanın doğusuna doğru Alibeyhöyüğü, Çarşamba kıyısındaki Seyetihan, Çumra Sırçalı Höyüktür. Güneyde Suğla Gölü kıyısında Orta Karaviran Büyük Höyük, Büyük Höyük ve Karaman'da Orta büyüklükte Değirmende ve Karaman'ın 15 km kuzeyindeki Büyükgünü, daha güneyde Göksu Geçidinde Karaman'ın 30 km güneyinde Kozlubucak, Maltepe gibi höyükler, bölgenin doğusunda Ereğli çevresinde Sincirli ve Ereğli Karahüyük M.Ö. II bin yıl çanak çömlekleri bulundurmakla birlikte Demirçağı yoğunluktadır.

Alaeddin Tepesi(Konya Höyüğü)
Konya kent merkezinde yer alan Alaeddin Tepesi $37^{0}52'22''$ kuzey enlemleri ve $32^{0}29'31'$doğu boylamları arasındadır. Tepenin mevcut boyutları; kuzey güney yönünde 450 m x doğu batı yönünde 350 m çapında, deniz seviyesinden en yüksek noktası 1039 m yüksekliktedir.

[86] Harold R. Cohen ve Oğuz Erol Aspects of the Palaeogeography of Central Anatolia, The Geographical Journal, 135, No. 3 (Sep., 1969),s. pp. 388-398; The Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers) Stable URL: https://www.jstor.org/stable/1797327 Accessed: 31-10-2022 09:57 UTC

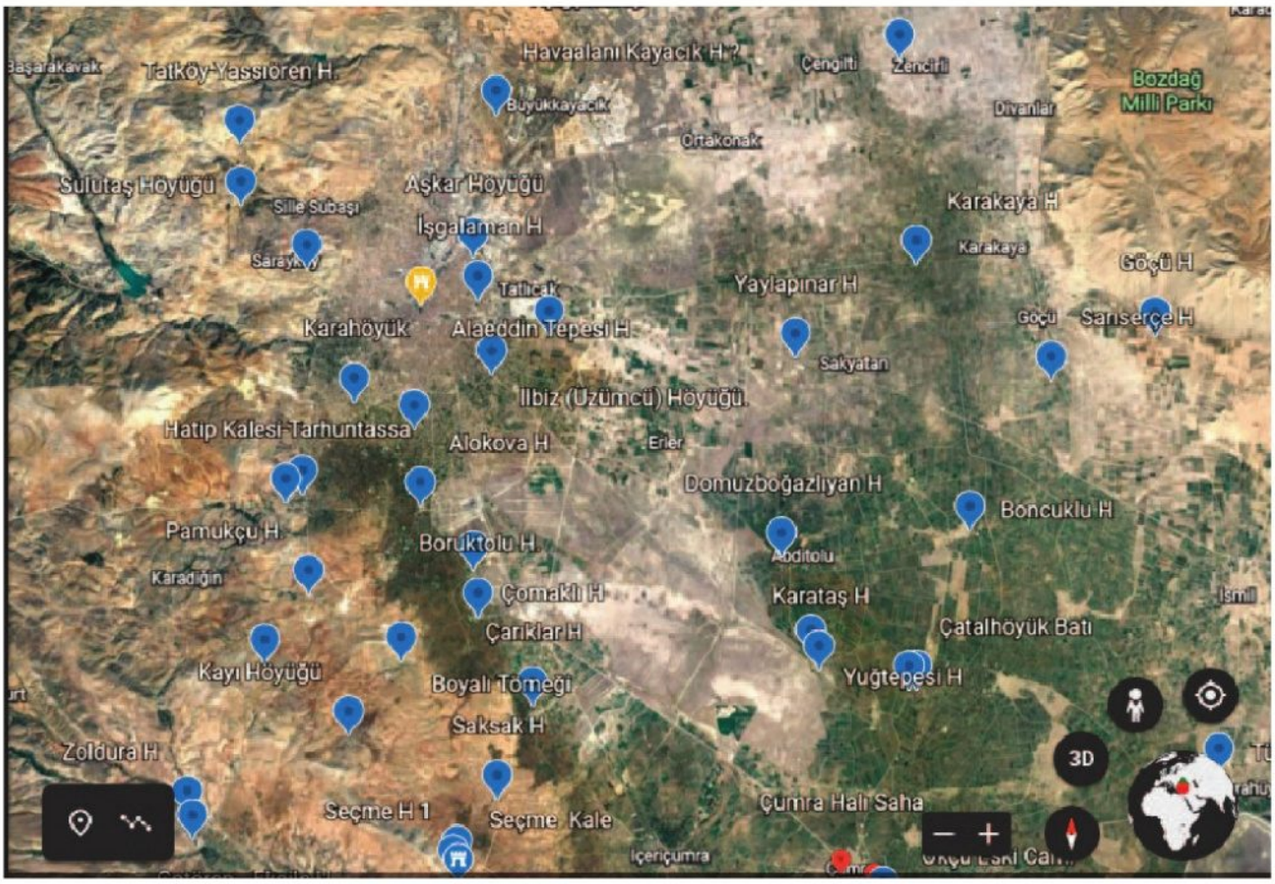
Resim 2 Alaeddin tepesi(Google Earth 2011)

Kuaterner'de oluşan Eski Konya Gölüne dökülen Meram Çayı birikinti konisi üzerinde kurulan yerleşmenin görünen yüksekliği 18 metredir. Meram Birikinti konisinin deniz seviyesinden1002 m -1006 metre yükseklikte oturduğu kabul edilmektedir(Şekil 1)[87].

1941 yılında Alaeddin Tepesinde yapılan arkeolojik kazılarda -7 metre kodundan başlayan kazılar -18 metredeki bakir kum tabakaya kadar inilmiştir. Yerleşime sahne olmuş tepenin en yüksek noktası 1039 metredir. -17.50 -18 m arası MÖ. 2000 yıllarına ait çanak çömleğin bulunduğu kumla karışık bir tabakadır[88]. Bu durumda tepede deniz seviyesinden 1010 metre civarında yükseklikte yaklaşık 25 m kalınlığında bir kültürel kalıntısı vardır. Bu en alt tabakadaki karışık kültürleri de dikkate aldığımızda yaklaşık dört bin yıllık bir tarihi vardır.

[87] H. R. Cohen ve O. Erol, Aspects of the Palaeogeography of Central Anatolia, *The Geographical Journal*, Vol. 135, No. 3 (Sep., 1969), s.388-398.

[88] M. Akok, Konya Şehir İçindeki Alâeddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimari Buluntuları, *Belleten*, 39, TTK Yayınları, Ankara, Nisan 1975,s.217-224,Lev 1-13.

Resim 3 Eski Konya Gölü Çevresi Höyükleri

Konya Alaeddin tepesi 1035, Alaeddin Caddesi başlangıcı taban 1020 m., Musalla 1015 m, Abditolu taban 1003, tepe 1022 m, Bu durumda Konya merkeze göre Karahöyük çevresinin 10 m. yükseklikte olduğu görülüyor.

Karakaya H. – Göçü H. - 1000 m, Tömek H. 1015 m. Erler H. 975 - 1022 m.

Tatlıcak. 1004 m. Tatlıcak H. 1022m, , Mevlana Çevresi, 1014 m, Divanlar batı kesimi 969 m, Çengelti 977 m., Konya Sanayi 1015 m., Yaylapınar 1018 m,

Çatalhöyük 1006 m'dir, ilk yerleştiği zaman 1002 m. olmalıdır(MÖ. 6800- 6500), ancak son kazılarda 2001 yılında ana toprağa inilmiştir, burada MÖ. 7400'lere inilmiştir. 30-40 cm. kadar yapılan bu derinlik düşünülürse, bu dönem yerleşmesinin 970-980 cm yükseklikte yer aldığı düşünülebilir.

Gölün batı ve merkezi kesimi Çengelti, Tömek ve Zincirli kesimi 1001 m, Eğribayat 1010 m, Sarıcalar 1002, Karaömerler 1006, Eski Konya Gölü çanağının güney ve batı kesiminde yaptığımız araştırmalarda Tatlıcak, Saraçoğlu H., Aşkar H. ve İşgalaman (Çingen) H, doğu ve kuzeyinde Tömek H., Karakaya H., Sakyatan H. ve Göçü H. gibi höyükler saptanmıştır.

Resim 4 Konya Karahöyüğü

Konya-Karaman illeri sınırları içinde bin civarında höyük vardır. Tahmini olarak üçte ikisini gördüğümüz höyüklerin, üçte biri keşfedilmeyi bekliyor. Son olarak Taşkent Balcılar Mahallesinde 2019 yılında Höyük Ardıç'ta Neolitik döneme ait bir höyük, 2 km güneyinde Kalkolitik çağa ait bir başka höyük tespit ettik. Daha önce iklim koşulları nedeniyle Toroslarda Neolitik dönemde yerleşmenin olmadığı düşülmekteydi. Buradaki höyük buluntusu bu görüşleri değiştirmiştir.

Diğer taraftan 2002 yılı tespit ettiğimiz Karatay ilçesi Hayıroğlu-Boncuklu Höyük'te yapılan kazılar buranın 11 500 yıllık olduğunu ortaya koymuştur. Kazıyı yapan arkeologlara göre Avrupa'ya göç eden tarımcı toplumcuların atası buradan gitmişlerdir.

Görüldüğü üzere höyükler sadece bir bölgenin değil dünya tarihinin değiştiği yerlerdir. Binlerce yıllık insanlığın bize bıraktığı mirası biz de binlerce yıl ileriye bırakmalıyız.

Karahüyük[89]

Prof.Dr. Hasan Bahar[90]

I. Doğal Çevre:

1.Konumu:

Karahüyük, Konya merkez ilçelerinden Meram ilçesine bağlı Karahüyük mahallesinde yer alır. Konya il merkezinde bulunan Alaeddin Tepesinin 6.600 m güney batısındadır. Antalya çevre yolunun 200 m batısında, Hatip Caddesinin 200 m doğusunda yer alan höyüğün kuzey- güney yönünde 650 m, doğu-batı yönünde ise 580 m genişliktedir.

Şekil 1 Karahüyük, genel görünüm, kuzeyden(2012)

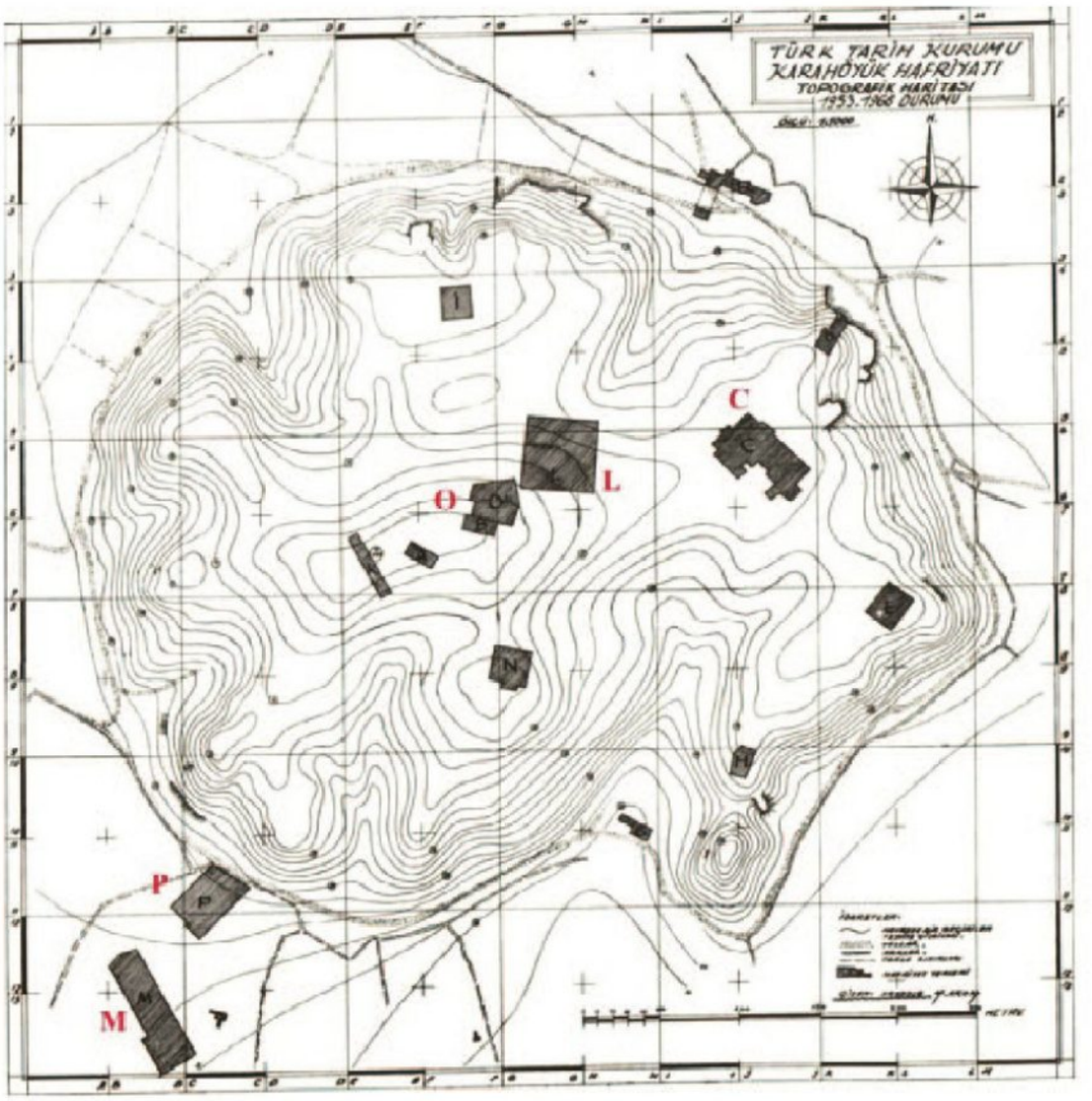
Höyük çevresindeki ovanın deniz seviyesinden yüksekliği 1032 m ve höyüğün en yüksek noktası 1052 m'dir, bu durumda höyük yüksekliği 20 m civarındadır. 37^0 49'13'' Kuzey enlemleri ile 32^{0}26'51" Doğu boylamları arasındadır(Şekil 2).

[89] Konya İli ve İlçelerinin Tarihî Süreç Çerçevesinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği 1. Ciltde özetlenerek yayımlanmıştır.

[90] Prof.Dr.Hasan Bahar, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Konya: hbahar@selcuk.edu.tr, Orcid:0000-0002-3456-9188

*Şekil 2 Karahüyük Uzaydan (*https://earth.google.com/web*)*

Şekil 3 Karahüyük Hafriyatı Topografik Haritası, (Alp 1972)

KONYA KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU
21.TOPLANTI GÜNDEMİ

İLİ KONYA
TARİHİ 09.03.2012

SIRA NO	İLİ	İLÇESİ	KONUSU	PAFTA	ADA	PARSEL	MÜLKİYETİ	SİT ALANI VE DERECESİ	NEREDEN GELDİĞİ	TEMSİLCİ	KARAR NO
1	KONYA	Meram	Tahir Paşa Camii rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri	31	571	51	Vakıflar Genel Müd.	Tescilli	Konya Vakıflar Bölge Müd.	Büyükşehir Bld.Bşk.-Meram Bld.Bşk.-Vakıf	357
2	KONYA	Meram	Mimari projenin değerlendirilmesi	18LIII	535	20	Özel	Kentsel Sit Alanı	Meram Bld.Bşk.	Büyükşehir Bld.Bşk.-Meram Bld.Bşk.	358
			Karahüyük Koruma Amaçlı					I.Derece-	Büyükşehir	Büyükşehir Bld.Bşk.-Meram	

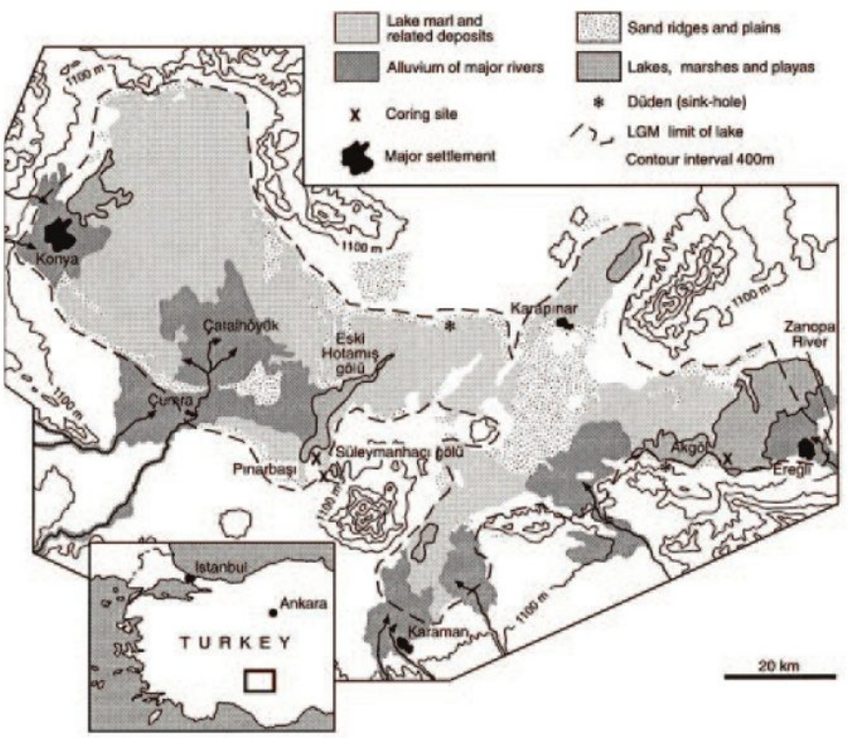
Şekil 4 Karahüyük Sit alanı, Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 21. Toplantısı Gündemindedir.

2-Eski Konya Gölü:

Karahüyük, Anadolu'nun en büyük havzası olan Tuz Gölü Havzası'nın güney ucundadır. Bu havza Bozdağlar tarafından kuzeyde Cihanbeyli ve Obruk platoları ile güneyde Konya Ovası olarak ikiye ayrılmıştır. Eski bir göl yatağında yer alan güneydeki Konya Ovası; kuzey batısındaki Konya il merkezinden güneydoğusundaki

Ereğli ilçesine kadar uzanır. Bir halka şeklinde dağlarla kuşatılmış, 4500 km^{2}lik bir alana sahip olan Kuvaterner dönemde oluşmuş eski bir gölün kalıntısı olan bu ovada yakın zamanlara kadar bu gölden izler Hotamış ve Aslım gibi bataklık alanlar vardı.

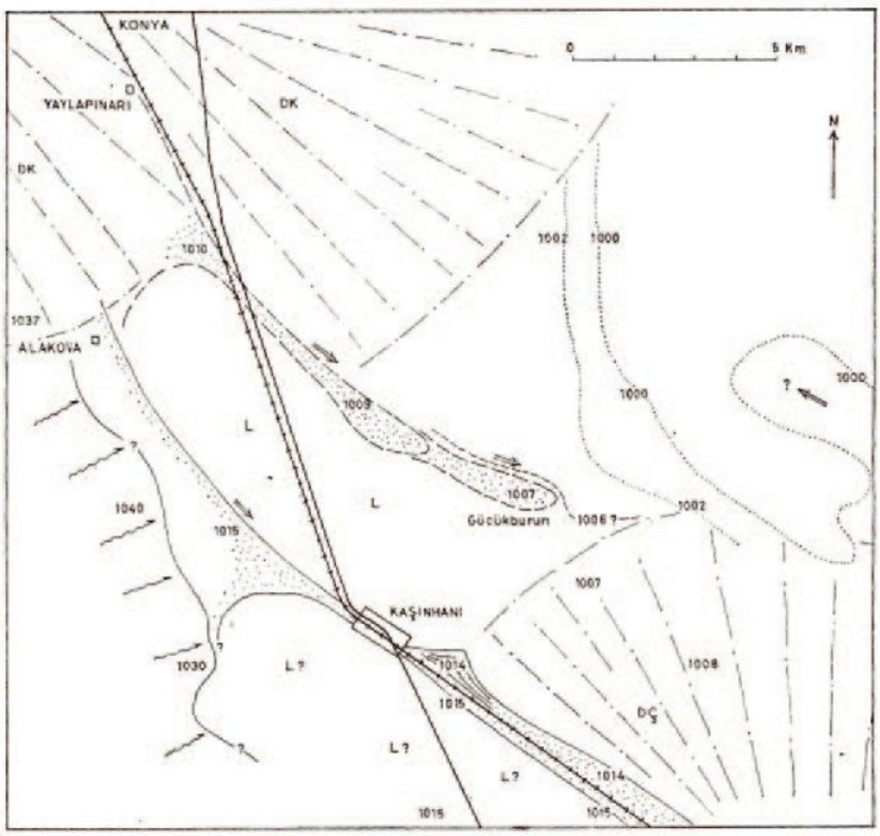
Eski Konya Gölü Günümüzden 24 000 - 15 000 yıllar arasında en yüksek su dolum üst seviyesi olan 30 m civarına ulaşmıştır. Bu gölün çevresindeki dağlardan akan Çarşamba ve Meram Çayı akarsular kıyıdan içe doğru alüvyon birikim yelpazeleri oluşturdular[91]. Karahüyük yerleşmesi, Meram Çayı birikinti yelpazesinin oluşturduğu Karahüyük Formasyonu üzerinde kurulmuştur. Meram Çayı yelpazesi ya da konisi alt seviyesinin deniz seviyesinden 1002-1006 m olduğu belirtilmiştir[92].

Şekil 5 Konya Ovası Çökelleri (Roberts vd. 1999 fig1)

[91] N. Roberts, S. Black, P. Boyer, W.J. Eastwood, H.I. Griffiths,H.F. Lamb,M.J. Leng, R. Parish,J.M. Reed, D. Twigg,) H. Yigitbaşıoğlu, "Chronology and stratigraphy of Late Quaternary sediments in the Konya Basin, Turkey: Results from the KOPAL Project", *Quaternary Science Reviews* 18 (1999) 611—630

[92] H.R. Cohen ve O.Erol, Aspects of the Palaeogeography of Central Anatolia, *The Geographical Journal*, Vol. 135, No. 3 (Sep., 1969), s. 388-398.

Şekil 6 Konya-Kaşınhanı arası jeomorfolojical harita (Cohen ve Erol 1969, fig.8.)

3-Karahüyük Formasyonu:

Meram Çayı'nın taşıdığı alüvyal birikim yelpazesisinin tabanı deniz seviyesinden 1002-1006 m yüksekliktedir. Bu alandan doğuya doğru 1010 m yükseklikte Çomaklı, Kaşınhanı ve Fethiye'ye doğru bir omuzla uzanmaktadır. Tarafımızdan yapılan Yüzey Araştırmalarında bu omuzda Karahüyük, Alakova H, Çomaklı H, Boruktolu H., Çarıklar H ve Karaaslan H, Tekintaş gibi Geç Kalkolitik'ten Tunç Çağlara yerleşimler görülmüştür.

Ovanın kuzeyinde Eğribayat ve Divanlar'da eski göle ait kıyı yüksekliği 1017 metreye kadar görülebilmektedir, bu çevrede Tömek ve Sarılar çevresinde pluval gölün kıyıları 1000 - 1017 m civarında yüz verirken, doğuda İsmil'in 5 km Merdivenli'de bulunan taş aletler ilk kıyıya gelen avcılara ait olup Mezolitik Çağ'a ait olduğu kabul edilir(GÖ. 13000)[93].

Meram Çayı'nın doğuya kıvrılan Karahüyük Çayı (Selbasan), Ulurmak ve Tırılırmak dereleri doğuya doğru Karahüyük, Lalebahçe, Harmancık, Aymanas, Çaybaşı, Mengene, Ulurmak, Selimsultan, Mengene, Saraçoğlu ve Alakova, Aşkar ve Mevlana Türbesi çevresini sular.

Konya'nın 55 km. batısında bulunan dağlık kesimdeki Derbent ilçesinin doğu eteklerinden doğan Meram Çayı bu kesimlerde Kirli Giyret (Tepekent), Mülayim, Kalburcu(Güney), Başara Kavak, Bulamas, Ulu Muhsine, Keçi Muhsine çevresi derelerinden sularını alan Uluçay olarak bilinen Meram Çayı Altınapa'da 1967 yılında bir baraj ile dizginlenmiştir. Altınapa'dan sonra Meram Deresi adını alarak Konya Ovasına 20 km'lik bir kanyondan geçerek ulaşır. Vadinin girişinde Salarlı Kalesi ve çıkışında Tavusbaba'da Meram Kalesi bu vadiyi kontrol altına almıştır. Meram Deresi ya da Çayı Ortaçağ tarihçilerinden Ebul Fida'dan itibaren kayısıları İbni

[93] H.R. Cohen ve O.Erol, agm.s.388 vd.

Batuta, Evliya Çelebi tarafından bademleri ve Kamereddün kayısıları ile meşhurdur.

Şekil 7 Konya Ovası Höyükleri

Bu akarsular günümüzde beton kanallarla kontrol altına alınmıştır. Bu coğrafi yapının farklılığını iki bin yıl önce Antik Kaynaklardan Strabon (MÖ 64 - MS 24) çok canlı bir şekilde anlatır XII.VI.569):

"Lykaonia Platosu soğuk, ağaçsız olup az su bulunduğu halde yabani merkeplerin otlak yeridir; hatta suyun bulunabildiği yerlerde de, halen suyun parayla satıldığı Soatra'da (Yağlıbayat) olduğu gibi kuyular dünyanın en derin kuyularıdır.. Fakat gene de, ülke sulanmadığı halde olağanüstü koyun yetiştirir…, yukarıda sözü edilen merkep otlaklarından daha zengin toprakları bulunan İkonion(Konya) kenti de yer alır.. ".

4-İklim

Günümüzden 8 000 - 5.500 yılları öncesi, "Holosen Klimatik Optimum" (Holosen İklimsel İyileşme) döneminde, günümüz sıcaklık değerlerinden 2-3^0 daha sıcak ve kurak bir iklim görülürken; Karahüyük'ün bulunduğu Konya Ovasında fazla sıcak olmayan, biraz daha kurak bir iklim görülmektedir.

Bölgede MÖ. VIII. Bin yıldan itibaren 4 bin yıllık bir süre boyunca, her bin yılın son 250 yılında sıcak bir iklim evresi görülür. Son dört bin yıllık sürenin iklim değişiklikleri şu şekilde yansımıştır:

I). yak. MÖ. 3150-2950; II). yak. MÖ 2250-2150; III). yak. MÖ 1350-1050; IV). yak. MÖ 200-0[94].

İç Anadolu florası, tartışmalı bir konu olsa da doğudan Sibirya iklim florasının bir uzantısı olan Irano-Turanien floristik bölgesinin batıya uzanan son sınırını oluşturur. Bölge florası, insan faaliyetlerinin etkisiyle "*primer*" flora ve vejetasyon karakterini kaybetmiştir. Bu nedenle Antropogenetik bir flora ve vejetasyon "*sekonder"*e dönüşmüştür. Özellikle MÖ III. bin yıldan itibaren yoğun bir yerleşmeye sahne olan bölgede, kereste, madencilik, otlatma ve tarımsal faaliyetler sonucu "İç Anadolu Antropojen Stepi" oluşmuştur. Kenarlardaki meşe, ardıç ve karaçamdan oluşan dağ stepi ormanları, bazen ova stepinden uzaklaşırken, bazen de stepin içine doğru ilerlemektedir[95].

[94] N.Roberts vd. agm, s.611-630.

[95] A.R.Çetik, *İç Anadolu'nun Vejetasyonu ve Ekolojisi, Türkiye Vejetasyonu I*, Selçuk Üniversitesi Yayınları 7. Fen-Ede-

Karahüyük'ün bulunduğu, deniz seviyesinden 1000-1100 m yüksekliğindeki alan, kurakçıl ve çorak Ova stepini oluşturur; hemen birkaç km batısında uzanan Toros etekleri 1100 m -1250 m arası yükseklikten itibaren kurakçıl çalı ve step ormanları ile kaplıdır. Ancak bu alandan sularını alarak Konya ovasına dökülen bir takım çay ve derelerin birikinti yelpazesindeki yerleşmelerde daha canlı bir hayat vermiştir.

II. ESKİ KONYA GÖLÜ YERLEŞİMLERİ

Eski Konya Gölü çevresinde, Neolitik Boncuklu H. ve Çatalhöyük H. istisna olursa daha çok Kalkolitik ve Tunç Çağlardan itibaren yerleşilmeye başlanmıştır. Konya Ovasının batısında Konya il merkezi çevresinde çoğu höyük Geç Kalkolitik Çağdan itibaren yerleşime başlamıştır. İçinde Karahüyük'ün de olduğu bu yerleşmelerin taban seviyesi, genellikle deniz seviyesinden 1020 m. yüksekliktedir. Bu dönemde Konya Gölünün genişliğini tam olarak kestiremesek de bu yerleşmelerin, O. Erol Geç Tunç Çağı olarak daha sonrası bir döneme atıfta bulunsa da bu yerleşmelerin çoğunun Kalkolitik Çağdan itibaren göl çevresinde olduğu anlaşılmaktadır.

Birçoğu ilk kez tarafımızdan ziyaret edilen aşağıdaki höyükler Karahüyük'ün Geç Kalkolitik ve Erken Tunç Çağında banliyöleri gibidir. Konya Ovasında birden bire yerleşmelerin azaldığı Orta Tunç Çağında ise bu yerleşmelerdeki insanların Karahüyük'e taşındığını düşünülmektedir. Yakındoğu'da ve Anadolu'da Erken Tunç Çağı'nın sonlarında birden bire yerleşimdeki azalmanın nedenleri tartışılan bir konudur. Başlıca neden, yukarıda da sözünü ettiğimiz iklimsel değişimlerine bağlı olarak görülürken, ikincil bir nedeni de bu dönemde ortaya çıkan yerel krallıkların siyasal yayılımı ile açıklanmaktadır.

Geniş bir hinterlanta sahip olduğu anlaşılan Karahüyük'ün ilk dönemlerden itibaren kimi Geç Kalkolitik ve Tunç Çağı, kimileri de Asur Ticaret Çağında 10 km'lik halkada komşuları şu şekildedir: Karahüyük H.,İşgalaman H., Aşkar H., Tatlıcak H., Tömek H., Yaylapınar H., Saraçoğlu H., Ilbız (Üzümlü) H., Taşrakaraaslan Tekintaş H., Aşkar H. ve Sille Parsana H.. Bu halkanın dışında 20 km'lik mesafelik ikinci bir halkada olanlar, bir halkadan çok güneydoğu-kuzeybatı, doğu-batı yönünde bir ulaşım ağını oluştururlar. Bu höyükler güney doğuya doğru Hatip H., Pamukçu H., Bayat H, Zoldura H, Hatunsaray H, May H. Çomaklı H, Çarıklar, Saksak, Çeşme, İçeri Çumra Yavşan H., Sırçalı ve Alibeyhöyüğü; doğuya Aşkar, Saraçoğlu, Tatlıcak H., Domuzboğazlıyan H., Sakyatan H., Küçük Aşlama H., Büyük Aşlama H. Türkmekarahöyük H., Hotamış H.; batıya doğru İşgalaman H., Aşkar H., Sille Parsana H., Sızma H., Malas II H., Bilecik Saman T., Tatköy Yassı Ören H., Çaltı Karahüyük, Selçuklu Gelmiş H. Karakuyu H., Akdoğan, Ertuğrul H., Beçene Zıvra H., Sarayönü Konar H., Saraç H., Bağlar H.,, Pazar H. ve Dedenin H.; A. Pınarbaşı H., Tömek H.,, Zincirli H.,, Eğribayat H.,, Tutup H.,, Güvenç H, Sarnıç H. ve Altınekin H. kuzeye uzanan yollar üzerindeydi(Şekil 5).

Toroslara uzanan kervan yolları üzerinde olmasına karşın Asur Ticaret Çağı çanak çömlek parçaları ve maden cürüufları ve fırın parçaları bulunan Bozkır Sazlı ise antik Roma ve Osmanlı dönemlerinde işletilen Bozkır Geriş maden ocakları üzerinde olması bu dönemde de Karahüyük'le ilişkili önemli bir madencilik merkez olduğunu düşündürür. Aynı durumu batıda Karahüyük Erken Tunç Çağı ve Asur Ticaret kolonileri çanak çömleği bulunduran Sızma H hakkında da düşünülebilir[96]

II- Kazılar

1.İlk Araştırmalar

Tarihöncesi çağlardan itibaren yerleşilen ve büyük bir beylik merkezi olan Karahüyük'ün tarihi dönemlerdeki adı tartışma konusudur. Bu tartışmaların başında MÖ. III. Bin yıl Mezopotamya yazılı kaynaklarında Puruşhanda; MÖ. II. Bin yıl kaynaklarında Puruşhatum ya da Puruşhanda biçiminde adından söz edilen kent krallığı ile ilgilidir. İstisnai olsa da bazen Ussa, Hutura ve Landa gibi MÖ. II. Bin yılda söz edilen kentleri buraya önerenler olmuştur[97].

---

biyat Fakültesi Yayınları: 1. 1985-Konya.

[96] H.Bahar, Antik Dönemde Bozkır Jeopolitiği, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Bozkır Sempozyumu*, 6-8 Mayıs 2016, Konya: s.1-3.

[97] Puruşhanda'nın yeri konusunda Aksaray Acemhöyük ve Afyonkarahisar Bolvadin Üçhöyük gibi dönemin yerleşmeleri tartışılmaktadır. Bu konuda ayrıntılı Bkz. Gojko Barjamovic, *A Historical Geography of Anatolia in the*

Karahüyk, Purušhanda değilse de krallığın önemli bir ticaret merkeziydi. Kazılarda ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular ve mühürler bu dönemde batıda Ege'den doğuda Suriye ve Mezopotamya arasında önemli bir ticaret merkezi olduğunu göstermektedir.

Karahüyük'te yapılan kazılarda ortaya çıkan sur duvarları, saray, tapınak kalıntıları ve sunak gibi mimari kalıntılar ve burada bulunan yüzlerce mühür ve mühür baskısı, dinsel sunu kapları MÖ. III. ve MÖ. II. Bin yıllarda önemli bir kent beyliği olduğunu göstermektedir[98]. Aynı zamanda bölgede yapılan yüzey araştırmaları Karahüyük'ün Orta Anadolu'nun güneyinde önemli bir yol ağının merkezinde olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Arkeolojik literatürde Anadolu'da birçok Karahüyük bulunduğundan diğerlerinden ayırt edebilek için Karahüyük'ten ya Konya Karahüyük ya da Karahüyük I olarak söz edilmektedir. Höyükle ilgili ilk araştırmalar 1951-1956 yılları arasında bölgede yüzey araştırmaları yapan İngiliz arkeolog J. Mellaart'a ait olduğu söylenebilir. Mellaart Konya Ovası ve çevresi ile ilgili yaptığı çanak çömlek analizlerinde Karahüyük materyallerine de analizlerinde yer vermiştir. Ayrıca bu araştırma döneminde Karahüyük'te kazılara başlayan kazı eş başkanları Sedat Alp ve Ekrem Akurgal'ı ziyaret ederek görüş alış verişlerinde bulunmuştur[99]. Höyüğü ilk ziyaret edenlerden biri de Remzi Oğuz Arık olmuştur; İç Anadolu Bölgesi'nin en büyük höyüklerinden biri olarak söz ettiği Karahüyük'ün boyutlarını 1000 x 500 m ve en yüksek tepesi hariç höyük yüksekliğini 4-6 m olarak vermiştir[100]. Günümüzde bu ölçü 650 m x 580 m civarındadır.

2.Kazılar

Konya Karahüyük Kazıları 1953 yılında S.Alp ve E.Akurgal'ın eş başkanlığında yapılmaya başlanmış ve sonra 1994 yılına kadar S. Alp tarafından aralıklarla yürütülmüştür.

1967-70 yılları arasında kazılara ara verilmiş; 1966 yılına kadar yapılan kazıların ve höyüğün anlaşılmasına ve tabakalanmasına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmalara göre höyüğün en erken tabakalarının Troya I. tabakasından biraz öncesine; Geç Kalkolitik Çağ'a ve en üst tabakasının ise Asur Ticaret Kolonileri Kültepe Karum'u I b tabakası ile çağdaş olduğu ve toplamda 27 tabakadan oluştuğu saptanmıştır[101]: Tabakalar:

S. Alp'e göre Karahüyük Tabakaları şu şekildedir:

I. – IV. Tabakalar; Orta Tunç Çağı - Asur Ticaret Kolonileri Çağı

V. – VI. Tabakalar; Erken Tunç Çağı III- Orta Tunç Çağı'na geçiş

VII. – XI. Tabakalar; Erken Tunç Çağı III.

XII. – XVII.Tabakalar; Erken Tunç Çağı II.

XVIII. – XXVII. Tabakalar; Erken Tunç Çağı I – Geç Kalkolitik Çağ.

En alt tabakası Troya I'den biraz daha önceye gitmektedir. Son tabakası ise MÖ II. Binyılın ikinci çeyreği olan

Old Assyrian Colony Period, Museum Tusculanum Press, 2011; —— Silver, Markets and Long-Distance Trade in the Konya Region, 2400-1700 BCE,Konya Bölgesinde Gümüş, Pazar ve Uzun Mesafeli Ticaret (M.Ö. 2400-1500), Ç. Maner (ed.) Crossroads - Kavşaklar. The Plain of Konya from Prehistory to the Byzantine Period. İstanbul: Ege Yayınları, 2019: s. 71-81; Joost Blasweiler, Bronze Age Karahöyük near Konya and the kingdom of Purušhanda, Arnhem (nl) 2018 - 2 Anatolia in the Bronze Age © Joost Blasweiler - jblasweiler@outlook.com,

98 S. Alp, Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri, TTKY, 1972, V. Dizi, Sayı 31.

99 J. Mellaart, Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey, *Anatolian Studies,* 4 (1954), s. 175-240. Bu ziyaretinde Mellaart Hitit İmparatorluk dönemi surlarından söz etmektedir.

100 R. O. Arık, Ankara-Konya, Eskişehir-Yazılıkaya gezileri / Remzi Oğuz Arık; Bas. Haz.,T. Özgüç.Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1956, 16.

101 S. Alp,"Silindir ve Damga Mühürler", 1972, s.1-3.

Kültepe I b tabakası ile çağdaştır[102].

Karahüyük mühür baskılarının büyük bir kısmı I. katta bulunmuştur. I. kattaki malzemeler birinci derecede Kapadokya silindir mühür yuvarlamasına benzerlik göstermektedir. Bu mühürlerden birinci grup "Syrio-kolonial", ikincisi " Yerli Anadolu" üsluba verilmektedir.

S.Alp, Karahüyük'ün II. tabakasından daha zengin olarak gördüğü I. tabakasının damga mühürlerinin bazılarını, çok gelişkin olan Karum Çağının geç evresi Kültepe I b ile çağdaş görmektedir. Diğer taraftan bu görüşünü burada bulunan Karum Çağına ait Boğazköy mühürlerinin paraleli olan bir dizi damga mührü ve ilk kez Kültepe I b tabakasında görülen Suriye üslubundaki mühür yuvarlamaları ile desteklemektedir[103].

Ancak son yıllardaki Karahüyük tabakalarının tarihlemeleri yerleşmenin başlangıcı ve sonuçlanması ilgili yeni öneriler vardır: I.Tabaka ile ilgili görüşlerden biri R.M. Boehmer'e aittir. Karahüyük mühürlerini üslup yönünden ele alarak, Karahüyük I. tabakanın MÖ. 1700 yıllarına tarihlenmesi gerektiğini belirtmiştir[104]. Benzer bir şekilde A. Schachner, Boğazköy'de Yukarı Kentin batısında Karahüyük mühürlerinin benzerlerini bulduğunu, bu tarihin MÖ. 1700 tarihine çekilmesi gerektiğini, hatta daha da geriye MÖ. Yüzyılın içlerine çekilebileceğini belirtmektedir[105].

Bu görüşleri, Denizli Beycesultan'da yeni dönem kazı başkanlığı yapan E. Abay'ın karbon analizlerinin güçlendirdiği görülür. 2007 yılında tekrar başlatılan ve halen devam eden Beycesultan kazılarında Geç Tunç Çağ tabakaları (Tabakalar 6-4) 1400 m^2 lik geniş bir alanda araştırılmıştır. Söz konusu bu tabakalarda tespit edilen keramik buluntular ve elde edilen mutlak tarihlemeler Beycesultan'da Geç Tunç Çağ kültürünün Mellaart' ın iddia ettiğinin aksine 300 yıl daha erken, yaklaşık olarak M.Ö. 1700'lerde başladığını göstermektedir. Beycesultan'ın bu tabakalarını Konya Karahüyük I. Tabakası keramikleri ile karşılaştırarak tabakalandırması düşünülürse aynı şekilde Karahüyük Ib tabakası da MÖ. 1700'lere gidecektir[106]. Karahüyük'ün en son tabakası ile ilgili bu görüşlerin yanında başlangıç tabakası ile ilgili P.Kuneholm'un dentrokronolojik çalışmalarına göre XXVII.tabakanın 200 yıl kadar daha erkene alınması gerektiği görüşü yer almaktadır[107].

P. Kuneholm, bu tabakadan aldığı ağaç halkalarının 200 yıl daha erkene gittiğini 2004 yılında Konya'da düzenlenen Kazı Sempozyumunda şahsıma açıklamıştır. Karahüyük'ün erken tabakasını daha erkene alan çalışmalar içinde Easton[108] ve J.Yakar'ın[109] bu döneme ait kronoloji çalışmalarıdır. Yakar'ın şemasında Karahüyük XXII. ile Troya Ia, Beycesultan Geç Kalkolitik 4, Kilikia ETÇ I çağdaştır(Bkz. Tablo).

3-Sondajlar:

---

[102] Sedat Alp, "Silindir ve Damga Mühürler", P.Kuneholm'un dentrokronoloji, Boehmer'in mühür sitilleri, E.Abay'ın Beycesultan karbon analizleri üzerine aşağıda yer verilecektir.

[103] S.Alp, "Silindir ve Damga Mühürler",(1972) s.258-259

[104] R.M. Boehmer, Nochmals zur Datierung der Glyptik von Karahöyük Schicht I. IstMitt 46, 1996, 17-22

[105] A. Schachner, MÖ. 16. Yüzyıl: Hitit Anadolusu'nda Bir Dönüm Noktası, VII.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri/Acts of the VIIth International Congress of Hittitology Çorum, August 25-31, 2008, yay.Haz. A.Süel, C.2.V.II. Ankara 2010: 661-691

[106] E.Abay, Re-Evaluation of Late Bronze Age Chronology of Beycesultan Based on New Excavation Results, (Çiğdem Maner – Mark Weeden – Masako Omura – Kimiyoshi Matsumura (eds.) in press), It All Began with Stratigraphy and Chronology: Archaeology in Central Anatolia –Fe stschrift Dedicated to Sachihiro Omura on his 75th Birthday, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.)(Değerli meslektaşım Prof.Dr. Eşref Abay'ı yayın aşamasındaki bu bilgileri bana gönderdiği için kendisine çok teşekkür ederim).

[107] P.Kuneholm bu görüşünü şahsıma 2004 yılında TC. Kültür ve Turizm Bakanlığının düzenlediği "Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu esnasında bir sohbetimizde açıklamıştır. Verdiği bu bilgilerden dolayı kendisine teşekkür ederim.

[108] D. Easton, "Towards a Chronology for he Anatolian Early Bronze Age", Anatolian Studies 26, 1976, s.145-175.

[109] J.Yakar, .Yakar, Troy and Anatolian Early Bronze Age Chronology, Anatolian Studies , 1979, Vol. 29 (1979)

S.Alp, 1953 yılındaki Karahüyük kazıları ile ilgili ilk raporda höyüğün Hititler ve Bakır Çağı (Kalkolitik) dönemlerinde geniş bir yerleşmeye sahne olduğunu belirtir. Kazılardaki başlıca hedefi Hitit uygarlığının gelişmesi ile ilgili gelişmeler, yıkılış dönemlerinin sorunları, Konya bölgesinin Batı, Güney ve Güneydoğu ile ilişkileri, çivi yazıları bulmak ve hangi Hitit kenti olduğunu ortaya koymaktır. Kazı döneminde bölgedeki Çukurkent, Çorça, Çardak, Yazıhöyüğü ve Acemhöyük yerleşimleri ziyaret edilmiş, Emirgazi ziyaretlerinde yeni bir Hitit hiyeroglif yazıt ortaya çıkarılmıştır [110].

Karahüyük kazılarının başlangıç dönemi kazıları ve yöntemleri ile ilgili S.Alp'in 1957 Türk Tarih Kurumu Genel Kurulunda kazılarla ilgili verdiği bilgiler üst tabakalarda yapılan kazılarla ilgilidir.

"..Kuzey yamaçtaki C açmasındaki -29.10 m'deki derinlikte ana toprağa ulaşıldıktan sonra 1.5 m kalınlığında milli topraktan sonra ana kayaya ulaşılmıştır. 1957-58 yılında sur duvarının çıkarılmasına devam edilmiştir. 1956 yılında höyüğün güney kesiminde 1955 yılında Karayolları Genel Müdürlüğünün tahsis ettiği bir ekskavatörle 20 x 20 m. boyutunda bir alanda sellerin getirdiği dolma toprak ilk kültür tabakasına kadar kaldırılmıştır. Burada takriben höyüğe 100 m mesafede ve tarla yüzeyinden 6.5 metre kadar derinlikte, 55 metrelik bir cephe üzerindeki şimdiye kadar bilinen en büyük kent suru ortaya çıkarılmıştır. Bu sur MÖ. II. Bin yıla ait Boğazköy ve Truya VI gibi savunma yapıları yanında önemli bir yer işgal edecektir. Surun kalınlığı 9.5 m'yi bulmaktadır. Sur birbirine bağlarla merbut iki dış duvar ile bunlara paralel ve irtibat halinde olan muhafız hücrelerinden oluşmaktadır. Dış duvarda altışar metrelik, aralıklarla tekerrür eden ve cepheleri beşer buçuk metre boyutunda olan 50 cm'lik takviye çıkıntıları vardır. 1956'ya kadar iki takviye çıkıntısı çıkarılmıştır. Ayrıca kuzeyde dış duvara nazaran 2.5 metrelik bir çıkıntı oluşturan ve cephesi metreyi bulan bir kul yapısı ortaya çıkarılmıştır. Muhafız hücreleri altında bakır çağına ait bulgularla karşılaşılmıştır. Surun Hitit yerleşmesi ile ilgisi olduğu düşünülmektedir. Taş duvarlar üzerindeki kerpiç duvarların dışa doğru büyük bir yangınla çökmüş olması, bir depremle Karahüyük yerleşmesinin sona erdiği düşüncesine varılmıştır.."[111].

[110] S.Alp, Karahöyük Hafriyatı 1953-Kazısı, Türk Arkeoloji Dergisi, VI-I, Maarif-Ankara, 1956: s. 35-37

[111] S. Alp, Türk Tarih Kurumunun 1957 Yılı Genel Kurul Toplantısı,

Şekil 8 Karahüyük Kazamatlı Surları (Alp 1972:1956 kazıları)

Karahüyük kazılarında beklenilen çivi yazılı tabletler bulunamamıştır, ancak burada yazının kullanıldığına dair sınırlı sayıda çivi yazılı ve hiyeroglif denilecek mühür baskıları bulunmuştur.

1961 tepedeki çöp çukurunda çalışmalar sürdürülmüş, sınırları tam belirlenememiş çukurda bulunan mühürler Syrio-Hitit üslubunda bir sıra yüksek kaliteli silindir mühür baskıları ile damga mühür baskıları ele geçmiştir.

Mühür baskısında ilk kez aynı üsluba ait iki ayrı baskı üzerinde çivi yazılı yazıt bulunmuştur. Aynı çöp çukurunda vücut yapısı zarif, çıplak ve kanatlı, kurşundan bir İştar heykelciği bulunmuştur. Bu aynı sanatı oluşturan diğer heykelciklerden daha üstün görülmektedir[112].

III. TABAKALAR VE KÜLTÜRLER

1-Erken Tabakalar (XXVII-XII) Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı:

Karahüyük Kalkolitik Çağ'da Eski Konya Gölünün kıyı kordonunda yerleşilen yerleşmelerinden biri olup, Hitit dönemine kadar yerleşime sahne olmuş bir yerleşmedir. Karahüyük'in en son tabakası XXVII. Tabakası Troya I. tabakadan önceye gitmektedir. J.Yakar'ın 1979 yılında Troya ile ilgili hazırlamış bir kronoloji tablosunda Karahüyük XXVII-XII. tabakaları Beşiktepe, Kumtepe I b ve Afrodisias Geç Kalkolitik tabakaları ile çağdaştır. Ancak Karahüyük XXII. tabaka Troya Ia ile çağdaş gösterilmektedir.

Karahüyük'ün en eski tabakaları geç Kalkolitik döneme ait olmalıdır. Bu tabakalardan çok az eser bulundu; en eski keramik parçalardan birkaçı Troya I keramiklerine benzemektedir. Troya II. tabakasında bulunanlar gibi insan yüzlü kapların Karahüyük'ün en alt seviyesinden en üstüne kadar bulunması dikkat çekicidir.

Şekil 9 Karahüyük Yüzlü Kaplar (Konya Arkeoloji Müzesi)

Kalkolitik Çağ'da Çukurova'da görülen boyalı örneklerden az olmakla birlikte Karahüyük'te, Çumra F, Can Hasan, Koca Höyük, Silifke Tekirköy, Göksu Maltepe, Ereğli, Ulukışla yakınında Sincirli H ve Beyşehir Homa'da görülmektedir. Afyonkarahisar'ın kuzey doğusunda Emirdağ Salihler'de de çok küçük birkaç parça bulunmuştur. El yapımı olan bu keramikler hamurundaki katkı ve yapım tekniklikleri yönünden erken Orta Kalkolitik Çağa tarihlenmiştir[113].

Karahüyük'te Konya Ovasına özgü genellikle kahverengi kaba mal grubu denilen çanak çömleklerin yanında derin veya hafif çentikli kırmızı-kahverengi, gri-siyah yüzeye sahip siyah bir çekirdeğe sahip, kabartmalı kaba

[112] S. Alp, "Karahöyük Kazısı 1961", Türk Arkeoloji Dergisi XI.2, Türk Tarih Kurumu,Ankara 1962:s.1-8.

[113] J. Mellaart, Second Millenium Pottery from the Konya Plain and Neighbourhood, Belleten, XII, Temmuz 1958, 87, TTK yayınları, s. 312-340

desenlere sahip bazı kaba mallar, çentikli malın şekilleri çoğunlukla huni boyunlu ve çıkıntı kulplu büyük kaplar, aynı şekilde ince metalik mallar (ama bunlar kulplu veya ilmek kulplu) - çömlek boyunları ve küçük kaseler bulunur. (+ Red-Cross-Kırmızı haç bezeli) kaba mallar Göller Bölgesinden etkilenilmiş kaplardır.

XII-XXII. tabakalarda Troya I'den "Erken Ege Malı" olarak bilinen malın XXII. tabakada üretimi durdurulan örnekleri ele geçmiştir. XVIII. tabaka diskoid formda düz ve bezemeli levhalar ortaya çıkarmıştır.

2-Erken Tunç Çağı (XXVII-V. Tabakalar): Erken Tunç Çağının üç evresi XXVII –V. tabakalar arasında görülür**.** Bu tabakalar tepenin kuzey terasındaki C açması; zirvenin kuzeyindeki O açması ve güneyde tahrip olmuş kısımda yer alan S açmasında ortaya çıkarılmıştır.

Bu dönem Karahüyük malları sadece Anadolu'nun değil Yakın Doğu'nun ön tarihinin (prtohistorya) aydınlatılmasında anahtar bir role sahiptir.

Konya Ovası Erken Tunç Çağında batıda Göksu ya da doğuda Pozantı vadisi yoluyla Çukurova ile Batı Anadolu'daki Troy arasında büyük bir ticaret yolu bağlantısında bulunmaktaydı.

Troya I'in tarihlenmesinde Karahüyük ve Tarsus'tan gelen ithal malları önemlidir. Easton'a göre, Çukurova'da Tarsus Erken Tunç Çağı I-II ile Troya ETÇ I-II denkleminin kurulabilmesi için arada Karahüyük stratigrafisine ihtiyaç duyulmaktadır. Onun denklemi üç ana varsayıma dayanmaktadır: (a) Karahüyük VII'de "metalik" malın ortaya çıkışı nedeniyle Tarsus ETÇ II ile çağdaştır. (b) XXII. tabakada flanşlı kapaklar Troya I tipinde ve küçük halka kulplu kaplar Tarsus ETÇ I tipindedir. (c) XXII-XII tabakaları, ETÇ I'in sonlarına doğru (22-19m.) Tarsus'ta da görülen ve ETÇ II'ye kadar devam eden skorlu mallara sahiptir[114].

Troia I, Tarsus ETÇI ile çağdaş görülmektedir. Bu, Tarsus ETÇ I, yaklaşık Cemdet Nasr ve Amuq G ile çağdaştır. Cemdet Nasr, Geç Hanedan Öncesi Mısır'a ithal edilen iyi bilinen mühürlerden de anlaşılacağı gibi, Mısır'da I. Hanedanlığın başlangıcından önce başlamıştır. O halde, Hanedan I'in başlangıcında bir *ante quem* tarihi belirlenir. Easton Tarsus ETÇ I ve Troya I'i Geç Hanedanlık Öncesine yaklaşık, MÖ. 3600 yılına tarihlenmesini önermektedir[115].

Görüldüğü bölgenin Erken Tunç Çağının kronolojisinde Karahüyük tabakalarına büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Alp, XVII-XII tabaka malzemesinin Orta ve Geç Troya I ile karşılaştırılabilir olduğuna işaret etmiştir. Aslında Erken Troya I tipi olarak görülen kazıma süslü kapaklar XXIII-XVIII. tabakalarda bulunmuştur. Troya I'dekilere benzerlik XVIII. tabakanın ötesine doğru devam eder, alt seviyelerde bulunan daha arkaik olanlar Troya I'den önceye aittir. Küçük ilmek kulplu kaplar ise Karahüyük'te en alt seviyelerde görülmezken, Tarsus'ta bunlar görülür. Esas olarak ETÇ I katmanlarının üst seviyelerinde ve ETÇ II'de de bulunmuştur.

Karahöyükte Bulunan Erken Tunç Çağı Keramikleri:

Metalik Kaplar: Karahüyük VII. Tabakada görülmeye başlamıştır.

Geç Truva I'de "metalik" maldan kazıma bir kulp ve aynı malın bazı boyalı parçaları ilişkilendirilmiştir. Tarsus'ta Erken Tunç Çağı tabakasında görülür. Burada, Orta Anadolu'nun güneyinden ithal edildiği düşünülmektedir. Mersin Yumuktepe'de daha geç bir tabakada dolgu içinde bulunmuştur. Konya'nın Çumra ve Karatay ilçelerinde KRASP tarafından yapılan araştırmalarda büyük birer ETÇ yerleşmesi olan Sarlak Höyük ve Samıh Höyük'te defineci ve modern tahribat sonucu oluşmuş kesitlerde yaklaşık 40-100 cm kalınlığında yangın geçirmiş tabakalarında tespit edilen parçaların alınan C14 analiz örnekleri (tohum ve kemik) yaklaşık olarak MÖ 2800-2600 tarihlerini vermiştir[116]. Karahöyük VII. tabakada metalik keramiklerle birlikte "Intermediate" adı verilen keramikler bulunmuştur. Bu nedenle ETÇ III döneminde varlığının sürdüğü düşünülür[117]. XI-VII. tabakaların tarihlenmesinde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir keramik türü

[114] H. Goldman, H. Goldman, Excavations at Gözlü Kule, Tarsus (1956)

[115] J.Yakar (1979'da), Easton'un bu çalışmasına, henüz Karahüyük Kazılarının nihai raporları yayımlanmadığından ihtiyatla yaklaşır

[116] Y.Tuna, M.Massa, F.Şahinn, Konya Havzası Metalik Çanak Çömleği: Erken Tunç Çağına Ait Özel Bir Çanak Çömlek Grubunun Tipolojik, Teknolojik ve Kronolojik Yönden İncelenmesi, TÜBA-AR, 30/2022,s.31-53.

de XI. tabakadan itibaren görülen "Ara mal"(Intermediate) adı verilen mal grubudur.

İntermediate (Ara(Geçiş) malı):

Tek renkli, geometrik bezemeli intermediate (Ara malı) olarak tanımlanan boyalı çanak çömlek biçimi, hem el hem de çark yapımı örnekleri görülür. Erken tabakalarda koyu açkılı kaplarla görülmektedir. Karahüyük'ün XI. Tabakadan itibaren az sayıda görülen bu keramik türü V. Tabakaya kadar görülür[118]. Burada, Geç ETÇ ya da kırmızı deve tüyü üzeri kırmızı, pembe zeminli olarak görülen keramik; Kapadokya keramiklerinden farklılık göstermektedir Kırmızı açkılı keramik ETÇ III'de Konya Karahüyük, Sızma, Seydihan, Ortakaraviran ve E.Zencirli, Hatunsaray, Akviran Karahüyük'te bulunmuştur[119]. "Konya Ovası Boyalıları" olarak adlandırılan bu keramik türü Konya Ovasında Intermediate keramiği ile birlikte bulunmuştur.

Konya Ovası Boyalıları:

Bu keramik türü yüzeyler genellikle açık kahverengi, açık kırmızımsı kahverengi, açık kahverengi/krem veya kahverengi astarlıdır. Hamurlar az taşçık, kum ve mika katkılıdır. Pişme oranında farklılık görülmesine karşın çoğunlukla iyidir. En belirgin özelliği yalın geometrik boya bezemeli, tek renkli, boyama bezemeler kırmızı, kırmızımsı kahverengi, koyu kırmızı veya gri renklidir. Acemhöyük IX. Tabakasında da görülen bu keramik türü Kültepe'nin XII. ve XI. Tabakaları, Alişar'ın 7M ve 6M tabakalarında sıkça görülen "Intermediate" keramiği ile ilişkilendirilmiştir[120]. S.Alp'e göre Karahüyük VIII-IX kadar erken bir tarihte üretiliyorlardı, ancak yine İTÇ den önce Batı Anadolu'da görünmüyor.

Troas ya da güneybatı Anadolu'daki istifin mutlaka Konya ovasını yansıtmadığı ileri sürülebilir. Bununla birlikte, Karahüyük'ün stratigrafisi hakkında daha çok şey bilinene kadar, üst tabakalarının Batı Anadolu bağlamında geçici olarak yeniden düzenlenmesi yapılabilir (J.Yakar'a göre, Truva ve Batı Anadolu'nun Kronolojik Tablosu)[121].

[117] Y.Kamış, "Aliye Öztan Arağanı", 2017, s.168-169.

[118] Yalçın Kamış, Acemhöyük Buluntuları Işığında Erken Tunç Çağında Orta Anadolu'nun Güneyinde Çark Yapımı Seramiğin Ortaya Çıkışı, ADALYA, 21, 2018:

[119] J.Mellaart, Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain, Anatolian Studies, Vol. 13 (1963),s. 199-236

[120] Y. Kamış, agm.

[121] J.Yakar, agm.s. 51-67

Troad	*Aphrodisias*	*Karataş*	*Beycesultan*	*Karahüyük*	*Cilicia*
	(Acropolis)				
Troy V					
	I		VI		
Troy IV				IV	EBIIIb
	II			V	
Troy III	———	———	XII	———	
Troy IIg	III	Trench 37			
			XIII	VI	
		(Megara 1–4)		VII	EBIIIa
Troy IIc	VI	(Tombs 1,41)			———
	VIII				
Troy IIa	———	———	XVI	———	
	IX	V		XI	
Troy Ij					
			XVII		EBII
		Mound		XVII	
	XI	I	XIX		
Troy Ia	———	———	L. Ch.4	———	
	(Pekmez)			XXII	
Kumtepe Ib			L. Ch.3		
	VII				
Kumtepe Ia		Bağbaşı			EBI
			L. Ch.2		
Beşiktepe					
	VIII			XXVII	
Hanaytepe	———	———	———	———	———

Şekil 10 Erken Tunç Çağı III Dönemi, Karahüyük ve Anadolu(Yakar 1979, 67).

Sepet Kulplu Kaplar:

VI. tabakada sepet-kulplu kapaklar ortaya çıkmaktadır. Bunların benzerlerine Troya III. tabakada karşılaşılmıştır. Buluntular Karahüyüğün VI. Tabakasının, en geç, Troya III ile çağdaş olduğunu göstermektedir. Diğer ipuçları göz önüne alındığında VII. Tabakasında bulunan tapınağın, Alacahöyük kral Mezarları ve Troya II ile çağdaş olmalıdır. VII. tabakada bu türle birlikte; tapınağın içinde kırmızı renk astarlı gaga ağızlı testinin üzerine; boyun ve gövde kısmına iki sıra halinde siyah boya ile kadın göğüsleri yapılmıştır. Bu bezeme türü IX hatta X. Tabakalarda görülür[122].

Kulplu İkiz Vazolar:

1990 yılı kazılarında Karahüyük keramik repertuvarına yenileri eklenmiştir. Bunların arasında duvara asılmak üzere üstten kulplu, dibi sivri bir ikiz vazonun gövdesi belki de birbirine yapışık iki kuş gövdesi olduğu düşünülmüştür.

Birbirine yapışık, dipleri sivri diğer ikiz bir vazo da Karahüyük keramiği için bir yenilik olarak görülür. Eserin bir yüzünde göğüs kısımlarında kabartma halinde birer kabarcığın iki yanında birer vertikal çizgi görülmesi, Karahüyük küplerinde ve 'çömleklerinde sıkça görülen ikiz vazo geleneğinin, tipik bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.

Kırmızı Haç boyalı kaplar, ETÇ III döneminin önemli kaplarından biri de kırmızı renkli haç bezemeli keramiklerdir. Göller bölgesi ile ilişkili görülmektedir. S profilli hafif oymalı derin bir çanak bu evreye ait önemli buluntular arasındadır.

Bu tabakanın önemli bir kap türü de Scored (Puanlı) keramik türleridir: Tarsus II, Troy I d, Edremit Hüyücek,

[122] S. Alp, "Karahöyük Kazısı 1961", :s.8.

Larisa-Kuşadası, Samos Heraion III'de benzerleri görülmüştür[123].

İnsan Yüzlü Kaplar:

Konya Ovası'ndan ele geçen insan yüzlü kaplar Mellaart, tarafından daha çok ETÇ II dönemine tarihlendirilmiştir. Karahüyük'te bu tür kaplar en alt tabakalardan en üst tabakaya kadar görülmektedir. Bölgede tarafımızdan yapılan yüzey araştırmalarında bu tür kaplardan bir güzel bir örnek Konya Karatay ilçesi Abditolu Kızılhöyük'te bulunmuştur[124]. Bu tür kaplar bölgede sürdürülmekte olan yüzey araştırmalarında erken dönemden başlayan bir geleneğin yansımaları olarak değerlendirilirken, özellikle Geç Kalkolitik yerleşmelerde insan yüzlü kaplarda kullanılan göz motifleri, tek olarak kap yüzeylerinde kabartma bezeme olarak kullanılmış başka örneklerle karşılaşılmıştır[125].

Orta Tunç Çağı

Çapraz Boyalı Çanak Çömlek

Burada bulunan Orta Tunç Çağı çaprazlı çanak çömleğin Troy V. Birgi, Tavşanlı, Birgi, Tavşanlı, Egret, Beycesultan VII, (Erken Tunç Çağının sonu, Troy V ile paralel ve Orta Tunç Çağına geçiş VI), Kusura B-C geçişi), Dinar Pınarbaşı Göl, Göndürle, Medet ve Acıpayam Yassı H. Polatlı II, Akviran, Afyonkarahisar'da bu yerleşmeden gelmiş, Alişar Ib geç, Kültepe, Bitik ve Karaoğlan, Kültepe, Kilikya'da Mersin ve Tarsus'ta, batıda Ege'de sınırlı olsa da Yunanistan'da Erken Helladik Karokou, Asine, Tiryns, Eutresis, Orchomenes, Kirha ve Malthi'de benzerleri görülür.

Karahüyük'te dip kısmı portakal kırmızısı ve açkılı çanak çömlekler ve gaga ağızlılar yaygındır.

Habur Çanak Çömleği(Orta Tunç Çağı-Kültepe I b tabakası):

Karahüyük'ün L adı verilen sondaj çukurunda 3.5-5.5 m. derinliğinde Habur çanak çömleğine ait parçalar bulunmuştur. Bilindiği gibi bu tür kaplar Kuzey Mezopotamya kökenlidir. İthal edildiği düşünülen bu çanak çömlek parçaları ile Karahüyük'ün I. tabakası Kültepe Ib tabakası olarak tarihlendirilmiştir

MÖ. II. Bin yıl Konya Ovası kapları form olarak Batı Anadolu ile ilişkili görülürken nitelik olarak daha çok Kültepe, Alaca Höyük ve Alişar'la ilişkilidir. Hitit imparatorluğunda Konya Karahüyük ve Suğla kıyısında Hitit bullasının bulunduğu Ortakaraviran höyükleri öne çıkarken, batıda Denizli Beycesultan en büyük merkez olarak dikkati çekmektedir[126].

Karahüyük MÖ. II. Bin yıl çanak çömleğinin doğuda Kızılırmak havzasında Boğazköy, Kültepe, güneyde Mersin Yumuktepe, Konya'da Sızma Höyük ve batıda Denizli Beycesultan kazı materyalleri ile ilişkilidir.

Mühürlerdeki Hiyeroglifler ve Luvice:

Orta Tunç Çağı'nda Konya Ovası'nda Karahüyük'te ele geçirilen mühür baskılarındaki bezeklerin Girit'teki Phaistos Sarayındakilerle benzerliği, OTÇ'de Büyük Menderes Nehri boyunca Orta Anadolu Ege Dünyası ilişkilerini göstermektedir. Henüz yazının kullanılmadığı Batı Anadolu'da Orta Tunç Çağı'nda, Beycesultan V/VI. tabakada ele geçirilen Luvi hiyeroglifli damga mühür bölgede Luvice konuşulduğuna dair önemli bir buluntu olarak kabul edilir[127].

Kimi araştırmacılara göre bölgedeki yerleşimlerin azalmasına MÖ. 2200 - 1900 yılları arasında Doğu Akdeniz'de görülen kuraklıktır. Ülkemizin en kurak bölgelerinden biri olan Konya ovasında tarih içinde birçok sert kuraklık ve kıtlıklar yaşanmıştır; küresel çaplı iklim değişikliklerinin bölgeye etkileri kaçınılmazdır. Doğu

123 J. Mellaart, "Early Cultures of the South Anatolian Plateau", s.199-206.

124 H.Bahar-Ö.Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları*, Kömen Yayınları, Konya 2004.

125 Y.Tuna, M.Massa, F.Şahin, agm.

126 J. Mellaart, "Preliminary Report", s. 175-240.

127 D.Sarı, Küllüoba Kazıları ve Batı Anadolu Tunç Çağları Üzerine Yapılan Araştırmalar, MASROP E-Dergi Sayı 7.2012: s.112-249.

Akdeniz'deki bu değişikliklerin Konya Ovasında da gerçekleşmiş olmalıdır. Bu dönemde yerleşimlerin su kaynaklarına yakın olduğunu, bu kaynakları kontrol etmeye odaklı oldukları söylenebilir. Bu bakımdan Karahüyük'ün Meram Çayı havzasını kontrol eden bir konumundan söz edebilir. Bu Hitit yayılmacılığının arttığı ve MÖ. 13. Yüzyılın sonlarında görülen büyük Hitit kuraklığında dağlık kesime Hatip Kayalığına ya da Takkeli Dağ (Kevele)'ın gözetimindeki Konya (Ikkuvaniya)'ya doğru olmalıdır.

Şekil 11 Konya Karahüyük Asur Ticaret Kolonileri Kapları (Konya Arkeoloji Müzesi)

20-Etnik Durum:

S. Alp, MÖ. II. Bin yıl Karahüyük halkını Luvi dil konuşan bir halk tabakasının varlığından söz etmektedir. Ona göre şahıs ve yer adlarını bize ulaştıran yeterli çivi yazılı tabletlerin olmaması kesin etnik durumlarının ortaya çıkarılmasını zorlaştırmaktadır. Ancak Alp, Hitit İmparatorluk Döneminde ve öncesi Konya Bölgesinin Hitit etnik bölgesinin dışında, Luvi dil bölgesinin içinde olduğunu tahmin etmektedir. Bu görüşünü Konya'nın 144 km doğusunda bulunan Hupišna(Kybistra, Ereğli)'nın tanrıçası Huuššana Kültü'nün Luvi dil çevresinde yer aldığını, Cihanbeyli Çorça'da bulunan mühürde adı geçen Halpaziti ve Konya'dan satın alınmış altın yüzük üzerindeki Ura-UR.MAH kişi adlarının Luvice olabileceğinden hareketle desteklemeye çalışır. Ayrıca, Karahüyük ve bölgedeki Luvi varlığını burada bulunan 203 numaralı damga mühür baskısında görülen Luvi dil elemanı *Ura-* ile desteklemeye çalışır.

MÖ II. Binyılda Konya ovası malları, bölgenin Batı Anadolu ile yoğun ilişkilerine karşın daha çok Kültepe, Alaca ve Alişar'ın Hitit malları ile yakın ilişkiler içindedir. Karahüyük'te ve bölgede gaga ağızlı kaplar yaygın görülür. Bu dönemde Orta Anadolu'da Karahüyük ve Batı Anadolu'da Beycesultan öne çıkmıştır. Diğer taraftan, son yıllarda Prof. Dr. Ö. Koçak danışmanlığında Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürü Mevlüt Üyümez başkanlığında yapılan Afyonkarahisar Bolvadin Üçhöyük'teki arkeolojik kazıların sonuçları da bölgenin MÖ. II. Bin yılına ışık tutması yönünden merakla beklenmektedir.

Mimari:

Karahüyük mimarisinde Neolitik Çağ'dan itibaren bölgede görülen kerpiç mimari gelenek güçlü bir şekilde sürdürülmektedir. Az sayıda taş temel kullanmanın dışında temel yapılarında dahi kerpiç sıklıkla kullanılmıştır. Kerpiç duvarlar çoğunlukla beyaz sıva ile sıvanmıştır; örtülerde ahşap dilmeler ve saz kullanılmış olmalıdır. Bazen merdivenlerin rastlanması, bazen iki katlı binaların varlığını göstermektedir. Çatalhöyük'ten beri görüldüğü gibi dikdörtgen ya da kare planlı evlerin sırt sırta yapılmış olması dikkat çekicidir

1987 yılı kazılarında X Açması I. kat 1 No'lu odadan doğudaki 15 no'lu odaya geçiş ortaya çıkarılmış, burada ikinci kata çıkan bir merdivenle karşılaşılmıştır. İki katlı olan bu yapının temelleri taş, duvarları kerpiç, toprak sıvalıdır. Sırt sırta verilmiş odalardan oluşan evlerin arasında birbirini kesen ızgara planlı paralel caddeler bulunmuştur. Bu caddeler kum ve çakılla stabilize edilmiştir.

Zirveye yakın büyük bir binaya ait 1.5 – 3 m kalınlığında kerpiç duvarları olan bir yapıya ait ait bir salon ve çevreleyen odalar ortaya çıkarılmıştır. Burada çıkarılan ocak, sunak ve 1005-111 cm boyutlarında bir mahzenden dolayı mekanların bir tapınağa ait olduğu sanılmaktadır. Yapının giriş kısmı ve batıdaki yol bağlantısı ortaya çıkarılmış, ancak fazla tahrip olduğu için merkezi yapılar ile bağlantısı ortaya çıkarılamamıştır. Buna karşılık 'tapınak' yapısının güneybatısında bulunan diğer bir yol ile bu önemli yapının güney sınırı saptanmıştır.

Saray:

Höyüğün tepe noktasında L çukurunda, Akropolün kuzey yamacında bulunan yapının bir saraya ait olduğu düşünülmektedir. Yapı iki katlı olup, duvar kalınlığı ortalama olarak 100 cm civarındadır. Yapıdan arta kalan sarı yeşil madeni renkli kalıntılarının, ağır yangın geçirmiş kerpiç duvarlara aittir. Yatay ve dikey kirişlerle sağlamlaştırılmış olan duvarların iç yüzeyleri beyaz toprakla badana edilmiştir. Yapının doğu kısmından, kentin kuzey kapısından Akropole doğru çıkan bir cadde bulunmaktadır. Yapının kuzey kısmı kazı öncesindeki dönemde tahrip olduğundan ortaya konamamıştır.

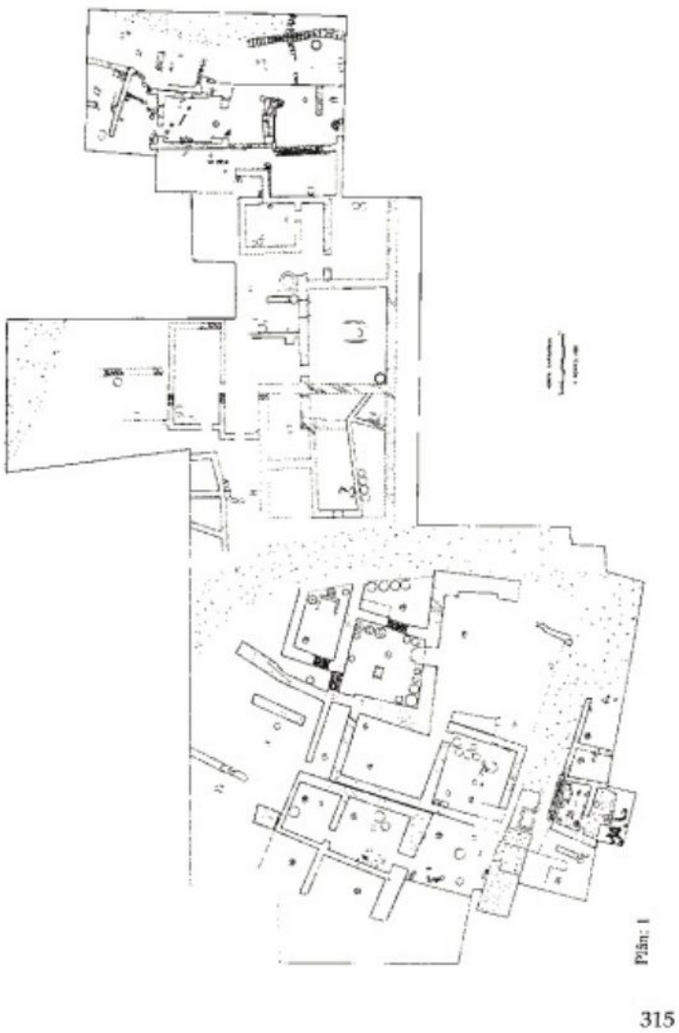
Yapının güney kesiminde merkezi bir salon ve çevresinde küçük odalar yer almaktadır. Bu odalardan bazılarında bulunan küplerin mutfak ve kilere ait olduğu sanılmaktadır. 5 no'lu oda da iki adet fırının olması buranın bir büyük fırın olduğunu göstermektedir. 8 no'lu odanın doğu duvarında içinde sabit oturağı olan bir banyo küveti bulunmuştur. Burasının saraya ait bir banyo odası olduğu sanılmaktadır. Küvet, oval biçimi ile Girit'te bulunan banyo kaplarına benzerlik gösterir.

Şekil 12 Karahüyük Banyo Küveti(Alp 1972,Res.4)

21-Tapınak;

1987-1989 yıllarında X açmasının söz konusu yolun güney kısmında çalışmalar sürdürülmüştür. 1990 yılı kazı çalışmalarında 'tapınak' olarak düşünülen yapının kuzeydoğu sınırı ya da bağlantıları araştırılmıştır. Bulunan yeni yol höyüğün güneyinden gelen yol ile bağlantılı görülmüş, ancak tapınak ile bir bağlantısı kurulamamıştır. Ortaya çıkarılan mekanların önceki bulunan tapınağın bir kısmına, ya da başka bir yapıya ait olabileceği düşünülmüştür. Bu alanda sıvalı, badanalı ve oldukça iyi korunmuş yüksek kerpiç duvarlar ortaya çıkarılmıştır.

Şekil 13 1990 Kazısı Tapınak (Alp 1991)

1991 yılı kazılarında, X Açması, 2 no'lu çöp çukurunda bulunan bir kap kapatması üzerindeki fragmanter bir mühür baskısı ile bir ağırlık üzerinde bulunan aynı mührün, biri iyi korunmuş üç baskısı, 1990'da bulunan mimari kalıntıların tapınağa ait oldukları konusunda güçlü bir işaret görülmüştür.

Mimari kalıntıların yetersizliğine karşın mühürler ve baskıların aynısı 1984 yılında ortaya çıkarılan tapınakta da bulunmuş ve mimarinin tapınakla ilişkilerini güçlendirmiştir. Mühür baskılarındaki süsleme unsurları Syro-Hitit silindir baskılarındakilerle benzerlikler göstermektedir. Buradaki mühür baskıları Erken Hitit Mühür sanatı içinde önemli görülmektedir

Burada bulunan altar kutsal alan, çaydanlık Kızılırmak bölgesi ilişkilerini göstermektedir.

1992'de "Seramik buluntuları arasında ele geçen bir "çaydanlık" ile bir kantaros) Kızılırmak bölgesi ile sıkı bağlantıları pekiştirmektedir. Ayrıca eskiden bulunan örneklerden biraz farklı olan bir ördek ritonu anılmaya değer[128].

VIII. Tabakada da VII. Tabakadakine benzer bir yapı ortaya çıkarılmıştır. X. Tabakada iki taş temel ve XII. Tabakada kare biçimli bir odaya ait yapı ortaya çıkarılmıştır.

22-Ocaklar ve Altarlar.

[128] S.Alp, "1992 Karahöyük Kazısı", T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1677, XV. Kazı Sonuçları I, 24-28 Mayıs 1993, Ankara 1994, s.267-271.

İn situ olarak bulunan bir yerden bir yere taşınamayan sabit ocaklar ya da altarlar bulunmuştur. Bunlar çoğunlukla I. Katta bulunmuşlardır. Arka kısmında odunluk olabilecek belli bir boşluk olan bu ocakların önünde taş ve kerpiçten platformlar bulunur. Uçları yukarı doğru hilal (at nalı) biçiminde yapılan bu ocakların bir kısmı mühürlenmişlerdir. Özel mülkiyetten çok sosyal bir işlevi olduğu düşünülen damgalı olan bu ocakların güneş kültü ile ilişkisinin olduğu sanılmaktadır. Büyük bir çoğunluğunda duman isi olan bu ocakların bir ateş kültü ile de ilişkisinin olduğu düşünülmektedir.

Kazıda taşınabilir ayak destekler bulunmuştur. Çoğu mühürlenen bu ayaklı desteklerden en erken tabakalarda XXV. Katta karşılanmıştır.

Taşınabilir, ateş yerleri ve mangallar bulunmuştur, bunlardan bir örneğinin üstü düz ve yanları kırmızı ile boyalı ve damgalıdır[129].

Erken örnekleri, Pulur Hüyük'teki A alanında I. Katta bulunan Geç Kalkolitik döneme tarihlenmiştir. At nalı biçiminde olan bu ocakların ısınma ve pişirme amaçlı, kare biçimli ortası delik ocak tiplerinin ısınma, taşınabilir tiplerin dinsel amaçlı oldukları düşünülmektedir. Bu dinsel amaçlı ocakları sunaklardan ayırt etmek güçtür. Bunların en erken örneklerini, hayvan başlı, iki sivri uçlu, ortası hilal ve at nalı şeklinde olanları Pulur, Güzelova ve Kusura'da görülür. Karahüyük'te hayvan başı olmayan ve hem taştan hem de pişmiş topraktan yapılanların benzeri Kusura, Kültepe ortaya çıkarılmıştır. Konya, Karahüyük, Kusura ve Knossos örnekleri diğer türlerden ayrılır; altar at nalı ocaklar Erken Tunç Çağından itibaren görülür. Özellikle Kusura'da bulunanlar hem at nalı biçimi ile Konya Karahüyük örneklerine benzerlik gösterir[130].

Lamb bu tiplerin kült için kullanılan ocaklar olduğunu savunmuştur. Bu tipte bir ocak, Karahüyük'te MÖ. 1750 yılına tarihlenen Kültepe Ib tabakası ile çağdaş bir tabakada bulunmuştur. Pişmiş topraktan yapılmış, ön kısmında kare ya da dikdörtgen şeklinde alçak bir zemin, yüz kısımlarında konsantrik daireler bulunan bu ocak "altar ya da ocak" olarak değerlendirilmiştir.

Lambalar:

Höyüğün I. Tabakasında sura paralel olarak yapılmış, binalar bulunaktadır. Bu yapılara ait at nalı tipinde üzerinde konsantrik daireler bulunan mühür baskıları ile süslü çok güzel bir ocaktan başka güzel lambalar bulunmuştur. Daha önceki bulunanlarla birlikte dörde yükselmiştir. Dönemine ait diğer kazılarda benzeri lambaların bulunmadığı belirtilmiştir[131].

Ritonlar(Sunu Kapları):

Karahüyük, çoğu formu kendine özgü özgün, çok çeşitli zengin bir kap koleksiyonuna sahiptir. Bunların arasında Hitit halka biçimli formların da öncüsü görülen, halka biçimli testiler, üzüm salkımı aslan ve koç başlı, insan yüzlü sfenkslerin biçimli sunu kapları dikkat çeker. Çoğu tapınak ve bitişiğinde bulunan kült odalarında bulunan bu kaplar dinsel olarak kullanılmış sunu (riton) kaplarıdır. Keramik buluntuları arasında ele geçen bir "çaydanlık" ile bir kantaros Kızılırmak bölgesi ile sıkı bağlantılara işaret etmektedir. Ayrıca bir ördek ritonu önceki ritonlardan farklı görülmüştür.

1988-1992 yılında çalışmalar 1 No.lu odalarda bulunan matara biçimli kaplar ile parçalar halinde ele geçen gövdeleri halka biçimli yüksek kaliteli libasyon kapları dikkati çekmektedir. Halka biçimli kapların ele geçmemiş olmasına karşın daha eski örnekleri olduğu düşünülmektedir. 9 No.lu odadaki buluntulardan yoğun bir kurban ritüelinin yapıldığı anlaşılmıştır.

---

[129] S.Alp, agm.s. 103, Lev.247/755.

[130] S.Alp, age., s. 102, lev 247, res.754,755; H. Ertem, Hattiler ve Hititler Dönemi'nden Eski Türklere, Osmanlılara ve Günümüz Anadolusuna Kadar Uzanan Bazı Benzer Unsurlar-I, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770894. s. 58,70. res.18.

[131] S.Alp, Karahüyük Kazısı, Türk Tarih Kurumu'nun 1958 Yılı Genel Kurul Toplantısı, Haberler. TTK Ankara.s.631-632.

Şekil 14 Karahüyük Ritonları (Alp Karahüyük Kazısıı Konya Arkeoloji Müzesi)

Burada iyi korunmuş birkaç adet gaga ağızlı sunu kabı bulunmuştur. Aynı odada kurban edilmiş hayvanlara ait kemiklerle yan yana dizilmiş malak(?) boynuzları tespit edilmiştir. Bu yüzden burasının bir kült salonu olduğu kanısına varılmıştır. 13 No'lu odada da iyi korunmuş bir ocak bulunmuştur. 1988 yılı kazılarında en ilginç buluntulardan biri de in situ durumda iki kulplu tunçtan küçük bir kazan onun altında iki kulplu bir bakraç bulunmuştur. Yoğun bir yangınla deforme olan bu eserler ancak parçalar halinde çıkarılabilmiştir.

Şekil 15 Karahüyük Sfenksi[132]

Kapatma Kapları:

Karahüyük'te kapatmaların keşfi Eski Anadolu mühürcülüğüne yeni bir boyut kazandırmıştır. Mezopotamya'da kaplar en erken çağlardan itibaren kilden kapatmalarla mühürlenerek kapatılmıştır. Karahüyük'te kapatmaların damga ve silindir mühürlerin her ikisi ile de kapatıldığı anlaşılmaktadır. Ege'de Pelobonez Yarımadası, Girit'te Festos'ta, Lerna'da MÖ. III. bin sonlarına doğru görülen bu kapların de Karahüyük'te bulunanların karşılığı görülmektedir. Daha önce Boğazköy'de bulunan örneklere Otto Weber "Kap Kapatması" olarak adlandırmıştır, Alişar'da bulunan örnekleri ise Osten " Pottery Stoppers" olarak adlandırmıştır. Alişar'daki bir örnek Karahüyük'tekilerle benzerlik göstermektedir. Ancak bunların Karahüyük'tekilerden geride oldukları düşünülmektedir. Karahüyük kil kapatmalarının bir kısmının kap mı, yoksa kapı mı kapatması henüz tam açıklanabiliş değildir.

Koruma altına alınan küçük boyda alınanları da görülmektedir. III. Katta tespit edilen kaplar Orta Anadolu'da çıkarılan en eski mühür baskılı kapatmalardır. I. Katın bir yangınla sona ermesi, bu tabakada henüz pişmemiş olarak bulunan kil kapatmaların çoğunun yanması sonucu, günümüze kadar sağlam bir şekilde korunmalarını sağlamıştır.

Merkezi odanın çevresinde sıralanmış küçük odalarda yüzlerce mühürlü kapatma kapları bulunmuştur. Bunlar, merkezi salon dışında, banyo odası, fırın ve bitişik cadde de bulunmuştur.

Bazı odalarda tepsi biçiminde bir sıra kabın parçaları bulunmuştur. Bunların formlarından ekmek pişirmeye yaradığı düşünülmektedir.

[132] Sedat Alp'a Armağan / Festschrıft Für Sedat Alp / Hıttıte And Other Anatolıan And Near Eastern Studıes ın Honour Of Sedat Alp,

Kapatma kaplarının birçoğu önce bir hayvan derisi veya bez parçası ile ağız kısımlarında örtülmüşler ve bir iple sarılıp örtülmüşlerdir. Daha önce hazırlanmış ve belli bir biçim veriliş olan yumuşak kil parçası ipin ve söz konusu dokunun üzerine parmakla bastırılarak uygulanmıştır. Yumuşak kapatmalar üzerinde uygulamayı yapan kişilerin parmak izleri belirgin bir biçimde görülebilmektedir. Bu kapatma türündeki kaplara ait şu formlar görülür:

1)Testiler, 2) Çömlek, kase, fincan, kadehler, gaga ağızlı testiler, 3) Yonca Ağızlı vazolar

Testi biçimlileri kendi içinde basit ve gaga olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

L çukurunda I katta "sarayın" 5 no'lu odasında in situ olarak bulunmuş olan iki kulplu, kilden kapatma ile kapatılmış, içinde yanmış ekmekler bulunmuştur. II. Katta da benzerleri bulunmuştur. Bu şekilde yetkisiz olan kişilerin yiyeceklere müdahil olması engellenmiştir.

Karahüyük'te testi biçimli kapların ağızlarını kapatmak için tıkaçlar da kullanılmıştır. Benzerlerine Boğazköy, Kültepe ve Tarsus'ta karşılaşılmıştır.

Kilden kapatmalar ve tıkaçlardan başka Karahüyük'te pek az olsa da Bulle'ler bulunmuştur.

Bulle'ler:

Ayrıca kap katmaları ve tıkaçlardan ayrılan Bulle adı verilen kil topakları bulunmuştur. Bu işlev olarak yakın geçmişimizde postada mumla yapılan paketlemede güvenlik için mühürleme biçimi gibi bir yöntem olmalıdır. Bunlar sandık, küp ve çuval gibi nesnelerin ağzına bir iple bağlanıp mühürlenişlerdir. Bunlardan birinde hayvan kıllarının olmasının bir deriden kabın bağlanmasında kullanıldığını yansıtmaktadır.

Yarım Biçimli Tabletler, Konya Ovasında sıklıkla karşılaştığımız yarım ay biçimindeki nesnelere Karahüyük'te de sıklıkla karşılaşılır. Bunlardan birçoğu mühürlüdür ve birçoğu boş ya da birçoğunda sembolik desenler yer almaktadır. Mühür damgalı olanların çoğu I. katta bulunmuştur. Bu nesnelerin ağırlık, taşıma kulpları gibi kullanılabileceğini düşünen olduğu gibi mal değişiminde para gibi kullanılabileceğini düşünenler de olmuştur[133].

Mühürler;

Mühür bulgular çoğunlukla 1955 yılındaki kazılarda ele geçirilmiştir. 1960-63 ve 1990 yıllarında bir takım mühür ve mühür baskıları elde edilmiştir. 1963 yılına kadar elde edilen mühürler S. Alp tarafından kapsamlı bir şekilde yayımlanmıştır[134].

Silindir mühürler Karahüyük'ün XII. katına kadar gitmektedir. Damga mühürlerle ilgili en erken örnek ise XVI. Katta bulunan ayak biçimli damga mühürdür. MÖ. 3. Bin yılın ortalarına ait olan bu mühür Troya I'in geç evresi ile çağdaş görülmüştür.

Karahüyük I. Katında bulunan damga mühürler Asur Ticaret Kolonilerinin son safhasına MÖ. 1750, II. Ve III. tabakadakiler MÖ. II. Bin yılın ilk çeyreğine verilmiştir. Ancak yukarıda belirttiği gibi, mühürler üzerindeki üslup incelemeleri bu tarihin MÖ. 1700'lere hatta MÖ.17. yüzyıl ortalarına kadar gidebileceği yönündedir.

Karahüyük mühürleri, MÖ. II. Bin yılbaşlarında Mezopotamya'nın Batı Anadolu'yu etkilemesinde sabit bir nokta görülmüştür. Eski Anadolu ile Minos ve Ege kültür bölgeleri arasındaki ilişkileri açıklamada yeni ufuklar açmıştır. Burada bulunan Grafito'lar ve kap markaları ile birlikte bazı mühürler Anadolu'da yazının erken evreleri bakımından değerli belgeler oluşturmaktadır[135].

Karahüyük'te silindir ve damga mühürler olmak üzere iki grup mühür vardır:

Silindir Mühürler: Mezopotamya etkili Güneydoğu Anadolu bir yana bırakılırsa, Orta Anadolu'da silindir

[133] S. Alp, Silindir ve Damga Mühürler, s.13-16, 66-69.

[134] S.Alp,"Age.

[135] S. Alp,Age, s.1-3.

mühür geleneği oldukça azdır. Batıya gittikçe azalır ve Truva'da bir örnek Schlieman tarafından bulunmuştur. Efes ve Aydın'da satın alınan Hitt dönemine ait olduğu söylenen mühürlerin satın alındığı yer konusu açık değildir. Kızılırmak çevresinde elde edilen mühürlerin çoğunluğu Kültepe'de elde edilmiştir. Son yıllarda Kütahya Seyit Ömer'de bulunan 10 adet Akkad dönemine ait silindir mühür MÖ. III. bin yılda Mezopotamyalı tüccarların bu bölgeye kadar gittiğini göstermiştir[136]. Bu dönemde Konya Ovasının kuzeyinde Tuz Gölü çevresinden, güneyinden Beyşehir ve Seydişehir yolu ile Göller Bölgesinden ve merkezde Konya Karahüyük üzerinden güneyde Toros Geçitleri; a) Göksu Vadisi ve b) Pozantı-Külek Kapıları üzerinden iki geçit, Karahüyük'ün batısında Sarayönü, Kadınhanı, Ilgın, Akşehir, Bolvadin ve Kütahya üzerinden bir yol kuzey batı yönünde Bolvadin Üçhöyük'ten kuzey batıya doğru Küllüoba[137], Baklatepe ve Troya'ya, batıya doğru Denizli Beycesultan üzerinde Ege'ye uzanıyordu.

Karahüyük'te bulunan silindir mühürler ve baskıları büyük oranda Akropol'ün zirvesinin yakınlarında bulunmuştur. Bu durum silindir mühürleri topluluğun yüksek tabakasındaki sınıflar kullanmaktaydı ya da buradaki insanların onlarla bağlantısı vardı.

Mühürlerin birçoğunun yönetimle ilgili, birçoğunun da özel mülkiyetle ilgili olduğu sanılıyor. Bazıları Anadolu'nun yerel özelliklerini taşırken bazıları da Syrio-Anadolu ve Suriye kökenli görülmüştür. Karahüyük silindir mühürlerindeki biçimler (üslup) şu şekildedir. 1) Cemdet Nasır Çağı, 2) Eski Babil, 3) Suriye 4) Erken Hitit ve Anadolu 5) Kappadokya; Suriye Koloni ve Yerli.

Cemdet Nasr döneine göre daha geç bir tabakada olmasına karşın bir adet mühür biçim olarak bu dönemden etkilendiği açıklanmıştır. Yine Eski Babil dönemine ait bir silindir mühür bir de daamga mühür baskısı bu dönemle ilişkilendirilmiştir.

Karahüyük silindir mühürleri arasında Suriye biçimli mühürlerin sayı bakımından 22 adet olduğu düşünülürse MÖ. II. Bin başlarında bölgede etkinliği daha önde olduğu görülür. Birinci ve İkinci Suriye biçimli mühürler olarak adlandırılan bu grup mühürler aynı katta bulunmuşlardır. Bu dönem Babil kralı Hammurabi ve Asur Kralı Şamşi Adad dönemleri ile çağdaştır. Karahüyük silindir mühürlerinde Mezopotamya etkilerinin yanında Mısır'lılara ait ank simgesini de görmek mümkündür (Şekil 16-17).

Damga Mühürleri: Karahüyük damga mühürleri çeşitli ve toplu bir buluntu grubu olarak tarihleme verecek bir değer taşımaktadır. Kültür katlarının tarihlenmesinde diğer bulgularla birlikte önemli yer tutmaktadır. Mühürler yerel mühür sanatının açıklanmasının yanında Hitit İmparatorluk Çağı sanatının kaynağını oluşturan Hitit sanatının ilk evrelerinin açıklanmasında önemli görülmektedir.

1990 yılında bulunan mührün üst kısmı kırık olan damga kısmın orta alanında bir 'Signe Royal' işareti yer almaktadır. Bu işaretin Koloni Çağı'nda Karahüyük'te iyi tanındığına dair yeni bir örnek olarak görülmektedir. Mühür damgaları çoğunlukla kap kapatmaları ya da 'dokuma ağırlıkları' üstünde bulunmuştur. Bunlar arasında en dikkate değer parça, üzerinde eski Suriye üslubunda bir silindir mührün yuvarlaması ile bir damga mührünün çeşitli baskıları bulunan kap kapatmasıdır[138].

Karahüyük'te 370 civarında mühür baskısı, 606 civarında kilden yapılmış eser bulunmuştur. 431 adet bulla baskısı, bunların 308 adeti L açmasındaki saraydan ve 118 adet Akropoldeki O açmasındaki çöp çukurunda bulunmuştur.

Elde edilen yaklaşık 800 civarındaki kil mührün 15 adeti Kültepe (Kaneš), 20 adeti Boğazköy (Hattuşaş) ve 4 adeti de Arinna (Alacahöyük) mühürleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu arada Gordion'la da ilişkilerin olduğundan söz edilmiştir. Anadolu dışında batıda Ege ve doğuda Yakın Doğu ile ilişkilerin olduğunu yansıtmaktadır: Bunlardan 7 adet silindir mührün Tell Açana(Alalakh), 15 figür Girit ve 7 figür Ege adaları ile ilişkileri bulunmuştur. Büyük oranda tüccarlara ait olan bu mühürlerin bir kısmı da o yörenin resmi kişilerine ait

136 Nejat A. Bilgen – Zeynep Bilgen – Semra Çırakoğlu, "Erken Tunç Çağı Yerleşimi (V. Tabaka)", Ed. A. Nejat Bilgen, Seyitömer Höyük I, *Arkeoloji ve Sanat Yay*., İstanbul, 2015, s. 142, Fig. 158, 162-63.

137 T.Efe, Küllüoba 1998 Yılı Kazısı, *XXI. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara, 24-28 Mayıs 1999,s.109-116

138 Sedat Alp, Konya Karahöyük 1990 Kazısı, *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, I,*TC. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 27-31 Mayıs 1991, Ankara 1992, s.313-317.

olmalıdır. Bunların benzerleri Kaneš ve Acemhöyük'te bulunmuştur. 7 adeti Babilonya stilinde, diğer 7 adeti Anadolu stilinde ve 20 adeti de Suriye stilindedir. S.Alp'e göre Suriye biçimli mühürler daha yoğun bir şekilde görülür. Bunlardan biri Kargamış Kralı Matruna'nın mührüne benzerlik gösterirken, ona ait bir mühür Acemhöyük'te bulunmuştur ve Şamsi Addu ile çağdaştır. Bu yüzden Suriyeli tüccarlar Kargamış ve Alalakh gibi Karahüyük'le de ticaret yapmışlardır. Mezopotamyalı tüccarlar Kargamış üzerinden ticaret yapmaktadırlar. Karahöyük mühürleri üzerinde detaylı bir çalışma yapan uzmanlar Asurluların Anadolu ile Suriye ticaret ağında yer almadıkları üzerinde durmuşlardır. Onlara göre Kültepe II döneminden itibaren Kaneš krallığı, tüccarlarının Purušhanda'ya ticaret yapmalarını engellemiş olmalıdır[139].

Mühürler ile birlikte ele geçen GrafitoJar ve kap işaretleri Anadolu'da yazının araştırılması ve dünya literatürüne sunulması açısından çok değerli bilgiler vermektedir. Karahüyük kazılarında ele geçen ve arkeolojik anlamda çok önemli diğer bir buluntu da kap biçimindeki tanrıça heykelidir. Alp, bu heykelin Hitit metinlerinde adı geçen Ana Tanrıça için düşünülen iki tanrıçadan biri yani ya Telepinu efsanesinde karşılaşılan Hannahanna tasviri ya da Kargamış'ta önemli rol oynayan Kubaba tasviri olabileceğini öne sürmüştür[140],

Akropoldeki çöp çukurunda bulunan mühürlerin farklı mühürleme özelliklerine sahip oldukları tespit edilmiş, bu yüzden ya hızla doldurulduğu, ya da zamanla farklı tabakalardan çukura düşmüş olabilirler. Bu çukur belki de adaklar için kullanılmış ya da bir ayin çukuruydu. Çukur henüz keşfedilmemiş bir I. tabaka sarayına aitti. I. katın büyük (saray) çukurundan çıkarılan İştar heykeli idi. İştar, MÖ. III. binyıldan MÖ. II. Bin yılsonlarına dönemin Mezopotamya'dan Anadolu'ya etki eden bir dinsel kültürdü.

Şekil 16 Üzerinde İştar ve "ankh" simgesi olan Karahüyük mühür baskısı (Alp 1972)

[139] Forlanini, "The historical geography of Anatolia".

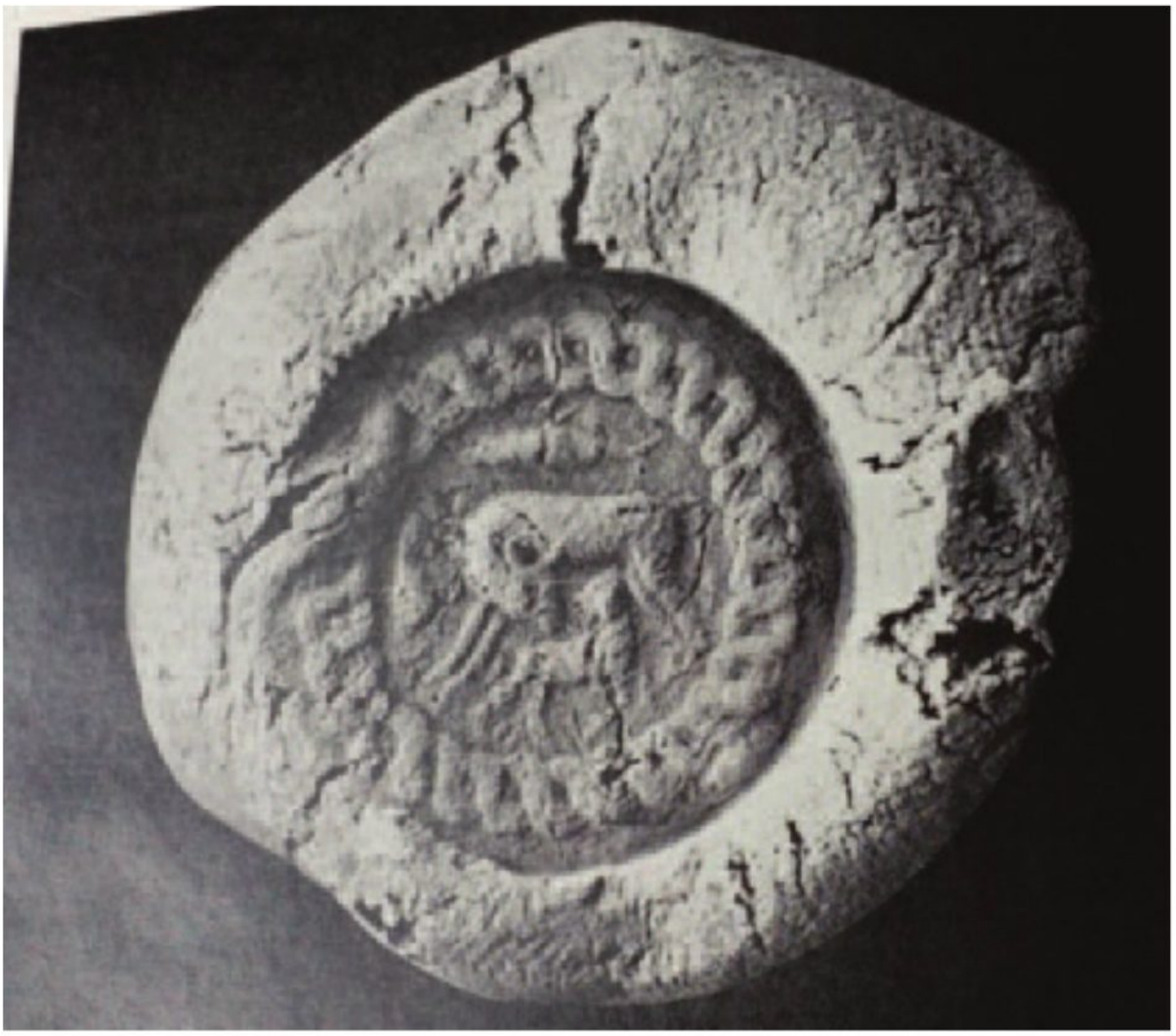
[140] Aygül Süel, Ord. Prof. Dr.Dr. h.c. Sedat Alp (1 Ocak 1913 - 9 Ekim 2006), TUBA-AR, X. 2007, 15-27.

Şekil 17 İştar ve ank işareti Alp 1972, Şekil 8

1960-1963 yılı kazılarında sarayın güney batısındaki O çukurunda I. katın kazılması sırasında çukur içinde iki adet kurşun figürün bulunmuştur. Bunlardan biri İştar tipinde çıplak ve kanatlı tanrıça heykelciği ile arkasında aslan bulunan bir sfenks, ayrıca 10 adet silindir, birkaç damga mühür ile kilden kapatmalar üzerinde yüksek düzeyde kaliteli birçok silindir mühür yuvalamaları ve damga mühür baskıları bulunmuştur. Winter'a göre bu İştar heykelciği bir tanrıçayı temsil etmiş olabilir. İştar, Akkad'da ve Alalakh, Ebla ve Karkamış gibi Kuzey Suriye krallıklarında çok önemli bir tanrıça olarak tapınım görmektedir. Bir bulla, içinde çıplak tanrıçanın göründüğü iki silindir mühür tarafından yapılan baskıları bulunmaktadır. Sağ tarafta bir tanrıya tapılırken; Mısır "ankh" işareti arasında betimlenmiştir.[141].

[141] Alp 1994:119

Şekil 18 Yavrusunu yalayan bir ceylan

31- Hayvan Figürleri ve Çift Başlıklı Kartal Baskıları:

Karahüyük damga mühürlerinin orta alanlarında hayvan bezemeleri oldukça yaygındır. Bir baskıda bir ziyafet sahnesinde kuş başlı bir insan, bir baskıda da sağ eliyle bir hayvan yakalamış olan tavşan kulaklı, kartal gagalı ve pençe gibi ayaklı insan figürü görülür.

Heraldik çift başlı kartal motifleri Karahüyük'te en yaygın görülen motiftir. MÖ. III. bin Sümer mühürlerinde, Türkmenistan Konurtepe'de tunçtan bir baltada da çift başlı kartal biçiminde ayakları ve pençe şeklinde sağ eliyle parsları, sol eliyle domuzları kontrol eden bir çift başlı kartal formunda hayvanların hakimi vardır. Bu tür kabartmaları aynı dönemde Mezopotamya'da ve Mısır'da görmek mümkündür. Anadolu'da Alacahöyük girişinde yer alan sfenkslerde de benzeri çift başlı kartalın pençeleri ile kontrol ettiği tavşanlar yer alır. Bu tür simgeler doğanın egemeni tanrısal güçleri simgelemelidir.

Şekil 19 Çift Başlı kartal baskısı, Alp 1972, Şek.82

32- Diğer görülen motiflerden bazıları:

Karahüyük mühür baskılarında Haç ve Akraba elemanları, Yıldız ve Rozetler de sıkça kullanılan simgelerden olmuştur. Yıldız baskıları hilal biçimindeki aletler üzerinde olduğu görülür. Yapraklı yonca ve çiçek biçiminde rozetlere yer verilmiştir. Boşluklarda nokta bandı kullanılmıştır, bu boşluklarda tek ya da çift konsantrik daireler kullanılmıştır. İlmek, zikzak, helezon, kafes desenleri, örgü bandı, saç örgüsü bandı, dalga bandı sıklıkla kullanılan biçimlerdir.

Maden Eserler:

Maden eserler içinde tunçtan kazanlar, tunçtan hançerler, küpeler dikkat çekici buluntular arasındadır.

1953 yılında çıkarılan madeni eserler arasında gayet özenle ile yapılmış balta, orak, iğne, mühür, yüzük ve gümüş bantlar bulunmuştur.

Mühürlü ve markalı madeni eserler arasında birisinin üstünde mühür birisinin de üzerinde marka görülmüştür. Bu türden madeni eserlere Erken Tunç Çağı Horoztepe, Kültepe, Boğazköy ve Boğazköy Müftüler köyünden karşılaşılmıştır. Mühürlü olanların özel mülkiyete ait olduğu düşünülmektedir. 1960-1963 yılı kazılarında sarayın güney batısındaki O çukurunda I. katın kazılması sırasında çukur içinde iki adet kurşun figürün bulunmuştur. Bunlardan biri İştar tipinde çıplak ve kanatlı tanrıça, ile arkasında aslan bulunan bir sfenks, ayrıca 10 adet silindir, birkaç damga mühür ile kilden kapatmalar üzerinde yüksek düzeyde kaliteli bir çok silindir mühür yuvalamaları ve damga mühür baskıları bulunmuştur.

Erken Tunç Çağı mezar sunuları içinde hocker vaziyette bulunan, bir kadına ait olduğu düşünülen bir iskeletin başında tunçtan bir küpe ve bir iğne, yine belinde 20 cm'lik bir iğne elde edilmiştir.

1988 yılında 6 No'lu odada in situ olarak bulunan iki kulplu tunçtan küçük bir kazan ile onun altında yine tunçtan iki kulplu bir bakraç bulunmuş, fazla tahrip olan bu eserlerde onarım yapılamamış, ancak çizimleri yapılmıştır[142].

1990 yılının önemli maden buluntularından biri kama kınıdır. Bu eserin benzerleri daha önceki kazılarda da bulunmuş ve Orta Tunç Çağı madeni eserleri arasında özel bir yere konulmaktadır[143].

Kolcuklu balta tunçtan yapılmış C çukuru I. Kat 16 No'lu odada bulunmuştur. Orta alandaki mühür baskıda güneş hiyeroglifinin arkaik bir formu, içten dışa doğru bir merdiven bandı, zikzak bandı ile çevrelenmiştir. Mührün dış dairesi eksiktir, bu nedenle baskının orijinal olmadığı düşünülmektedir. Bener bir formu Tarsus'tan satın alınıp Ashmolean Museum'da korunmakta olan bir damga mühürde, dış yüzlerden c yüzünde, başının üzerinde kanatlı güneş bulunan oturmuş güneş tanrısının elinde bulunmaktadır. Üzerinde benzer bir damga

142 S.Alp, Konya-Karahöyük 1988 Kazıları, *Höyük 1*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, res.3.

143 S.Alp, "Konya-Karahöyük 1992 Kazısı", s.267-271.

mühür tasviri bulunan bir kolcuklu balta Boğazlıyan Müftüler Köyünde bulunmuş, Kayseri Müzesinde sergilenmektedir. Aynı formdaki kolcuklu baltalar Karahüyük'te III. kattan itibaren üste doğru görülmüştür. Karahüyük III. Kat kolonistlerden biraz eskidir[144].

Şekil 20Tunç Kolcuklu Balta Alp, 1972, Lev.249/758, KAM.Env. No.54/152 C Çukuru I.Kat 16 No'lu oda.

Tunç halka ve domuz başları:

X Açması I. Katta 1992 yılı kazılarında bulunan küçük buluntular arasında en dikkate değer eser bulunan 4,4 cm çapındaki bronz bir halkadır. Tam olarak ele geçmiş olan halkanın iki yanında dışa bakan birer domuz başı görülmektedir. Domuz başlarının kulakları, gözleri ve dişleri belirgin bir biçimde işlenmiştir. 'Eserin neye yaradığı belirlenememiştir[145].

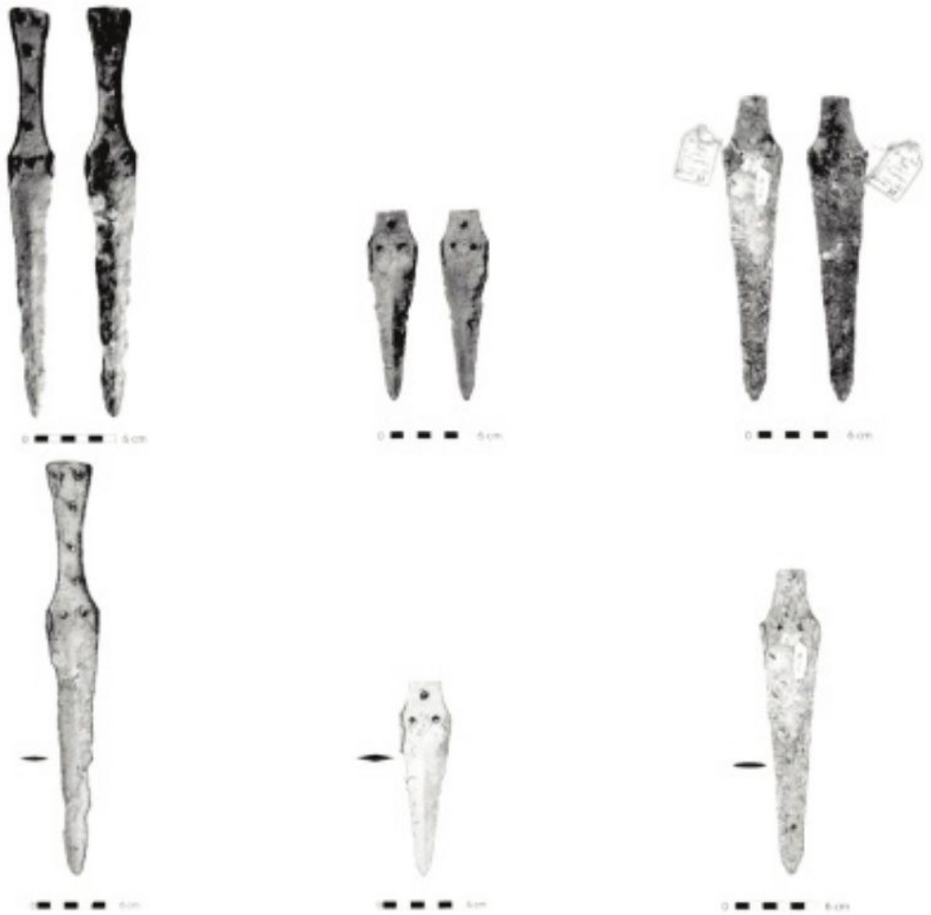
Tunç Hançerler:

Karahüyük I. Tabakada bulunan maden eserlerden bir gurubu da üç hançer oluşturur. Yakındoğu'da İran, Suriye ve Kafkasya ve ülkemizde birçok yerde benzerleri bulunmuştur. Ancak Karahüyük hançerlerinin bulunduğu MÖ. 1800-1750 Kültepe I b tabakasının erken evreleri olduğu düşünülürse, çoğunlukla MÖ. II. Bin yılın ortaları ve sonlarına tarihlenen diğer hançerlerden daha erken bir tarihte yapıldığı görülmektedir. Diğer taraftan bir çalışmada Doğu Akdeniz coğrafyasında bulunan hançerlerle ilgili bir tabloda en erken MÖ. 1600-1500 yılları arasında bir tarih aralığı verilmesinden Karahüyük hançerlerinin onlardan 200 yıl daha erken olduğu üzerinde durulmuştur[146]. Bu durum, Karahüyük metalürji ve madencilik tarihi bakımından önemini göstermektedir.

144 S.Alp, "Silindir ve Damga Mühürler" s. 203-204.

145 S.Alp, Konya-Karahöyük Kazısı 1992, XV. Kazı Sonuçları Toplantısı, I, Ankara-24-28 Mayıs 1993: s.267

146 S.Güneri, Three Flage hilted bronze daggers from Konya Karahöyük, *Anatolia Antqua*, 21, 2013, s.23-32.

Şekil 21 Şekil 3 Karahüyük Tunç Hançerleri.1) Konya Müze Envanteri Nr: 1981.16.42, Karahüyük Kazı Sezonu: 1981, Açma V, 2) Konya Müze Env.Nr: 1982.18.32, Kazı Sezonu 1982, Açma V. 3) Konya Müze Env.Nr. 1984.15.31 Kazı Sezonu: 1984 Açma X (S.Güneri, 2013, fig.3)

Fayanslar:

Yakındoğu kazı merkezlerinde fayans üretimi MÖ.4. bin yıldan itibaren görülmektedir. Anadolu'da çoğunlukla Erken Tunç Çağı mezar sunularında karşılaşılır. Ancak daha sonra Asur Ticaret Kolonileri Çağı Kültepe Karum'da boncuk olarak kullanıldığı görülür. Fayansın kökeni konusunda tartışmalar olmakla birlikte Mezopotamya ve Anadolu'da vazo, kap, boncuk, amulet ve heykelciklerde sıklıkla kullanılmıştır. Karahüyük'te bulunan fayanstan üretilmiş Omega (Ω) baskılı mühürler Batı Anadolu ve Mezopotamya ile olan ticaret ilişkileri yansıtmaktadır. Aslan başlı fincanlar ve bazı boncuklardaki mor boyama tekniği Karahüyük'e özgü görülmektedir[147]

Konya Karahöyük'te fayanstan yapılmış üç çıplak tanrıça bir de tavşan heykelciği bulunmaktadır. Ayakta ayaklarını birleştirmiş çıplak tanrıça heykelciklerin hamurları gri renkli olup kalıpta yapılmıştır. Üç örnekte

[147] S.Gürdal ve A.Ozan, Konya Karahöyük Asur Ticaret Kolonileri Çağı Fayans Eserleri, DOI: 10.51493/egearkeoloji.1127623 ADerg 2022/2, Ekim / October; XXIX: s.61, d.n. 68'de Prof. Dr. Eşref Abay'a Sachihiro Omura'ya Armağan kitabında yayınlanmak üzere hazırlanan makaleyi verdiği için teşekkür edilmektedir.

aynı üslupta yapılmış arka yüzeyleri düz panel şekilde bırakılmıştır.

14 No'lu odada bir kolyeyi oluşturabilecek sayıda çeşitli renk ve büyüklükte fayans boncuklar bulunmuştur. Burasının bir imalathane ya da bir kadına ait yatak odası olabileceği düşünülmektedir[148].

Karahöyük fayans eserlerinin tamamı Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın son safhasına tarihlenen I. tabakada bulunmuş boncuk kap, figürin ve damga mühürlerden oluşmaktadır. Fayans eserlerin çoğunluğu mekân içlerinde, az sayıda örnek ise çöp çukurlarında tespit edilmiştir.

1987 yılında birbirine kapılar ve bir dehlizle bağlantılı odalar ve 1 No'lu odada doğudaki bir mekana (15 no'lu oda) açılan bir merdiven çıkarılmıştır. Burada halka biçimli kaplar ve fayans bir kolyeye ait parçalar bulunmuştur

Besin Ekonomisi:

Karahüyük'te kapatılan kapların çoğunun boyutu küçük boyda olmasının içki kabı olduğu düşünülmektedir**.**

Konya Karahüyükte ekmek kalıntıları bulunmuştur. L Çukurunda I. Katta "sarayın" 5 no'lu odasında situ olarak bulunmuş olan iki kulplu, kilden kapatma ile kapatılmış mühürlenmiş kapta kömürleşmiş, besin maddeleri (?) bulunmuştur. 5 No'lu odanın fırın olduğu ve kabın içinde bulunduğu şekillerin durumu göz önüne alınarak sözü edilen parçaların ekmek kalıntıları olduğu düşünülmektedir[149].

Buğday; Karahüyük bulgular içinde besin ekonomisinin yeterince üzerinde durulmamakla birlikte burada bulunan buğday bulguları ve bir yemek kabı yemek kültürü hakkında bir bilgi verebilir. Bu bulgular Anadolu'nun ve Konya Ovasının günümüzde yaygın olan bulgur pilavına dayalı geleneksel pilavına işaret etmektedir.

Karahüyük I Tabaka 9 no'lu odada bulunan buğday kalıntılarında yapılmış olan analizlere göre irmiklik (bulgurluk ve makarnalık) "Triticum durum" buğdayı olduğu anlaşılmıştır[150].

Yemek Kabı(Güveç); 1 no'lu mekanın güney duvarında bir ocak yanında duvara dayalı, genişçe kenarlı, üst üste konmuş üç adet toprak tencere ya da "güveç" bulunmuştur.

Alttaki iki kap boş olarak ele geçirilirken üstteki mutfak kabında yeni pişirilmiş yemek kalıntılarına rastlanmıştır. Alttaki iki kabın yemeği sıcak tutmak için, sıcak su bulundurulan kaplar olduğu düşünülmüştür. Bulgur gibi bir tür buğday aşı olan bu yemeğin sahiplerinin yemeği yemeden bırakmalarının nedeni bir felaket üzerine bırakmalarına yorumlanmıştır[151].

[148] S.Alp, "1988 Kazısı".s.23.

[149] Alp, Silindir ve Damga Mühürler, s. 20.

[150] S. Erkut, Konya Karahöyük'te Ele Geçen MÖ. II.Bin yılın ilk çeyreğinden Buğday Örneği, Belleten, C. 72, Nisan 2008, S. 263, TTK Yay. Ankara 2008, s.1-4.

[151] S.Alp, " Konya Karahöyük 1990 Kazısı", XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I. Çanakkale - 27· 31 Mayıs 1991, 313-318.

Şekil 22 Karahüyük Mutfak ve üst üste tencereler. Kat I. (Alp Karahüyük 1990 Kazısı, 1991:Res.1)

Ölü Gömme Adetleri,

1953 yılı Karahöyük, ilk mevsimde epigrafik malzeme bakımından da bazı eserler vermiştir. Mezarlarda ölülerin üzerine kalıntıları örtmek için konulan küp parçaları vesair kaplar üzerinde görülen hiyeroglif işaretleri ve dokuma ağırlıkları üzerinde bu eşyanın sahiplerinin adlarını gösteren mühür baskıları şimdiye kadar hiçbir kazı yerinde görülmem miktarda olup, Karahöyüğün yazılı belgeler vermesi yönünden büyük ümitler vadetmiştir(Alp 1953)

Karahüyük'ün 24. tabakasında duvarları dikine konmuş yassı taş taş levhalarla yapılmış, üstü tek parça yassı taş levha ile örtülmüş sanduka duvar tekniğinde yapılmış mezarlar görülürken, 23.tabakada kerpiç duvarlı mezarlar görülmektedir. Taş sanduka mezarda emzikli bir testicik ile tunç pullardan oluşan kolye mezar armağanı olarak bırakılmıştır. 24. tabakada ayrıca küp mezarlar saptanmıştır. Birinin üstünde yer alan kabartmada karşılıklı iki stilize dağ keçisi bulunmaktadır[152].

Karahüyük Erken Tunç Çağına ait evler içinde ağız ağıza yatırılmış küp parçalarının, biri mezarı diğeri kapak kısmını oluşturmaktadır, bu tür mezarlara Anadolu'nun diğer Erken Tunç Çağı Mezar gömülerinde de karşılaşılmaktadır.

Hocker biçimde konulan ölünün baş kısmının geldiği küplerin ağzı doğuya yönelik konmaktadır. Yeniden doğumla ilgili olduğu düşünülen bu biçimdeki gömü biçiminde ayrıca ölünün yanına yakınları tarafından hediyeler sunulmaktadır. Bazıları küp içinde iskelet yanına konulan bu sunuların mezar küpünün dış kısmına da konulduğu görülmüştür. Karahüyük'teki iskeletin yanına tunçtan bir küpe ve bir tunç iğne, belindeki 20 cm'lik tunç iğne olması bir kadına ait olduğunu göstermektedir.

Kremasyon İç Mezar Gömüleri:

Höyüğün merkez kısmında 10X20 ölçüsünde iki çukur açılmış ve ilk tabakaya ait mezarlık meydana çıkarılmıştır. Ölülerin çoğu yakıldıktan sonra külleri, iskelet kalıntıları ve çeşitli hediyeleri ile birlikte toprağa gömülmüşlerdi. Kremasyon kül mezar geleneği yakılmadan gömülen mezar geleneğinden fazla görülmektedir.

[152] S.Alp, "Konya-Karahöyük Kazısı 1966".

Bu I. Tabakada görülmektedir. Ev içinde bir urne gömülmüştür bu yaygın olmayan gelenek sadece Karahüyük'te bulunmuştur. Bu gelenek yerleşim içi mezar (inhumanisyon) ile aynı dönem görülmüştür.

Boğazköy'de MÖ. XVII. Yüzyıla ait mezarların kül ve iskelet kalıntıları taş kovuklarına konurken, Karahüyük'tekilerin farklı oluşunun nedeni taş materyalin yeterince bulunmadığına bağlanmıştır. Ölü kalıntılarının kimileri iri, kimileri de daha ufak kap parçaları ile örtülmüştür. Her iki çukurda da mezarların üzeri kerpiçle kapatılmıştır[153]. Ölülerle birlikte gömülmüş bulunan sunular, mezarların önemli kişilere ait olmadıklarını düşündürmektedir[154]. Karahöyük mezarlarının üzerine örtülen küp parçaları üzerinde görülen hiyeroglif işaretler bulunmuştur. Bu işaretler ölülerin kimliği ile ilgili görülmüştür[155].

Halka Biçimli Kaplar:

Karahüyük I. kat keramiğinin diğer tipik bir örneği de gövdesi halka biçimli ritüel kaplardır. Karahüyük'te bulunan halka biçimli libasyon kapları Boğazköy'de bulunan Eski Hitit Çağı'na ait halka biçimli libasyon kaplarının öncüleri olarak görülmüştür. Boğazköy'deki kapların aksine Karahüyük'te bulunanların kaideleri yoktur. Bu tür sunu (libasyon) kapları belki de kendileri için hazırlanmış olan altlıklara oturtulmaktaydı. Aksi taktirde dik durmalarına olanak yoktur, ya da sunular yapıldıktan sonra yatık bir biçimde yerlerine konuluyorlardı.

Halka biçimli ritüel kapların daha erken örnekleri Kuruçay Hüyükte Kalkolitik Çağ tabakalarında bulunmuştur. Yine bu döneme ait bir kap Troy'a da İlk Tunç Çağı IIg tabakasında ele geçirilmiştir[156].

Şekil 23 Halka biçimli kaplar,S.Alp, 1988 Kazısı, Res.1

Yarım Ay Biçimliler: Hilal ya da ay biçimli kaplar: Karahüyük'te ve Konya çevresi höyüklerinde yaygın olarak

[153] Günümüzde 1990'lara kadar özellikle Karahüyük ve çevresindeki ovalık alanda mezar örtüleri kerpiç bloklarla örtülürken dağlık kesimlerde taş bloklarla örtülmekteydi. Son zamanlarda kerpiç kesmenin zahmetli olması yüzünden, yerini beton levhalar almıştır

[154] S.Alp, "Konya Karahöyük Hafriyatı 1953 Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi* XI-2, Ankara 1961, 8-9.

[155] S. Alp, "Karahöyük Kazısı, 1956", Türk Tarih Kurumu 1957 Yılı Genel Kurulu Toplantıları, Haberler, TTK. Ankara 1957, s.660.

[156] S.Alp, "Konya-Karahöyük 1988 Kazısı", s.22

çıkan bu kapların işlevi pek bilinmemekle birlikte üzerlerinde mühür baskıları bir kişiye ya da resmi bir kuruma ait olduğunu göstermektedir. Karahüyük'te yüzlerce bulunan bu eşyalardan 310 adeti S.Alp tarafından Silindir ve Damga Mühürlerle ilgili kitabında (1972) yayınlanmıştır. S.Alp'in "yarım ay" biçimli olarak adlandırdığı bu kaplar, Mühür damgalı olanlar daha çok I. katta bulunmuştur[157]. Bu aletler İspanya'dan Mezopotamya'ya kadar Akdeniz dünyasında yaygın kullanılmıştır. Kullanıldıkları yerler hakkında kesin bir görüş yoktur. Bazı bilim adamları ay kültü ile ilişki kurarlarken, bazıları büyü ve nazarlık gibi amaçlarla kullanıldığını öne sürmüşlerdir. Ancak Asur Ticaret Kolonileri yerleşmelerinde yoğun olmalarından ticari faaliyetlerde para ya da ağırlık yerinde kullanılabileceği de önerilmiştir.

Şekil 24 Karahüyük Hilal Biçimli Kaplar

[157] S.Alp, "Silindir ve Damga Mühürler", s. 70-71.

Şekil 25 Karahüyük Mühür Baskısı (Alp 1994, res.101)

Şekil 26 Karahüyük'ten Konya (2012).

Sonuç:

Eski Konya Gölü yatağında kurulan Karahüyük Orta Anadolu'nun en büyük höyüklerinden biridir. MÖ. V. bin yıl ortalarından MÖ. II. Bin yıl ortalarına kadar yaklaşık 3 bin yıllık bir döneme ışık tutmaktadır. Erken Tunç Çağı(MÖ.3000-2000) ve Orta Tunç Çağı (MÖ. 2000-1750) dönemlerinde büyük bir beylik merkezidir.

İklim ve çevre koşullarının yerleşimler üzerinde etkileri olduğu genellikle kabul edilen bir görüştür. Karahüyük'ün yerleşmesinden gelişmesine bu iklimsel etkiler güçlü bir şekilde göze çarpmaktadır.

Konya Ovasının kurakçıl, çorak step coğrafyası ile Toros dağlarının su kaynaklarının suladığı bir yerde kurulan yerleşme üzerinde bu konumu ona avantaj sağlamıştır. Bu nedenle zamanında kültürel ve kentsel olarak öne çıkıp diğer çevre kültürlere etkinlik sağlamıştır.

Karahüyük, Erken Tunç Çağında Anadolu'nun güçlü merkezleri batıda Troya, güneyde Tarsus Gözlükule ve Mersin Yumuktepe, Orta Anadolu'da Acemhöyük, Alacahöyük ve Alişar ile güçlü bağları görülmektedir. Orta Tunç Çağı'nda bir Karum (Pazar Merkezi) olduğu anlaşılan Karahüyük bu dönemde Orta Anadolu'da Kültepe Kaneş-Karum'u, Akasaray Acem Höyük, batıda Denizli Beycesultan ile ilişkiler içindedir.

Höyükte bulunan mühür ve çanak çömlek gibi kültürel yapısı, Orta Anadolu'nun batıda Ege yoluyla Balkanlar, doğuda Çukurova yoluyla Mezopotamya arasında ticari bağlantıları olduğunu göstermektedir.

Karahüyük'te bulunan mühürler Cemdet Nasr döneminden itibaren Mezopotamya'dan taşınan inanç ve kültür geleneğini sürdürürken, buradaki mühürler Hitit mühür geleneğinin öncüsü niteliğindedir. Mühürlerde bulunan çok sayıda simge Luvice olarak bilinen hiyeroglif yazı geleneğinin öncüsü olmuştur.

Mühür baskısında çift başlı kartal gibi simgeler uzun yıllar bölgede sıkça kullanılan bir geleneği de yansıtmaktadır.

Karahüyük'te bulunan mühürler, sadece Anadolu'nun değil Yakın Doğu ve Ege Ticaret tarihi bakımından önemlidir. Birçok kültürel özelliği ile Anadolu'nun mühür sanatı için kaynaklık etmektedir. Karahüyük mühürleri öncesi Hitit Krallığı ve İmparatorluğu dönemine ait Anadolu'da Boğazköy, Kargamış, Tarsus ve Suriye'de Ras Şamra(Ugarit)'da bulunan mühürlerle ilgili yayınlar bulunmaktaydı.

İmparatorluk Çağı mühür sanatı ile ilgili olarak da Kızılırmak bölgesinde yer alan Boğazköy, Alişar ve Kültepe'de bulunan mühürlerden yararlanılmaktaydı. Ancak Karahüyük mühürlerinin bulunmasıyla Orta Anadolu'nun güneyi ve batısı ile ilgili bilgiler ortaya konmuştur.

Karahüyük mühürleri Hitit öncesi Asur Ticaret Kolonileri Çağı mühür sanatının olduğu kadar Hitit İmparatorluk Çağı sanatının kaynağını incelemek bakımından önemli görülmüştür. Zira İmparatorluk sanatı öncesi anıtsal ve küçük plastik eserlerin azlığı görülmektedir.

Karahüyük mühürleri MÖ. 2. Bin yılbaşlarında Mezopotamya'nın Batı Anadolu'ya etkilerinin araştırılmasında yeni sabit bir noktadır. Eski Anadolu, Ege ve Minos kültürleri arasında kültürel ilişkiler bakımından yeni yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Burada bulunan grafito ve kap markaları, mühürler üzerinde görülen işaretler Eski Anadolu'da yazının erken aşamalarını açıklanması bakımından sonuçları yararlı vermiştir.

Karahüyük'te bulunan ve burada yayımlanan mühürler, Anadolu tarihinin olduğu kadar Yakındoğu ve Ege ticaret tarihi için önemlidir.

Daha önce, Hitit İmparatorluğu öncesi Hitit mühür sanatı için Kızılırmak bölgesinde bulunan Boğazköy, Alişar ve Kültepe buluntularına başvurulmaktaydı. Karahüyük mühürlerinin bulunması ile ilk kez Orta Anadolu'nun güneyinde bu döneme ait bilgiler artmıştır.

Karahüyük kazıları öncesi Konya bölgesinden iki adet Hitit dönemi mührü bilinmektedir. Konya çevresinden satın alınmış Oxford'da Ashmolean Museum Kolleksiyonunda yer alan altın yüzüğün üzerinde bulunan mühür ile Cihanbeyli Çorça Höyük'te bulunan damga mühür. Bu mühre Seydişehir Ortakaraviran Höyük'te James Mellaart tarafından bulunan bulla da eklenmiştir[158].

Alp'e göre, Karahüyük'te kazı öncesi yapılan yüzey araştırmaları, kazıda Hitit dönemi mühürlerinin bulunabileceği hususunda umutlandırsa da kazılan alanda döneme ait tabakalar bulunamamıştır. Sözü edilen mühür kitabının V. bölümünde S. Alp, Karahüyük mühürlerinin çoğunu Hitit dönemine tarihlemektedir. "E. Bir Erken Hitit" Silindir Mührü başlığında ilmek ve örgü bandları bulunan mührü, Tyskiewiz mühürlerinde olduğu gibi bir Erken Hitit silindir damga mührü olduğundan söz etmektedir. Ancak ona göre Karahüyük'te Alişar ve Kültepe'de olduğu gibi Hitit dönemi tabakaları ile karşılaşılmamıştır. Bu durum, höyüğün üst kesimlerinde bir tabaka vermemekle birlikte Erken Hitit kültür varlığının izlerinin olduğunu yansıtmaktadır.

Karahüyük, Mezopotamya ve Anadolu yazılı kaynaklarında adı geçen Puruşhanda ya da Puruşhattum'ın yeri olarak tartışılan merkezlerin başında gelmektedir. Görüşleri Karahütyük üzerinde görüşleri netleşmeyen yorum sahibi bilim insanları en azından bu krallığın ticari bir merkezi olduğu görüşündedirler.

Konya Ovasının batı kenarında Toroslara yakın olan Karahüyük buradaki geçitleri kontrol etmenin yanında Toros madenlerine hakim bir noktadadır. Bu konuda burada bulunan maden eserler Yakındoğu'da önemli bir madencilik merkezi olduğunu ortaya koymaktadır.

Tarihöncesinden itibaren öneme sahip Tuz Gölü'nün güneye uzanan güzergahında buğday ambarı Konya ovası ile zengin sedir ormanları ile kereste hammaddesi yatağı Toroslar arasında yer alır.

Meram Çayı alüvyon birikim yelpazesi üzerinde yer alan Karahüyük aynı zamanda bağ, bahçe ve tarımsal yönden bereketli topraklara sahiptir. Höyükte bu yönde bulunan buğday ve yemek kalıntıları, fırınlar bu potansiyelini yansıtmaktadır.

Bölgede kuzeyinde bulunan platoların tarih boyunca koyun sürüleri ve yünü ile öne çıkarken, güneyindeki

[158] J. Mellaart, "Preliminary Report", 1954, 240; J.Mellaart, "Second Millenium", 1958, s.32 fig. 1.

Toros yaylaları keçiler için yaylak olmuştur. Karahüyük motiflerinde sıklıkla bölgedeki hayvan faunasına yer verilir, buradaki koçbaşlı ritonlar Bozdağların yerli koçlarını andırır, geyikler Torosların faunasından, ceylanlar Orta Anadolu'dan esinlenmiş olmalı.

Karahüyük'te çanak çömlek ve madeni eserlerin yanında değerli taşlardan ve fayanstan yapılmış süs eşyaları da görülmektedir. Burada surlar, saraylar, tapınaklar ve onlara ait ocaklar, fırınlar, ızgara planlı yollar ve caddeler, mühür baskıları, kapatmalar, taştan ve fayanstan eserler burasının döneminde büyük bir kent, hatta zaman zaman çevresine egemen bir beylik merkezi olduğunu gösterir. Henüz %1 oranında kazı yası yapılan Karahüyük'te bilimsel nitelikte ayrıntılı kazılar yapılmasına ihtiyaç vardır.

Bu kazılar aynı zamanda Karahüyük'ün tabakalanma sorununu da çözecektir. Zira son araştırmalar Karahüyük'ün başlangıcı ve sonucunda tarihlemelerde bir yenilemeye gitmeyi gerekli kılmıştır.

Karahüyük Kazılarının yeniden başladığına dair duyumlar alıyoruz. T.C. Konya Valiliği Resmi Sitesinde; "Vali Vahdettin Özkan, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Konya-Karahöyük'te başlayan arkeolojik kazı alanında incelemelerde bulundu.Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi adına İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Gonca Dardeniz Arıkan başkanlığında farklı üniversitelerden öğrenci ve uzmanların katılımıyla devam eden kazı alnını gezen Vali Özkan, gelinen aşama hakkında yetkililerden bilgiler aldı"[159] denilmektedir. Kazılara başlayan Doç. Dr. Gonca Dardeniz Arıkan ve ekibine başarılar dilerken; ömrünün büyük bir kısmını Karahüyük Kazılarına adayan Ord. Prof. Dr. Sedat Alp hocamızı saygı ve rahmetle anıyoruz.

[159] http://www.konya.gov.tr/vali-ozkan-karahoyuk-arkeolojik-kazi-alaninda-incelemelerde-bulundu

Şekil 27 Fayans Kolye, I Kat, 14 Nolu oda Alp. 1988 fi. 4,

ANTİK ANADOLU VE KONYA MADENCİLİĞİ[160].

Anadolu Madenciliği:

Türkiye, Avrupa'da bulunan Trakya ve Asya'da bulunan Anadolu topraklarından oluşur. Burada sözünü edeceğimiz Asya kıtasındaki Anadolu ismini Yunanca "Anatolia" sözcüğünden alır.

Ramsay Anadolu için ""Asya ile Avrupa arasında bir köprü görevi gören Küçük Asya yarımadası, tarihin başından beri Doğu ile Batı arasında bir savaş alanı olmuştur" demektedir. (Ramsay 1890,23).

Bu topraklar, Kuzey Yarımkürede Asya, Avrupa ve Afrika karalar topluluğunun ortasına yakın bir yerdedir. Aynı zamanda Ekvator kuşağı ile Kuzey Kutbu arasındaki yeri bakımından da yine ortalara rastlayan bir konumdadır. (İzbırak 1996).

Alp Dağları ve kıvrım kuşağında yer alır Türkiye, hemen hemen tüm jeolojik zamanları yansıtan arazi yapısına sahiptir. Kara yüzeyinin gösterdiği özelliklere bakılarak dağlık alanlar, platolar ve ovalardan oluştuğu söylenebilir. Kıtalar arasındaki konumundan dolayı tektonik ve yer hareketlerinden etkilenen ülke maden yönünden zengindir. Genel olarak Türkiye dünyada çok çeşitli madenlere sahip ülkeler arasındadır (Atalay 2000,1,309). Bu yapısından dolayı bölgede ilk madencilik faaliyetleri görülür.

Erken Dönem Madencilik faaliyetleri:

2,5 milyon yıl önce taştan alet yapmayı öğrenen insanlar, 15 bin yıl önce de obsidyenden aletler yapmayı öğrendi. Anadolu'nun iç kısımlarında yer alan Hasan Dağ, Acıgöl ve Göllüdağ; doğu Anadolu'daki Bingöl ve Süphan Dağları önemli obsidyen kaynaklarına sahipti. Madenlerin keşfinden önce bu kaynaklar, Yakın Doğu yerleşmelerindeki obsidyen ihtiyacını karşlamaktaydı (Mellaart 1975;De Jesus ve Dardeniz 2015).

Günümüzden 13 bin yıl önce, Yakın Doğu'da madencilik tarihi için önemli adımlar atıldı. Kuzey Doğu Irak'taki Shanidar Mağarası'nda doğal bakırın döğülmesiyle yapılmış bir kolye(Solecki 1969) ve yine aynı şekilde yapılmış İsrail Rosh Horesha'da malakhit boncuklar bulundu(Goring-Morris 1987).

10 bin yıl önce, Anadolu'da Batman Halan Çemi, Şanlıurfa Nevoli Çori, Diyarbakır Çayönü ve Aksaray Aşıklı Akeramik Neolitik yerleşmelerinde malahitten yapılmış süs eşyaları görülür. Erken Anadolu madenciliği için Elazığ ve Diyarbakır illeri arasında yer alan Ergani bakır yatakları başlıca kaynak oldu (P. de Wijkerslooth 1944;1945;Çambel ve Braiwood 1970,Kaptan 1990, Göymen-Aslaner 2015).

Orta Anadolu'nun güneyinde Konya Ovası ile Toroslar arasında yer alan Çatalhöyük'te doğal bakır ve doğal kurşundan ısıtılıp dövme tekniği ile yapılan süs eşyaları bulunmuştur. Çatalhöyük'te ısıtma tekniği ile yapılan bakır ve kurşundan yapılmış süs eşyaları yak. 9000 yıl öncesine tarihlenmektedir

Bu madenlerin ısıtılıp dövülerek alet yapılması maden teknolojisinde yeni bir döneme geçiş olarak kabul edilir (Yalçın 2016). Burada bulunan bakırın Ergani bakır yataklarından ve kurşunun da Hadim ve Bozkır çevresindeki kurşun yataklarından getirildiği kabul edilmiştir (Mellaart 1975).

Konya ve çevresinde yapılan araştırmalar kurşun, demir, bakır, mangan ve cıva oksit kaynakları yönünden zengin olduğu anlaşılmaktadır (Bahar 2009;Bahar ve Koçak 2010)(Resim 2).

Çatalhöyük'te mimari mekanlarda ve dinsel ritüellerde iskeletlerin boyanmasında demir, bakır, kurşun, mangan ve cıva gibi maden pigmentleri ve odun kömürünün çeşitli renkleri elde etmek için kullanıldığı burada yapılan kazılar sonrasında yapılan analizlerde ortaya konmuştur (Mellaart 1975,Kolankaya-Bostancı, 2012,Çamurcuoğlu 2015,Tab.4.3). Burada bululan maden pigmentleri bölgedeki maden kaynaklarının çeşitliliği ve zenginliği ile bağlantılıdır.

[160] Bu makalenin İngilizcesi; *Mining in Anatolia in the Ancient Age and Mercury Mining in Konya Region,* International Journal of Research in Humanities and Social Studies Volume 5, Issue 8, 2018, PP 25-29 ISSN 2394-6288 (Print) & ISSN 2394-6296 (Online) olarak yayımlanmıştır.

Neolitik Çağdan itibaren bölgede bilinen doğal cıva zincifre (HgS) E VI 20'de ve aşıboyalı (demiroksit) kafatası iskeletler, insan ve hayvan kemikleri bulunmuştur. Çatalhöyük E VI 20'de zincifre boyalı kafatası (Resim 4) dünyada ilk uygulama örneğidir(Carter 2009, Croucher 2012).

Antik kaynaklar Atina ve Roma gibi merkezlerdeki cıva geleneğinin Anadolu kaynaklı olduğuna işaret eder.

Antik dünyada zincifreden(HgS) ilk kez Aristoteles (MÖ 384-322) söz etmiştir(Meteorologica IV, 8, ii). Aristoteles'in öğrencisi Atina'daki Lyceum'un başkanı Eroses'li Theoprastus (371-286 BC) mineraller hakkında yazdığı *De Lapidibus* (Taşlar hakkında) kitabında Atinalı Callias'ın (MÖ 415) zincifreden cıva elde etme teknolojisini Atina'ya Batı Anadolu'daki Efes'ten getirdiğinden söz etmiştir(*De Lapidibus* I.60)

Theophrastus'tan dört yüz yıl sonra Romalı mimar Vitruvius Marcus Pollio (d. MÖ 80-70, ö. MÖ 15), mimarlık hakkında yazdığı *De Architectura* eserinde Efes topraklarında *anthrax* adı verilen doğal keseklerden cıva elde edilmesi ve buradaki dökümhanelerin Roma'ya taşınmasından söz eder (Vitruvius,8.1-2;9.4).

Konya Sarayönü ilçesi Ladik Mahallesi, Selçuklu ilçesinde Sızma ve Bozkır ve Hadim ilçeleri arasında Bağbaşı Barajı alanında bulunan antik cıva işletmeleri bölgedeki Roma dönemi madenciliği konusunda açık hava müzesi gibidir(Resim 1,2).

Ladik(Antik Laodekeia Katakkekaumene/Combusta):

Sarayönü ilçesine bağlı Ladik (Halıcı) Kasabası Antik dönemde ve günümüzde cıva madeni işletilmiş önemli merkezlerden biridir. Antik ismi Laodikea Katakekaumenê olarak bilinen ve bir süre Roma döneminde CLAUDIA- LAODIKEIA olarak adlandırılan buradaki höyükteki çanak çömlek buluntuları M.Ö. II. Bin yılına kadar gitmektedir .

Laodikeia Combusta antik yazarlardan Strabon'a göre bir Lykaonia kasabası; bazılarına göre de Phrygia ya da Pisidia kasabasıydı. Yunanlıların adından "Yanık Ladik" Laodikeia Katakekaumene olarak söz ettiği kente Romalılar Laodikeia Kombusta diyorlardı. Burada yoğun madencilik yapıldığından, çevrede bol miktarda kömür ve maden atıkları olmasından bu isim verilmiş olmalıdır.

Çırakman mevkiinde Roma Roma dönemi madenciliğine ait galeriler bulunur. Günümüzde maden çalışmaları durdurulduğu için buradaki galerilerin girişleri büyük oranda kapatılmıştır. Cıva galerilerinin 300 m. batısında bir maden işliği (Resim 5-6) ve madencilere ait mezarlar ve geç döneme ait bir kilise kalıntısı vardır.

N3809706 E03222749 Yükseklik:1330m. Sapma: 11m (İşlik), N3809716 E03222737 Yükseklik: 1358m. Sapma:8m. (Mezar yapısı).

Yıldız ve Bailey buradaki maden işliği üzerinde bir rekonstrüksiyon çalışmaları yapmışlardır (Resim 5;Yıldız ve Bailey 1978) Günümüzde görülebilen bu işlik (Resim 6) hakkında daha önceki çalışmalarımızda değinilmiştir (Bahar 2009;Bahar ve Koçak 2010).

Bölgede diğer önemli bir cıva merkezi de Ladik'in 10 km. güneyinde olan Sızma'dır.

Sızma(Ancient Zizime):

Konya çevresinde Roma dönemi için önemli bir merkez Selçuklu ilçesine bağlı Sızma kasabasıdır. Ladik'in 10 km. güneyinde yer alan yerleşme Konya'nın 30 km. kuzeybatısındadır. Konya-İstanbul karayolunun ise 20. Km'sinde ayrılan 12 km.lik bir yolla ulaşılır.

Robinson tarafından 1922 yılında kazılar yapılan Sızma Höyük'ün yer aldığı Sızma (Resim 3) Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerleşmeye sahne olmuş önemli bir merkezdir . Burada ETİBANK 1970'li yıllara kadar cıva madenciliği yapmıştır. Kasaba merkezinin 1 km. batısında yapılan bu çalışmalarla ilgili galeri kalıntıları bulunmaktadır. Bunlardan birçoğunun girişleri kapatılmıştır. Roma dönemi işletimciliğine dair fazla veri olmamakla birlikte bu yatakların Roma döneminde de işletildiği düşüncesindeyiz. Çünkü buradaki yatakların Antik dönemde Çatalhöyük Neolitiğinden beri bilindiği ve duvar resimlerinde kullanıldığı

sanılmaktadır.

Kasabanın isminden anlaşılacağı gibi burada Antik dönemde Zizimene adı verilen bir ana tanrıça kültü vardı . Bu kültün Konya çevresinde etkili olduğu bilinmektedir. Buradaki cıva yataklarının Ladik-Çırakman yataklarının bulunduğu alanın 10 km. güneyinde yer alması, Etibank işletmeciliğinde olduğu gibi, Roma döneminde de iki yerleşimin ocaklarının birlikte çalışılmış olabileceği düşüncesindeyiz.

Etibank tarafından çalıştırılmış olan ve şuanda terk edişmiş olan madende cıva çıkarılmaktaydı. Bu madende Sızma'dan ve Ladik'ten bir çok kişi çalışmıştı. Zehirli bir maden olan cıvanın çıkarılması yeni teknolojileri gerektirdiğinden olsa gerek bu çalışmalara ara verilmiştir. Zira yörede cıva madenciliği bir çok genç ölümlerin kaynağı görülmektedir.

1994 yılından bu yana bir çok kez inceleme yaptığımız Sızma'da höyük çevresinde, kasaba evlerinin duvarlarında ve belediye parkında bir çok antik döneme ait mezar siteleri ve mimari parçalar bulunmaktadır. Bunlardan kasabanın girişindeki eski köprü korkuluğundaki yazısı okunamayacak durumdaki stel, yıkılmaya yüz tutmuş bir köy odasının duvarındaki Zizimene heykelleri, belediye bahçesindeki sitellerin resimleri alındı . Bazı evlerdeki Roma mimari parçalar ve Lahit parçaları resmedildi. Ayrıca bir lahit teknesi caminin yanındaki çeşmede kullanılmıştır.

Mezarlığın 50 m. kadar güneyinde konglomera kayalık üzerindeki iki mağara incelenmiştir. İnsan eliyle oyulmasına rağmen, bu mağaraların niteliksiz işçiliğiyle doğal görünümlüdürler. Bunlardan bir tanesi birkaç katlı ve nişlere sahip olup Antik dönemde mezar olarak kullanıldığı sanılmaktadır.

Bağbaşı Barajı (Yelbeyi) Cıva Galerileri:

Konya cıvarında önemli bir cıva yatağı da Bozkır ile Hadim ilçeleri arasında Göksu Vadisinde yer alır. Şimdi Bağbaşı Baraj bölgesinde kalan alan Yelbeyi Kaya Anıtı yanındadır. Bilim dünyasına "Yelbeyi Kaya Anıtı" olarak geçen Isaurialı bir şahsa ait mezar anıtı(Resim 8), burada Roma döneminde işletilen cıva işletmeleriyle ilgili olmalıdır(Resim 9)(Bahar 2009,Bahar ve Koçak 2010).

Sonuç olarak;

Madencilik günümüz teknolojilerinin hareket kaynağı olmuştur. Dünya madencilik tarihinde Anadolu'nun Anadolu madenciliğinde de Konya ve çevresinin ayrıcalıklı bir yeri vardır. Antik cıva madenciliğiyle ilgili olarak Konya ve çevresinde yer alan kalıntılar ve arkeolojik kazılarda ortaya çıkan buluntular tanıklık etmektedir. Dünya madenciliğine katkıları bakımından bölgede yapılan kısmi çalışmalar genişletilmelidir.

Madencilik Kaynakçası :

Bahar, H., 1991, İsauria Bölgesi Tarihi, Konya (SÜ.Sosyal Bilimler Enstitüsü- Doktora Tezi)

Bahar 2009,

Hasan Bahar, "Konya ve Karaman İlleri ve İlçeleri 2007 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması", 26.Araştırma Sonuçları Toplantısı,I, Ankara (26-30 Mayıs 2008)117-134.

Bahar ve Koçak 2010,

Hasan Bahar, Kerim KOÇAK, Antik Dönemde Toroslardaki Pb,Zn±Ag±Cu±Sn Madenciliği, S.Ü. Müh.-Mim. Fak. Derg., 25,.3,11-23.

Bekişoğlu 1968,

Kıraç Ali Bekişoğlu, *Türkiye Cıva Yatakları ve Bunların Ekonomik Önemi*, V I I I ,119; 19-30.

Carter 2009,

Tristan Carter, Neolitik Buluntuların Taşınabilir Röntgen Flüorışı Spektrometresi [PXRF] ile

Elementlerinin Tanımlanması, Çatal News, The Newsletter of the Çatalhöyük Research Project.

Croucher 2012,

Karina Croucher, Death and Dying in the Neolithic Near East,

Çambel ve Braiwood 1970,

H.Çambel, and R.J., Braidwood., An Early Farming Village in Turkey: Scientific American, vol. 222, no. 3, pp. 51-56.

December 2009. http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/Catal_News_2009.pdf

De Jesus, P. (1978). Metal Resources in Ancient Anatolia. Anatolian Studies, 28, 97-102. https://doi.org/10.2307/3642745 De Jesus, P. (1981). A Survey of Some Ancient Mines and Smelting Sites in Turkey (pp. 95-105). Mainz: Romisch-Germanisches Zentralmuseum.

De Jesus ve Dardeniz 2015,

Prentiss de JESUS ve Gonca Dardeniz, Archaeological and Geological concepts on the topic of Ancient Mining, *Bulletin of the Mineral Research and Exploration*,231-246. http://bulletin.mta.gov.tr/

Göymen-Aslaner 2015,

Güner Göymen-Aslaner, Doğu Anadolu'da Bulunan Ergani Maden Bakır Yatağının ve Bilhassa Yantaşlarının Maden Mikroskopik İncelenmesi" Maden Tetkik Arama Enstitüsü Ankara. 176-1888,Photo,1-10. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/110992

Kaptan 1990,

Ergun Kaptan, Findings Related to the History of Mining in Turkey, Mineral Res. Expl. Bull.. 111. 75-84.

Kolankaya-Bostancı, 2012, Neyir, "Anadolu'da Erken Prehistorik Dönem Kırmızı Aşı Boyası Kullanımı", Anadolu/Anatolia 38: 29-51.

Mellaart 1975, James, The Neolithic of The Near East, London.

P. de Wijkerslooth 1944,

P. de Wijkerslooth: Der primaere Mineralbestand der Kupferlagerstaette von Ergani - Maden, (Vil. Elaziğ, Türkei).Ztschr. f. Lagerst. Forschung der Türkei M.T.A(Maden Tetkik Araştırma). Ankara,

P. de Wijkerslooth 1945,

Elâzığ ili Ergani Maden bakır yatakları hakkındaki bilgiye yeni bir ilâve, M.T.A. Mecm. no. 33, 76-90, Ankara.

Solecki 1969,

R.S.Solecki, "A copper mineral pendant from northern Iraq". *Antiquity* 43, 311–314.

Theophrastus 1965,

Theophrastus, *De Lapidibus,*Oxford, 1965)

Tepper 2010,

Lloyd B. Tepper, Industrial Mercurialism: Agricola to the Danbury Shakes,*The Journal of the Society for Industrial Archeology*, 36, , Society for Industrial Archeology (2010);47-63Stable URL:

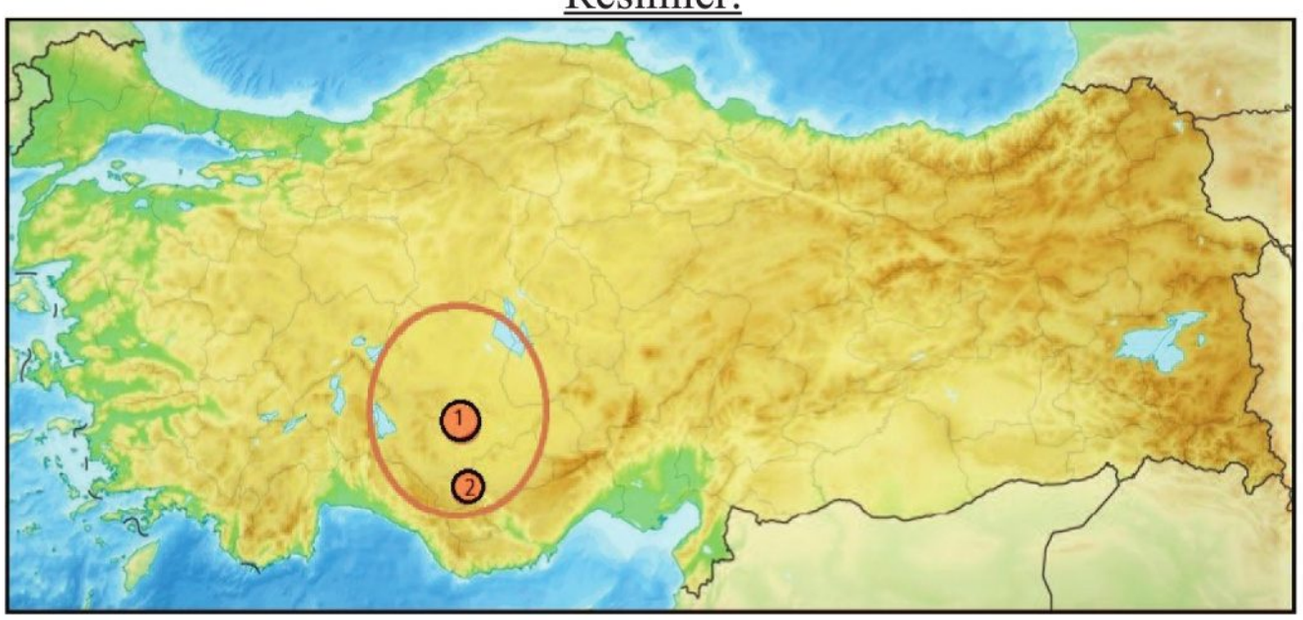
http://www.jstor.org/stable/41759331

Yalçın 2016, Ü., Anadolu Madencilik Tarihine Toplu Bir Bakış Synopsis on Anatolian Mining History, *MT Bilimsel Yeraltı Kaynakları Dergisi*,5,9;1-13, www.mtbilimsel.com

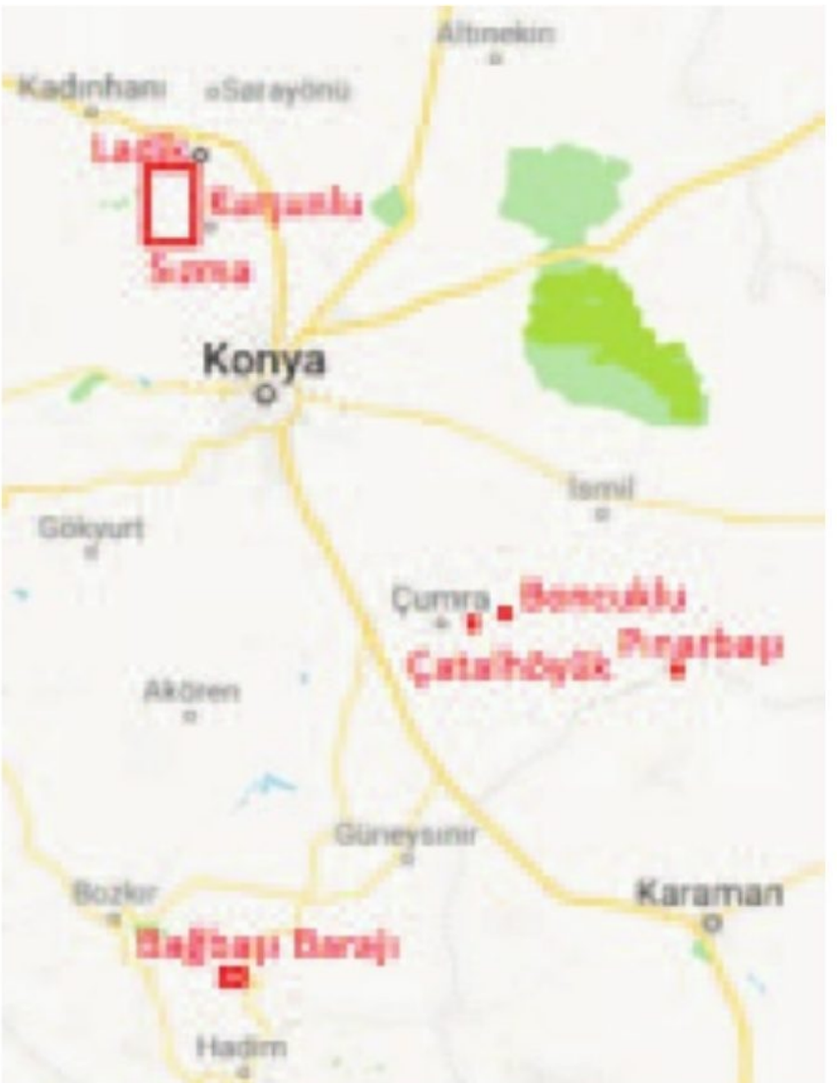
Yıldız ve Bailey 1978, Mercury Deposits in Turkey, Geological Survey, Bulletin 1456,

Prepared in cooperation with Maden Tetkik ve. Arama Enstitusi, United States Goverment Printing Office Washington.

Madencilikle İlgili Resimler:

1 Konya çevresi cıva yatakları 1) Ladik ve Sızma, 2) Bağbaşı Baraj Bölgesi

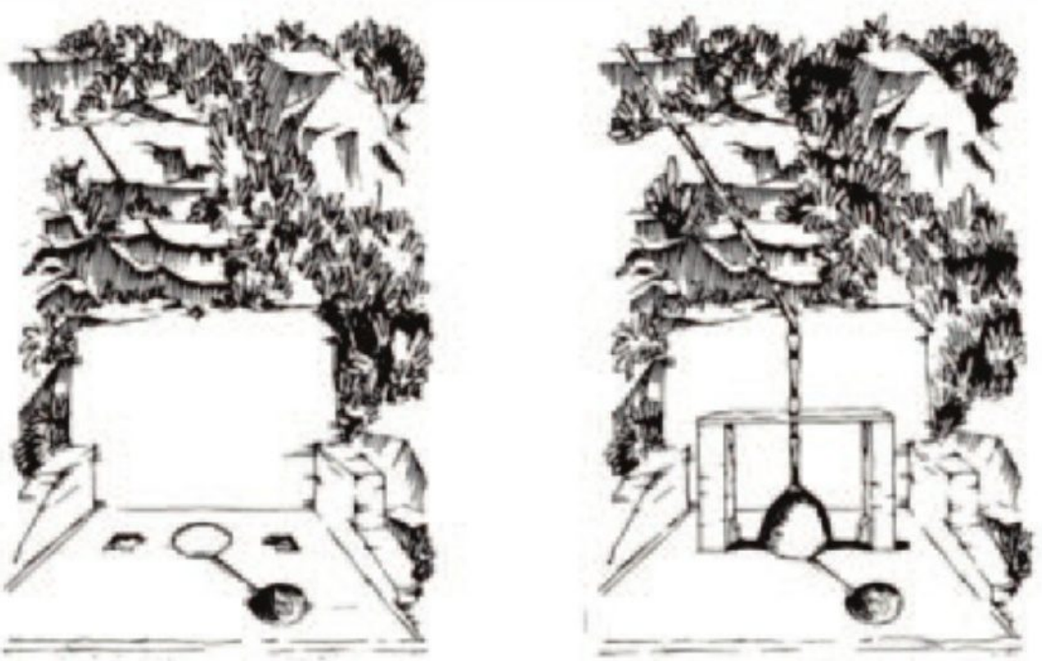
2 .Ladik ve Sızma cıva Galerileri.

3.Konya ili Maden Haritası

3 Çatalhöyük E VI 20'de bulunmuş cıva sülfürlü kafatası PXRF analizi yapılmış(Photo Scott Haddow, Carter 2009'dan)

4 Ladik Çırakman'da zincifre işleme işliği a) Antik atölye b) Zincifre işleme canlandırma (Yıldız &Bailey, 1978:71, fig.43

5 Çırakman Ladik Cıva Atölyesi, Bahar 2009

6 Sızma Cıva Kesekleri

7 Yelbeyi Kaya Anıtı

8 Bağbaşı Baraj Dolum Alanı Yelbeyi Civa Galerileri

TOROSLARIN TARİHİ COĞRAFYASI

Coğrafi Konum

Toroslardan ilk kez eski Yunan tarihçilerinden Polybius (MÖ. Yak. 200 –yak. 118) *Taûros* olarak söz etmektedir. Toros adının kökeni konusunda Alman coğrafyacı Heinrich Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie'de , ismin Antik Yunancaya "dağ" anlamına gelen Semitik (Eski Aramice) kök ארוט ūrā'dan ödünç alındığını yazmıştır.

Bu anlatımlarında Roma müttefiki Bergama ile yapılan Apamea Barışı ve koşullarından söz ederken Torosların batısının Asya toprakları olduğundan söz edilir[161]. Antik coğrafyacılardan Strabon ise antik coğrafyacı Eratosthenes'ten esinlenerek ekvator çizgisinin Herkül Sütunları (Cebeli Tarık)'dan doğuya doğru Sicilya Boğazı, Mora, Attika ve Rodos'tan sonra Cilicia'dan Hindistan'a kadar uzanan bir çizgi olduğunu, tüm Asya'yı kuzey ve güney olarak ikiye ayırdığını belirtir(**2.1.1)**

Eratosthenes Coğrafyasının Üçüncü Kitabında bize yaşanabilir dünyanın bir haritasını veriyor. Bunu, ekvatora paralel olarak doğudan batıya uzanan bir çizgi ile ikiye ayırır. Herkül Sütunlarını batıda bu çizginin sınırı ve doğuda Hindistan'ı kuzeyden bağlayan dağların en uzak sırtları yapar . Sütunlardan Sicilya Boğazı'na ve Mora ile Attika'nın güney uçlarına , Rodos'a ve Issos Körfezi'ne uzanan çizgiyi çizer.. Diyor ki, "Bütün bu mesafe boyunca, bahsedilen çizgi deniz ve komşu kıtalar boyunca çizilir; Akdeniz'in tüm uzunluğu, Kilikya'ya kadar uzanır. Buradan, tüm zincir boyunca neredeyse düz bir çizgi halinde uzanır. Boğa'dan Hindistan'a . Sütunlardan düz bir çizgide devam eden Toros, **Asya'yı** tüm uzunluğu boyunca kuzey ve güney olmak üzere ikiye böler. Öyle ki, hem Toros hem de Sütunlardan gelen deniz buraya kadar Atina'nın paraleli altında uzanır

Taurus (Toroslar) dağlarını Herkül sütunlarından Akdeniz'den doğuya doğru uzanan bir hattın Cebeblitarik'tan 'un zirvesinde Solyymler'i Likya ile Pisidya arasında gösterir(I.2.10).

2.1.31 [Eratosthenes sisteminde], yaşanabilir dünya, Toroslar ve Sütunlara kadar uzanan Akdeniz tarafından takdire şayan bir şekilde ikiye bölünmüştür Güney tarafında, Hindistan'ın sınırları çeşitli yöntemlerle tanımlanmıştır; dağları, ırmağı, denizleri ve adından anlaşılan tek bir halkın yaşadığını gösterir. Ona bir dörtgen veya eşkenar dörtgen biçimini atfetmesi de adaletledir

§ 2.5.31 Taurus'un bu tarafında Tanais ve Maeotis'ten [Asya] başlar ; bunların ötesinde [Asya] Torosların ötesindedir . Çünkü bu kıta, Pamfilya'nın uç noktalarından Doğu Denizi kıyılarına kadar uzanan, Kızılderililer ve komşu İskitler'in yaşadığı Toroslar zinciri tarafından ikiye ayrıldığı için , Yunanlılar doğal olarak kıtanın kuzeyi olarak adlandırdılar . bu dağlar [Asya] Torosların bu tarafında ve güneyde [Asya] Torosların ötesinde

Batı Anadolu'da Gökova(Kerme) körfezinden Güney Doğu'da Sat ve Cilo Dağlarına kadar uzanır. Doğal yapı olarak Batı, Orta ve Güneydoğu Torosları olarak üç bölüme ayrılır. Toros Sıradağları, Afrika Levhası ile Arap Levhasının Avrasya Levhasına çarpmasının bir sonucu ortaya çıkmıştır.

Likya Birliğine bağlı kentler, Strabon, Likya Birliğinin 6 büyük kentinin Ksanthos, Patara, Pınara, Olympos, Myra ve Tlos olduğunu belirtmektedir.

[162]Pamphylia'da kentleri; Olbia, Perge, Sillyon, Aspendos, Side gibi önemli kentler yer alıyordu.

1 —Koracesium'dan (Alanya)- Şarapsa Han – Güzelbağ- Alara Çayı üzerinde "Kemer Köprü" (Gündoğmuş yakını) - Söbüçimen Yaylası yakınlarından –Isauria

2 — Side-Seleuceia'ya(?) (Şıhlar) ve Etenna'ya (Sırtköy)- Erymna (Ormana)-Kembos- Misthea,

[161] Polybius, Historieis, 3.3.3.,4.2.6; 10.28.3;21.40.9; https://topostext.org/work/129(Erişim 29.07.2023)

[162] Ercenk,G. Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi, Belleten, Ağustos 1992, 56, 216: 361-370

3-Aspendos Köprüsü ile Eurymedon (Köprüçay) ırmağının doğusuna geçen ve Taşağıl, Çardak- Beydiğin Köyü -Kargı Han- "At izi" mevkiinde birleşen yol.

4 — Eurymedon Irmağı vadisinin kuzeye doğru sağ sahilini izleyerek Başkonak- "Oluk Köprü" - Selge (Altınkaya) - Pednelissos (Hasgebe) - Perge

5— Perge- Kestros (Aksu)- Adada (Karabavlu) Eğirdir Gölü- Pisidia Antiocheia'ya (Yalvaç) çıkan yol.

6 — Attaleia'nın (Antalya) hemen kuzey doğusunda yer alan bugünkü Varsak Köyü yakınlarından Kepez Üstü'ne çıkan, buradan Döşeme Boğazı yolu ile Pisidia'ya ulaşan yol

7— Güney batı yönünden, Lykia'dan gelerek Olbia (Hurma Köyü) ve Attalia'ya ulaşan yol.

Anadolu'nun güney kesimlerini batıda Akdeniz'den, doğuda Suriye ve Mezopotamya çöllerinden gelecek tehditlere karşı duvar gibi koruyan Toroslar Tarihöncesinden itibaren yerleşimlere sahne olmuştur.

Yüksek Toros zirvelerinden doğan su kaynakları Anadolu ve Toroslara hayat verir. Doğu Anadolu yüksek dağlarından sularını alan Fırat ve Dicle Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarına hayat vermiştir. Batıda aynı şekilde Akdeniz kıyı ovalarını besleyen Asi, Seyhan, Ceyhan, Tarsus, Müftü Deresi, Limonlu, Göksu, Dim, Manavgat, Köprü Çay, Alakır gibi sularını Akdeniz'e boşaltan akarsu ve çaylar, iç kesimlere Konya Ovasına akıtan Çarşamba Suyu ve benzeri çaylar Anadolu uygarlıklarına hayat veririler. Bu çayların kuzey güney yönünde kestiği ya da fay hatlarında yol bulduğu vadiler insanların ya da hayvanların ulaşımında geçitler oluşturmuştur. Bu geçitlerden en bilineni Toros Geçitleri olarak da bilinen Orta Toroslardaki Pozantı ve Göksu nehrinin yatağında yer alan Sertavul geçitleridir.

Kalker yapısından dolayı kartsik mağaraları Paleolotik Çağ (MÖ. 1 milyon-15000) avcı ve toplayıcı insanlarına barınak sağlamıştır. Torosların Akdeniz'e bakan eteklerinde Antalya'da Karain, Beldibi, Öküzini, Kadıini ve Antakya'da Üçağızlı kalker mağaralarında avcı ve toplayıcı kültürlere ait yerleşimler yer almaktadır.

Torosları geçmek zor olduğundan, bu sıradağlar antik dünyanın iki büyük bölgesi olan Anadolu ve Suriye arasındaki doğal sınırdı. Asur ve Babil emperyalizmi, Toroslar olarak adlandırılan "gümüş dağlarda" sona erdi. Seleukos ve Attalid imparatorluklarının sınırıydı ; Roma piskoposlukları Oriens ve Pontus arasında ; ve Bizans İmparatorluğu ile Şam ve Bağdat Halifelikleri arasında . Torosları kendi imparatorluğu ile Halifelik arasında sınır yapmak için Suriye'deki Bizans mevzilerini terk ettiğinde, imparator Herakleios Anadolu'dan bu kadar çok insanın Torosların güneyindeki toprakları kontrol etmeye çalışmasının nedenini ifade ederek "Selam sana ey Suriye, düşmanlarımıza ne kadar zengin bir bölge bırakıyoruz" dediği rivayet edilir.

Torosları aşan birkaç yoldan biri, bugün Gülek Boğazı olarak adlandırılan Kilikya Kapısıdır . Antik Çağ'da çok dardı ve bu nedenle büyük stratejik öneme sahipti: Yunan komutan Xenophon'a göre dar geçitten yalnızca bir araba geçebilirdi. not Bu geçişi zorlayan komutanlar arasında Büyük İskender (MÖ 333) ve Septimius Severus (MS 193/194) vardı.

Alp dağları kıvrım kuşağında yer alan Anadolu yarımadasında tüm jeolojik zamanları yansıtan arazi yapıları mevcuttur. Yeryüzünün şekillenmesinde, taşların oluşmasında görülen çeşitli yer hareketleri görülmektedir. I. Jeolojik zaman Paleozoik ((541-252 milyon yılları arası) itibaren yer şekilleri görülen Anadolu'nun büyük bölümü III. Jeolojik dönemde(65 milyon ila 2.588 milyon yıl) ve IV. Kuvaterner dönede (2,588 ± 0,005 milyon yıl) kara görünümünü almıştır.

Güney Doğu Toroslar doğudan batıya doğru Güneydoğu Torosları, Orta Toroslar ve Batı Torosları olmak üzere üç bölüme ayrılır. Toros adının kökeni boğadan geldiği tartışılan bir konudur, ancak Hitit döneminde Luvi fırtına tanrısı Tarhu'dan gelmiş olabilir. Zira fırtına tanrısının hayvanları iki boğadan oluşur. Kim bilir bölgedeki Binboğalar buradan adını almış olabilir.

Alp dağ oluşumun güney kanadının özelliklerini gösteren Toros kıvrımları, iç ve dış yaylardan oluşur.

Dış yayı, Hakkari'den itibaren Siirt, Ergani, Kahramanmaraş'ın kuzeyinde uzanan, sonra güneybatıya dönerek

Amanos Dağları ile devam eden sıradağlar, Antakya güneyindeki sıradağlar ve Kıbrıs adasındaki dağlar bu yaya bağlanır. Bu alan Batılıların Levant adını verdiği Doğu Akdeniz coğrafyasının kuzey doğusunu oluşturur. Burasının batısında Hititlerin Kizzuwatna, Romalıları Cilicia Pedias adını verdiği Çukurova uzanır. Çukurova Mısır belgelerinde Kode, Mezopotamya uygarlıklarından Asur belgelerinde Que, Babil belgelerinde Hume olarak geçmektedir[163].

MÖ. II. Bin yıl ortalarında Kizzuwatna halkı Luvice ve Hurriceden oluşan karışık bir dil konuştukları sanılıyor. Hitit yazılı belgelerinde Eski Hitit Krallığı dönemi bağımsız düşman bir ülke görülür. Kültürel yönden güneydoğu Anadolu'daki Hurri-Mitanni devleti ile kültürel bağları bulunan Kizzuwatna krallığı I. Şuppiluliuma zamanında Hitit topraklarına katılmıştır[164].

Türkler geldiklerinde bu coğrafyaya İçel adını vereceklerdir. Türkler Orta Asya'da yaşadıkları coğrafyayı İçel ve Dışel olarak adlandırma geleneklerine bağlı olarak bölgenin batısında alanı Dışel, yani Taşeli olarak adlandırmışlardır. .

9 Taşeli Platosu

Torosların iç yayları Orta Toroslar olarak bilinir; burası daha çok Taşeli Yaylası ile Uzunyayla arasındaki dağ silsilesidir. Torosların daha çok yayla kesimini oluşturan yüksek dağların yer aldığı bu kesimde Bolkar Dağının yüksekliği 3585 m, Aladağ 3734 m yüksekliğindedir. Orta Torosların en yüksek zirvesi Niğde Aladağlar'daki Demirkazık 3758 m yüksekliğe sahiptir. Bu dağların zirvelerinde yazları da eriyip tükenmeyen karlar, yer yer buz örtüleri, buz yalağı denilen buz çanakları, buzul çağdan kalan yer şekillerini oluşturmuştur. Dağların doğusuna doğru Tahtalı ve Binboğa dağları uzanır, geçen yüzyılın başlarında bu dağlara "Anti Toroslar" denilmektedir. Sivas ile Kayseri arasında uzanan Uzunyayla'dan kuzey doğuya doğru gidildiğinde Munzur ya da Mercan sıradağları ve Şeytan Dağları yükselir. Burası Doğu Anadolu'nun batısında bulunur.

Şeytan Dağları Şeytan Dağları, Bingöl'ün Kiğı ve Yedisu ilçelerini içine alan, Şeytan Dağları dağ silsilesi doğubatı doğrultusunda uzanmaktadır. Doğu batı yönünde uzanan bu dağ silsilesinin doğu sınırını Fırat'ın kaynaklarından Perisu sınırlar. Etekleri dağ bozkırları ve yüksek yerleri dağ çayırları ile kaplıdır.

[163] Houwink Ten Cate, 1961, H.J., The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During The Helelnistic Period, Leiden, E.J.Brill, 30-40.

[164] Collins, B.J.2018, Lost and Found in Translation: Religous Encounters in Hittite Anatolia, edts. T.L.Holms, The Oxford Handbook of Religions in the Ancient Near East, 1-24. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190212438.013.18

Bunların doğusunda Toros kıvrımlarından çok yoğun lav örtüleri ile kaplanmış, yine Torosların bir devamı gibi görülen "Doğu Toroslar" ya da "İç Doğu Torosları" görülür. Orta Torosların güneye bağlayan en önemli geçidi, Konya-Adana karayolunun geçtiği Gülek Boğazı'dır.

Gülek Boğazı, Pozantı'nın güneybatısında Gülek (Çamalan)'dan başlayarak güneye doğru 30 km uzunluğunda ve deniz seviyesinden 1050-1150 m yüksekliktedir. Günümüzde 100-150 m. genişliğinde otobanların yer aldığı bu boğaz doğal genişliği bakımından kimi yerde 20-30 m'dir. Bu özelliğine karşın tarih boyunca Anadolu'nun iç kesimleri ile dış kesimleri, Doğu Akdeniz ve Mezopotamya'yı bağlayan en önemli geçitlerin başında gelir(İzbırak 1996).

Toroslarda ilk sistematik yer bilimi çalışmaları sonucunda, stratigrafi özellikleri ve kapsadıkları kaya birimleri açısından birbirinden değişik havza koşullarını yansıtan kaya birimi toplulukları saptanmıştır: Bolkardağı Birliği, Aladağ Birliği, Geyik dağı Birliği, Alanya Birliği, Bozkır Birliği ve Antalya Birliği olarak adlandırılmıştır[165].

Bu birliklerin dışında Torosların kuzey uzantılarında tek dağlar da bulunmaktadır:

İç ve Doğu Anadolu'daki tek dağlar; III. jeolojik zamanın Üst Tersiyerden başlayarak IV. jeolojik zamanın Kuvaterner dönemlerinde ortaya çıkan volkanik malzemenin birikimi ile ortaya çıkmışlardır; Orta Anadolu'da Erciyes, Acı Göl, Melendiz, Hasandağ, Meke Dağı ve Meke Tuzlası, Karadağ, Karadağ ve Karacadağ; Doğu Anadolu'da Nemrut Dağı, Süphan, Tendürek Ağrı Dağı gibi[166]. Doğu Anadolu'da Süphan ve Bingöl Dağları, Orta Anadolu'da bulunan Hasandağ ve Acıgöl obsidyen kaynakları maden öncesi Neolitik Çağ döneminde alet yapımında önemli yer tutan obsidyen kaynakları yönünden zengindir. Bu obsidyenlerin Anadolu'da kullanmasının yanı sıra Yakındoğu'daki Mezopotaya, İran ve Doğu Akdeniz yerleşim yerlerine ihraç edildiği burada yapılan arkeolojik kazılarda anlaşılmıştır[167]. Antalya Körfezi ile Mersin Körfezi arasındaki kalan noksan yarımada coğrafya teriminde Taşeli Platosu olarak adlandırılır. MÖ. II. Bin yılda Tarhuntaşşa olarak adlandırılan bu alanın batı kesimi Helen ve Roma dönemlerinde Isauria ve doğu kesimi Kilikia Trakheia(Dağlık Kilikya) olarak adlandırılır[168](Bahar 1991). Günümüzde "Dağlılar" olarak adlandırılan yerleşik halkı Hititler döneminde Luvililer, Yeni Asurlular döneminde halkı *Šaddua*(dağlı), bölge Hilakku, Yeni Babil Dönemi Pirundu ve Romalılar tarafından halkı Trakhetios(dağlılar), bölge Cilicia Aspera/Trakheia(Dağlık Kikikia) olarak adlandırılmıştır[169]. XI. Yüzyıldan itibaren günümüze kadar Oğuz Türklerinin bölgeye gelmesi ile Selçuklu yerleşmesi olan bölge, Avşar kökenli Oğuz Türkmenlerinden Karamanoğullarının yerleşim alanı olmasından dolayı Karaman coğrafyası olarak adlandırılmıştır. Bu konuda, XIV. Yüzyıl başlarında İslam coğrafyacısı Ebü'l-Fidâ, 1321 yılında kaleme aldığı *Takvimü'l-büldan* adlı coğrafya kitabında Orta Torosların bu kesiminden Karaman Dağları olarak söz ederken şu açıklamalarda bulunur: Karaman Dağları Rum (Anadolu) diyarındadır. Bu dağlarda (Toroslarda) Türkmen grupları oturur. Zamanımızda bu dağlara Karamanoğulları hâkimdir, onların adıyla tanınır. Türkmen (Karaman) dağları Tarsus'un karşısından Lâskaris'in ülkesi sınırına kadar uzanır[170].

Ebül'l Fida'nın Takvimü'l büldan'ı başlıca kaynak olarak ele alan XVII. yüzyıl Osmanlı coğrafyacısı Katip Çelebi, 1648 ve 1654 yıllarında kaleme aldığı Cihannuma adlı coğrafya kitabında, o sırada Osmanlı Devleti'nin Karaman Eyaleti olarak adlandırılan bölge için; " Osmanlılardan önce Karamanoğulları boğaz kimi yerlerde 20-30 m. genişliğe sahip vadi tabanı ve hâkim olduğundan bu diyara Karaman adı verilmiştir. Önceleri bu memleket denize kadar uzanıyordu, daha sonra Osmanlılar hâkim olunca iki kısma ayırdılar. İçel tabir ettikleri sahil kesimi birinci kısım, bunun dışında kalan yerler ikinci kısım saydılar. Birinci kısım ikincisinden hem daha

---

165 Özgül, N., 1976, Toroslar'm bazı temel jeoloji özellikleri Some geological aspects of the Taunts orogenic belt (Turkey), Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, c. 19,78, Şubat 1976 Bulletin of the Geological Society of Turkey, V. 19, 65 - 78,

166 Atalay, İ. 2000,Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği, 5-41

167 Mellaart, J. 1975, The Neolithic of Near East, London: Thames and Hudson,.

168 Bahar,H., 1995, Konya Çevresi Tarih Araştırmaları-1: Hititlerden Romalılara kadar İsauria Bölgesi, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, 1994-1995, 9-10, Konya, 1995:219-246.

169 Houwink Ten Cate, 1961, 2-30.

170 Ebü'il Fidâ, *Ebü'l Fidâ Coğrafyası(Takvimü'l Büldan),* çev. R.Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.

büyük, hem daha muteberdir. Vilâyetin merkezi Konya'dır" demektedir[171].

Antalya Körfezi ile Göksu kolları arasında yer alan Akçalı, Geyik, Dedegöl, Kuyucak, Erenler dağları gibi dağlar yer alır. Bu dağlardan Göksu'nun Hadim ve Ermenek kolları ile Beyşehir gölü arasında yer alan Geyik Dağları, 0rtalama 2300-2600 m yükseklikleri ile bu dağlar topluluğunun adı olmuştur. Burada yeter derecede yağışların olması pek çok karstik şekillerin oluşmasına yol açmıştır: Düdenler, mağaralar, obruklar, yer altı dereleri, su yutan delikler, gür kaynaklar görülür. Dağların zirvelerinde dalgalı düzlükler ve tepelikler yer alır. Batı Torosların kuzeyinde Beyşehir ve Eğirdir göllerinin kuzeyinde Sultan Dağları (1500-2000 m) ve bu dağların batısında Karakuş Dağları, parçalı dağ sıraları halinde Eğirdir gölü kuzeyinde birbirine yaklaşır(İzbırak 1996, 45;Atalay 2000,43, Bahar, 2019)[172].

TARİH ÖNCESİ

Doğu ile batı dünyaları arasında yer alan Anadolu yarımadası dünya uygarlıklarının kesişme noktasındadır. Eski dünya olarak bilinen Afro-Avrasya ana kıtasının merkezinde bulunan bu toprak parçası kültürler arası bir köprü, ayrıca bu kültürlerin harmanlandığı bir potadır.

Bitki ve hayvan çeşitliliği yönünden zengin olan bu coğrafya milyonlarca yıl öncesine fillerin, gergedanların yaşadığına tanıklık eden fosillere sahiptir.

Dört milyon yıl önce Afrika'da görülen ilk insanlara ait kültürlerin buradan bir milyon yıl öncesinde Avrupa'ya geçiş sağladığını Denizli Kocabaş insan fosili, Konya Tuzlukçu, Niğde Kaletepe ve Batı Anadolu'daki Gediz Deresi taş aletleri belgelemektedir.

13 bin yıl öncesinde, Doğu Akdeniz'de Lübnan Dağlarından, kuzeyde Toroslardan doğuda Zagroslar'ı bir yay gibi saran Bereketli Hilal coğrafyası bilinen ilk ziraat ve hayvancılığın görüldüğü, Avcı ve Toplayıcılıktan ilk üretimciliğin başlandığı bir coğrafyadır.

Bereketli Hilal'in merkezinde yer alan Anadolu'nun güney kesiminde Toroslarda yer alan Mardin Karacadağ dünyada ilk evcilleştirilen buğdayın anavatanı görülüyor.

Milyon yıl önce ilk insan varlığının görüldüğü, ilk taş alet endüstrilerinin görüldüğü Afrika kültürleri, Mezopotamya kültürleri önce kuzeyde Toroslarda doğdu ve burada dağ eteklerinde yeşeren kültürler güneye ovalara indi.

13 bin yıl önce Buzul Çağın sonunda dünyada görülen ılımanlaşma ile birlikte henüz kuzey Avrupa Buzul Çağını yaşarken Güney Anadolu ve Doğu Akdeniz coğrafyasında yabani buğday, arpa, mercimek ve baklagillerin görülmeye başladı.

Güneydoğu Toroslarda Mardin'de yer alan Karacadağ'da bulunan yabani buğday örnekleri çevredeki yerleşmelerde evcilleştirmeye alındındı. Önceleri toplayıcılık ve avcılıkla geçinen insanlar bu tohumları keşfedince ekime almayı, sonra da evcilleştirmeyi öğrendi. Tahıl evcilleştirmesi beraberinde hayvan evcilleştirmesini beraberinde getirdi. Urfa Göbekli Tepe, Malatya Cafer Höyük, Diyarbakır Çayönü ve Konya Karatay Boncuklu'da ilk buğday evcilleştirmesine ait bulgularla karşılaşıldı.

12 bin yıl öncesine ait Anadolu'nun güneyinde Torosların eteklerinde yer alan Göbekli Tepe ve Karahan Tepe gibi inanç merkezli yerleşimler dünya düşünce dünyasına yeni ufuklar açmıştır.

10 bin yıl önce Diyarbakır Çayönü, Aksaray Aşıklı ve Konya Çatalhöyük'te doğal bakırı döverek süs eşyaları ve aletler yapmayı öğrenen insanlık altı bin beş yüz yıl önce Mersin Yumuktepe'de maden ergitmeyi ve döküm tekniklerini öğrendi.

---

[171] Katip Çelebi, Cihânnümâ, Yay. Yönetmeni N.Bayhan, B.Karlığa, S.Öztürk, H.Işık, Sadeleştiren, H.Koyunoğlu, A.Z. İzgözer, H.Yorulmaz, D.Küçükbaltacı, A.Eryüksel, R.Tuğ, Y.Karaca, Y.Okutan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi,ISBN 978-9944-370-56-1, İstanbul 2010,

[172] Bahar,H.2019, Taşeli Bölgesinin Jeopolitiği, Geopolitics of Tasheli, *Uluslararası Taşeli Sempozyumu*, 24-26 Ekim 2019, Konya-Alanya, 1-27.

Yazılı tarihin başladığı Mezopotamya kaynaklarında "Değerli Madenlerin Dağları" (KUR.KUR.KUG) olarak söz edilen Toroslar bu uygarlığın değerli madenleri, taşları ve kereste hammaddesi kaynağını oluşturdu.

Önceleri ticaret kervanları ile Anadolu'ya seferler düzenleyen Mezopotamya kralları daha sonra askeri seferleri ile bu toprakların madenlerini bir sömürü aracına dönüştürdü. Tüccarlar arasındaki yazışmalar Anadolu'da yazının, daha doğrusu tarihin başlangıcına vesile oldu.

TUNÇ ÇAĞLARDA TOROSLAR

MÖ. 3 bin yıldan Mezopotamya ve MÖ. II. Bin yıldan itibaren Anadolu'nun yerli kaynaklarından Anadolu tarihi hakkında detaylı bilgiler ediniyoruz. Başta madencilik olmak üzere, tarım ve hayvancılığın öne çıktığı kent beyliklerinin yer aldığı bu coğrafyada ilk devletleşme süreci görülür.

Bakır ve kalayın karıştırılarak, yeni bir maden türü olan tunç madeninin elde edilmesi, teknolojik bir çağın başlangıcını ortaya koyduğu bu dönemde, Batı ve Güney Batı Anadolu'da Luvi[173], Orta Anadolu'da Hatti ve Güney Anadolu'da Hurri toplulukları dikkat çekicidir[174]. Mezopotamya imparatorluklarına meydan okuyan bu topluluklar surlarla çevreledikleri kentlerini, tunç silahları ile koruyorlardı.

Torosların kuzey eteklerinde olan Puruşanda(?), Neşa(Kaneş-Kültepe) ve Hatti (Hattuşaş-Boğazköy) gibi kentler bu mücadelelerinde adlarından sıkça söz edildi.

Silah zoruyla bölgeye hakim olamayan Mezopotamya kralları MÖ. II. Bin yılı başlarında ticaretle etme yolunu seçtiler. Döneme ait Kayseri Kültepe, Çorum Boğazköy, Yozgat Alişar ve Kaman Kaleköyük gibi yerleşmelerde döneme ait binlerce yazılı kil tablet gün ışığına kavuşturuldu. Kuzey Mezopotamya'da Dicle kıyısında bulunan Asur kentine ait olan bu tüccarlar Anadolu'ya 100-150 merkepten oluşan ticaret kervanları ile bölgeye maden ticareti için geliyorlardı. Bu tüccarları Anadolu'ya çeken bölgede bulunan bakır, gümüş ve altın gibi maden kaynakları idi. Ancak Anadolu'nun bakıra karıştıracak kalayı yok denecek kadar azdı. Bu durumu değerlendiren Asurlu tüccarlar bir yolunu bulup Güney Türkistan'da bulunan Afganistan'dan kalay getirerek Anadolu'da pazarlıyorlardı.

Yakındoğu'da kalay sadece Anadolu'da değil diğer bölgelerde de bulunmaması uzak bölgelerle ticaret ilişkilerini canlandırmıştı. Anadolu Tunç çağında Ege, Balkanlar, Doğu Akdeniz ve Kafkasya'da maden ticareti bakımından önemli bir köprü olmuştur. Bu durum, MÖ. 18. Yüzyılın sonlarında Hitit devletinin ortaya çıkmasına yol açtı.

HİTİTLER DÖNEMİ

MÖ. 14. Yüzyılda atlı kavimlerden Hiksosların Mısır'a girmesi[175] ve Hititlerin atlı kavimlerden Hurrileri egemenliği altına alması, atlı araba savaşlarının görüldüğü yeni bir dönemin başlamasına işaret ediyordu. Hititler Mısır'a atlı araba kültürünü taşırken, Hititler de ele geçirdikleri güney ve güneydoğu Anadolu'daki Mitannilerden atçılığı öğreniyorlardı. Dünyanın ilk at terbiyesi ve eğitimi ile ilgili çivi yazılı bir kitap yazan Kikkuli (yak MÖ. 1345) gibi seyisler Hitit başkentinde atlı arabalı yeni bir ordunun kurulmasına öncülük ettiler[176].

---

[173] Mellaart, J., 1963, Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages", Anatolian Studies, 1963, Vol. 13: s.199-236. Zangger, E. 2019, 'Luvi Uygarlığı: Ege'nin Bronz Çağındaki Eksik Halka', Ege Yayınları, 2019,İstanbul.

[174] Macqueen, J.G.,2022, 'Hititler ve Hitit Çağında Anadolu', Akılçelen Kitaplar Yayınevi,

[175] Sayce, A. H. 1903, The Hyksos in Egypt, The Biblical World , May, 1903, Vol. 21, No. 5 (May, 1903), The University of Chicago Press, 347-355, Stable URL: https://www.jstor.org/stable/3140543, Schulman, AR 1980. Chariots, Chariotry and the Hyksos. Journal of the Study of Egyptian Antiquities, 10, 105-53

[176] KUB I 13 I 1f'de Satır. 1. UM-MA IKi-ik-ku-li li LÚa-aš-šu-uš-ša-an-ni, Satır 2.: ŠA KUR URUMi-it-ta-an-ni denilmektedir; Raulwing, P.,2009, The Kikkuli Text. Hittite Training Instructions for Chariot Horses in the Second Half of the 2nd Millennium B.C. and Their Interdisciplinary Context, © Peter Raulwing 12 December 2009, Academia.edu. Online: ttp://www.lrgaf.org/Peter_Raulwing_The_Kikkuli_Text_MasterFile_Dec_2009.pdf (accessed 10 November 2019). https://imh.org/exhibits/past/legacy-of-the-horse/kikkuli-1345-bce/ (Erişim 29.07.2023)

İlk Tunç Çağı Hatti madenciliğini ve Hurri-Mitanni atçılığını miras alan Hitit orduları tunç silahları ve atlı arabaları ile Yakındoğu'nun başlıca gücü haline geldiler. Ege ile Doğu Akdeniz ticaretini tutan liman kentlerine hakim oldular. Bölgedeki Hitit egemenliği dönemin önceki gücü Mısır'ı savaş meydanlarında karşı karşıya getirdi. İki güç, MÖ. 1276 yıllarında, şimdi Suriye'nin güneyinde Asi nehrinin kaynaklarında bulunan Kadeş'te karşı karşıya geldi. Kazananı pek açık olmayan, Hititlerin lehine bitmiş olduğu, savaş sonundaki değişmeyen statüden anlaşılan bu savaştan, on yıl kadar sonra iki devlet arasında günümüze maddeleri kalan bir "sonsuz barış" adı verilen antlaşma yapıldı[177]. Günümüzde daha çok Kadeş Antlaşması olan bu barış dönemin iki süper gücü Hitit ile Mısır arasında saldırmazlık üzerine kurulu, mütekabiliyet esaslı bir barış olarak görülmektedir[178].

Toroslar Hititlerin güneyinde Doğu Akdeniz, Mısır ve Mezopotamya devletlerine karşı savunma ve taarruz yaptığı, doğal bir sur olarak kullandığı; bunun yanında savaş materyali olarak atlı araba teknolojisinde kullanılan maden ve kereste kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca imparatorluğun son dönemlerinde Hititlere bağlı Alaşiya (Kıbrıs) ve Ugarit (Rasşamra) gibi krallıkların yazışmaları, Alaşiya açıklarında Batı Anadolu'da yeni filizlenen Ahhiyawa Krallığı ile yapılan deniz savaşları bir deniz filosunun olduğunu da göstermektedir. Diğer taraftan bu dönemde Hitit devletinde ortaya çıkan kuraklık nedeniyle Hititlerin Mısır'dan talep ettikleri buğday, Başkent Hattuşşaş'a gönderilmek üzere Doğu Akdeniz'deki Mukiş limanından Hititlere ait Akdeniz'deki Ura (Silifke yakınlarında olduğu düşünülüyor) limanına yıkılmıştı. Dönemin gemi taşımacılığı ile önemli bir bulgu da Güneybatı Anadolu'da Karaburun açıklarında bulunan gemi batığındaki bakır *ingot*larının çoğunlukta olduğu mallardan anlaşılmaktadır.

MÖ. 13 yüzyılın sonlarında Hititler ile Mısırlılar arasında Kadeş Antlaşmasının da olumlu sonuç vermesi ile akrabalık ilişkileri kuruluyor, Hitit prensesleri Mısır saraylarına gelin veriliyordu. Bu yakınlaşmaya, batıdan doğuya doğru başlayan bir göç hareketlenmesinin görülmesinin olabileceği şeklinde görüşlerin yanında iklim değişikliğine bağlı genel bir kuraklığın yol açtığı gibi farklı görüşler bulunmaktadır. Bu göçlerle Hititlerin göçlerle ilgili bağılı olan Alaşia Kralı ile Ugarit kralları arasındaki yazışmalar dışında fazla bir bilgi görülmemekle birlikte Mısırlılar firavunları Merneptah ve III. Ramses gibi krallara ait yazılı ve görsel anlatımlar detaylı bilgiler vermektedir. Mısır belgeleri ve Anadolu'nun güneyinde Tarsus ve merkezi Hitit bölgesinde Boğazköy'de görülen yangın tabakaları göçlerin Hitit devletinin sonunu bu göçlerin getirdiği düşüncesine yol açmaktadır.

EGE GÖÇLERİ VE DEMİR ÇAĞI

Hitit devletinin MÖ. 1200 yıllarında yıkılması ile Orta Anadolu'da bir süre siyasal bir boşluğun olduğu görülür. Doğu Anadolu'da Yeni Asur kaynaklarından öğrenildiğine göre önceleri Nairi ve Uruatri adı verilen Hurri kökenli boyların oluşturduğu beyliklerden oluşan iki konfederasyonun olduğunu, daha sonra da bu konfederasyonları bir araya getiren Urartu krallarının MÖ. 9. Yüzyılda bir devlet kurdukları görülür. Bu dönemde yine Asur kaynakları güney Anadolu'da Toroslarda başlarında Mita adı verilen bir krallarının olduğu Muşki adını verdikleri bir kavimden söz edeceklerdir. Bazı uzmanların, bu kavimler ile ilgili görüşleri daha sonraki yıllarda Greklerin Frig olarak sözünü ettiği kavimdir.

MÖ. 9.- 8. Yüzyıllar, Orta ve Güney Anadolu'nun batı kesiminde Friglerin yanı sıra doğu kesiminde Geç Hitit krallıkları görülür. Bu krallıkların Mezopotamya'nın güçlü imparatorluğu Asur'a karşı varlık mücadelesi içindeyken bu kez de doğudan kuzeyin Bozkır kavimleri Kimmer ve İskitlerin akınları ile karşı karşıya kaldılar. Bu tehlike başta Urartu olmak üzere Anadolu krallıkları ve Asur'u bir araya getirmiştir. Kimmerler tarafından Frig devletinin yıkılması üzerine bir süre Kimmer ve İskitler hakim olacaktır. Kimmer akınlarını izleyen İskitler bölgede bir süre yeni bir kaotik dönemin yaşanmasına yol açtı.

Lidyalılar dönemi

Batı Anadolu'da Menderes Havzasını merkez yapan Lidyalılar Kimmerleri ülkelerinden çıkararak yeni bir uygarlık kurdular. Sardes başkenti olan Lidyalılar dünya tarihine madeni para, sikkeyi keşfederek yeni bir ticaret çağının başlangıcını sağladılar. VI. yüzyılın ortalarında Mezopotamya'da Asur'un yerini alan Yeni Babil kralları Anadolu'nun güney kıyılarında varlıklarını gösterdiler. Lidya'nın altın kaynaklarına bağlı ticaret

[177] Witham,D.N. 2020, The Battle of Kadesh: Its Causes and Consequences, Ancient Near Eastern Studies, Universty of South Afrika.

[178] Gardiner, A., 1975. The Kadesh Inscriptions of Ramesses 11. London: Oxford University Press.

dünyası Batı Anadolu'da zengin bir dünyanın oluşumuna destek sağlarken, batısında Milet başta olmak üzere İyonya kentleri Ege ve Karadeniz kıyılarında kurdukları ticaret kolonileri ile zenginliğin ve pozitif bilimlerin merkezi oluyordu.

Kimmer ve İskit saldırıları ile yıpranan Asur devleti Babiller ile Medlerin işbirliği sonu yıkıldı. Yeni Babil imparatorluğunun kurucusu ve Keldani hanedanın ilk kralı Napolassar'ın ölümü (MÖ. 605) üzerine yerine oğlu II. Nebukadnezar (MÖ. 605-562) tahta çıkmış Asurlularla ittifak kuran Mısır firavunu II. Necho'u Kargamış savaşında yenilgiye uğratarak bölgedeki Mısır ve Asur varlığına son vererek Doğu Akdeniz'i ele geçirmiştir. Nebukednazar 601 yılında Mısır üzerine bir sefer yapmış, ancak bu sırada ayaklanan Yahuda krallığını MÖ 586 yılında yeniden yönetimine almıştır. MÖ 562 yılında ölünce krallığın başına oğlu Amel-Marduk geçmiştir. Amel Marduk MÖ 560 yılında kayın biraderi Neriglissar tarafından öldürülerek tahtına el kondu.

Pirindu kralı Appuašu büyük bir ordu topladı ve Suriye'yi yağmalamak için yola çıktı. Neriglissar ordusunu topladı ve ona karşı çıkmak için Hume'a [Kilikya] yürüdü. Neriglissar Babillerin Hume olarak adlandırdığı Çukurova'yı ele geçirerek burada Appuašu adlı yerel bir kralı (Herodot'un Kilikya kralı Syennesis olarak söz ettiği) , Silifke yakınlarında olduğu tahmin edilen (Uzunçaburç?) başkenti Ura'dan çıkardı. Appuašu, gelişinden önce organize ettiği ordu ve süvarileri bir dağ vadisinde pusuya düşürdü. Neriglissar onlara ulaştığında onları bir yenilgiye uğrattı ve büyük bir orduyu fethetti. Ordu ve ele geçirdiği çok sayıda atla. Appuašu'yu askerlerin tek sıra ilerleyebildiği yaklaşık 30 saatlik yolla takip ederek zorlu dağlardan geçerek kraliyet şehri Ura'ya kadar yürüdü.

Onu yakaladı, Ura'yı ele geçirdi ve görevden aldı. Ura'dan atasının kraliyet şehri olan Kirši'ye engebeli dağlar ve zorlu geçitler boyunca altı iki saatlik bir mesafe boyunca yürüdükten sonra, kraliyet metropolü olan güçlü şehir Kirši'yi ele geçirdi. Duvarını, sarayını ve halkını yaktı.

Okyanusun ortasında bir kara olan Pitusu ve burada konuşlanmış altı bin muharip birliği teknelerle ele geçirdi. Şehirlerini yok etti ve insanlarını esir aldı.Aynı yıl Şallune(Selinus-Gazipaşa'da) geçidinden Lidya sınırına kadar yangınlar çıkardı. Appuašu LUDU (Lidya)kaçtı(İhtimal Kuş yuvasından Hadim-Taşkent çevresine) bu yüzden onu yakalayamadı[179]. Ancak başarısına rağmen, Neriglissar'ın saltanatı kısa sürdüğünden bu bölgede Babil egemenliğinin de fazla sürmediği anlaşılıyor[180].

Lidyalılar, Torosların güneyinde Yeni Babil güçleri ilerlerken doğuda Kızılırmak Havzasında önce Medler ve sonra Perslere karşı savunma hattı oluşturdular. MÖ. 546 yılında başkentleri Sardes'in Persler tarafından ele geçirilmesi ile (Herodot I.84) Anadolu Büyük İskender'in hakimiyetine kadar (MÖ.333) 200 yılı aşkın Perslerin yönetiminde kaldı. Perslerin güneyde Toroslarda ta bir kontrol sağladığı söylenemez, daha ziyade Batı Anadolu'da Lidya'nın başkenti Sardes'te, Kızılırmak doğusunda kurdukları Kappadokya ve Çukurova'da kurdukları Cilicia satraplıkları ile egemenliklerini dolaylı bir şekilde sürdürmeye çalıştılar. Kıyı bölgesindeki kentlere iç işlerinde serbest, merkeze vergi ödeyen özerklikler tanıdılar.

Helen Roma Dönemi

MÖ. 333'te Pers İmparatoru III. Darius'u İssos'ta yenilgiye uğratan Büyük İskender Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya ve Toros Geçitlerinden Çukurova'ya MÖ. 323'te Babil'de ölümüne kadar egemen oldu, ancak kuzeydeki ve güneydeki dağlık bölgelere o da Persler gibi tam bir hakimiyet kuramamıştır. Onun ölümünden sonra imparatorluğu generalleri arasında paylaşıldı. Ölümünden bir yıl sonra generallerinden Perdikkas bölgeyi kontrol amacı bir sefer gerçekleştirmişse de bölge daha sonra Helenistik krallıklardan Antakya merkezli Selevkoslar, Bergama ve Galatya krallıklarının yönetimine geçti. Bu krallıkların yıkılmaları ve bölgenin Roma'nın yönetimine geçmesi ile bölgede uzunca bir Roma hakimiyeti görülecektir. MÖ. 79 yılında Servilius'un İsuria seferi ile MÖ. 60 yılında Pompeius'un Kilikya korsanlarını yenilgiye uğratmaları ile bölgede Roma hakimiyetinin başladığı yıllardır. Roma'daki iç savaşlar bir süre bölgenin elden çıkmasına yol açmış, Orta Toroslarda Büyük İskender'den itibaren görülen yer yer çıkan İsaurialı kabilelerin isyanları sürmektedir. MÖ. 27 yılında Galatya Kralı Amyntas'ın İsuria kabilesi Homonadlar tarafından öldürülmesi üzerine Roma

[179] Wiseman, D. J.,1956, Chronicles of Chaldaean Kings (626-556 B.C.) in the British Museum, London. Bahar, H. 1991, Isauria Bölgesi Tarihi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya

[180] Bahar, agt.

imparatoru Augustus MÖ. 25 yılında bölgede tesis ettiği Galatya Eyaletine bırakmıştır. İsurialıların bölgedeki isyanları Bizans döneminde de sürüp gitmiştir. Bu bakımdan bölgenin MS 6. Yüzyıla kadar tam bir hakimiyetinden söz edilemez. Bu dönemde kuzeyde Konya ovası (Lykaonia) ve güneyde Çukurova (Cilicia)'da yerleşme imkanı bulan Hristiyanlığın 10. Yüzyılda Toroslarda yerleşmeye başlamıştır.

Bizans Dönemi ve Araplar

Bizans'in İsaurialılar üzerindeki asimilasyon politikaları sonucu bölge XI. Yüzyıla gelindiğinde Hristiyan bir toplum haline dönüşmüştür.

Orta Anadolu ve kuzeyinde 6. Yüzyıldan itibaren görülen Sasani-Bizans ve IX.yüzyıldan itibaren görülen Arap-Bizans mücadelelerinin dağlık Toroslarda varlığından pek söz edilemez. Ancak bölgenin doğu kesiminde Çukurova ile Orta Anadolu'yu bağlayan geçitlerde ve zaman zaman bölgenin kuzey eteklerindeki batıya uzanan Suğla ve Beyşehir yol güzergahında ve Konya çevresinde görmek mümkündür.

10 Keklik Kafesi Bozkır

11 Bozkır Sarıoğlan-Kayalar arası çoban

Türk dönemi Toroslar

V. yüzyılda Bizans Devlet yönetiminde Germenlerin (Gotlar) etkileri görülür. Bizans halkı Germen baskısından kurtulmak için Konya'nın güney kesimindeki İsauria halkının[181] (O dönem Bozkır ve çevresi halkı) savaşçılığından yararlanma yoluna gitmiştir. Bir süre İsaurialı şef Tarasikodissa (Traskalissaeos) Zenon adını alarak Bizans yönetiminde imparator olarak bulundu (474 - 475; 476 - 491).

Zenon'la birlikte, İsaurialı klan beylerinin bazıları; özellikle İllos, imparatorluğun üst kademelerine kadar yükselmişti. İmparatorluk muhafızlarını kendi halkından toplamış, orduyu yeni İsaurialı birliklerle takviye etmişti. Zenon'un bu politikaları İsaurialıların imparatorluktaki gücünü artırmıştı. Bu durum İstanbul aristokrasisinin olduğu kadar; aşağı tabaka halkın da tepkilerine yol açmaktaydı. Başkent halkı kendilerinin barbar İsaurialılar tarafından ezildiklerini düşünmekteydiler. Bu aşiret beylerinin devlet hizmeti, devlete oldukça pahalıya mal olmaktaydı. Bu beyler, devlet zararına topladıkları paradan başka; devlet hazinesinden yılda 1500 libre altın almaktaydılar. Bu şekilde Isauria, diğer eyaletlere göre; daha imtiyazlı bir konuma yükselmişti. Şartların bu şekilde gelişmesi, beraberinde Zenon'dan kopmaları ve iç karışıklıkları getirdi.

İsaurialı beyler arasında tam bir birlik yoktu. Zenon'a yakınlığı ile bilinen İllos, 482'de doğu eyaletlerinde bir ayaklanma kışkırttı. İllos baskılara rağmen, ayakta kalmış paganlar ve Khalkedon Konsili yandaşlarıyla yakın temasa geçti. Bu isyan kısa bir süre içinde, henüz genişleme imkânı bulamadan bastırılmıştır. Diğer taraftan İmparator Zenon Balkanlar'dan imparatorluğa yönelen Got istila tehlikesini bertaraf ederek; İtalya'ya yöneltmeyi başarmıştı. İsaurialılar Got tehlikesini önlemek için kullanılmışlardı. Onların yönetimde uzun süre tutunabilmeleri için sağlam bir bürokratik alt yapıları yoktu. Daha sonra Got tehlikesi

[181] İsauria halkının merkezi Bozkır çevresi idi. Bozkır'ın 17 km. doğusundaki Zengibar Kalesi İsauria Palaia olarak bilinen İsaurialıların Helenistik ve Roma dönemlerinde eski başkenti idi. Geç Roma ve Bizans dönemlerinde ise İsauriapolis olarak bilinen Bozkır idi. Bizans imparatoru III. Leon buradan çıktığı için daha sonra burası Leontiopolis adını almıştır.

ortadan kalkınca, İsaurialıların asker gücüne ihtiyaç kalmamıştı. Zenon'un ölümüyle, İstanbul halkının İsaurialılara yoğun tepkisi sonucunda; doğuştan Romalı yaşlı saray memuru Anastasios imparatoriçe ile evlendirilerek imparatorluğa getirilmiştir[182]. Bu tepkiler sonucunda uzunca bir süre İsaurialılar Bizans yönetiminde etkin olamamışlardır[183].

İkonion 542 yıllarında büyük bir veba salgınına uğramıştır. Sasani akınları uzun süre Anadolu'da etkili oldu. 613 yılında Tarsus kalesini ele geçiren Sasaniler Boğaziçi'ne kadar ilerlemişlerdi. Bu dönemde bir süre Konya ve çevresinin Sasani egemenliğine geçtiği kabul edilebilir. VII. yüzyılda imparator Heraklios Anadolu'da "Thema" adı verilen, toprağa bağlı askeri birliklerden oluşan bir sistem kurarak bir süre imparatorluğun rahatlamasını sağlamıştır. Konya Heraklios'un kurduğu dört themadan biri olan Orta Anadolu'dan Ege Denizi'ne kadar uzanan "*Anatolikan Theması*" içinde yer alıyordu.

Heraklios devletin idari sisteminde bir takım reformlar yapıp, İran'ın Kudüs ve çevresine verdiği tahribatın öcünü almak için karşı bir taarruz başlatmıştır. Bu taarruzla Anadolu'daki Sasani nüfuzu kırılmış ve İran'ın merkezine kadar ilerleyebilmiştir. Kuşkusuz, Anadolu'da uzun süren bu Bizans - Sasani mücadelelerinin Konya ve çevresine de, olumsuz yönde etkileri olmuştur.

Bu dönemde İslam orduları kısa sürede Arabistan dışına çıkarak Suriye ve İran üzerinde egemenlik kurar. Bu ordu Heraklios'u 20 Agustos 636 yılında büyük bir yenilgiye uğrattı. Bu tarihten sonra, bölgede İslam orduları en büyük güç haline gelmiştir. Güçlü bir komutan olan Muaviye 647 yılında Kayseri'yi ele geçirerek Batı Anadolu'ya kadar ilerledi. Günümüzdeki Eskişehir yakınında bulunan ve Bizans'ın önemli bir kalesi olan Amorion'u muhasara edip, birçok ganimetle Şam'a dönmüştü.

Bu dönemle birlikte, Konya ve çevresinde İslam akınları görülmeye başlar. Nitekim kısa bir süre sonra, 655 yılında Abdurahman b. Halid birlikleriyle Beyşehir üzerinden Amorion, Pessinus, Pergamon ve Smyrna (Izmir) gibi Batı Anadolu'daki Bizans kentlerine akınlar yapıyordu.

Bölgedeki İslam egemenliği, Muaviye ve Hz. Ali arasındaki hilafet mücadeleleri nedeniyle birdenbire kesildi. Ancak, 50 yıl kadar sonra, İslam akınları tekrar bölgede etkisini gösterecektir.

Arap kaynaklarında *Quniya* olarak geçen Konya; Emeviler zamanında, 704 (H.85) yılında bir süre Müslümanların eline geçmiştir. Fakat kısa bir süre sonra, Bizanslılar tarafından tekrar geri alınmıştır[184].

711 yılında Müslümanların kuzeyde Amasya ve Çankırı çevresini; güneyde ise Beyşehir ve çevresini ele geçirdikleri görülür. Konya ise, bu tarihten 12 yıl sonra, 723 yılında Mervan b. Muhammed komutasındaki bir birlik tarafından ele geçirilmiştir.

Konya ve çevresi; 250 yıllık bir süre, Bizanslılar ile Müslümanlar arasında el değiştirmiştir.

Harunreşid ve Mutasım zamanında Abbasi orduları bölgeyi ele geçirip; Batı Anadolu'ya kadar ilerlemiştir.

900 yılında Arapları, Adana yakınında yenilgiye uğratan Bizans Devleti Selçuklular'ın gelişine kadar bölgeyi elinde bulundurdu. Bu savaş sonucunda Tarsus Emiri Ebu Tabit Konya yakınındaki Kabala (Kevele) Kalesi'ne hapsedilmiştir.

906 yılında Tarsus Emiri olan Rüstem bin Baradu Konya'yı kurtarma seferi yapmış ve Kabala.

[182] Ostrogosky 1981; 56-59; Levçenko 1999: 48-50.

[183] M.Ö. VIII. yüzyılda İsaurialıların tekrar yönetimde bir sülale ile etkin oldukları görülür. Bu dönemde de İsaurialılar ile İstanbul aristokrasisi arasında yüz yıla yakın bir mücadele görülür. Bilindiği gibi; İsauria sülalesi yönetimi, Bizans tarihinde ikonaklast (putkırıcı) bir dönemdir (M.S.711- 843).

[184] Konyalı 1997: 33.

Kalesi'nde Bizans ordusunun başında bulunan, Andronikos Dukas ile karşılaşmıştır. İslam ordularının daha sonra Konya'ya yönelik bir seferi 963 yılında olmuş, ancak kent tümüyle fethedilemiştir.

956 yılında Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas İslam akıncılarının üssü olan Tarsus'u ele geçirmiştir. XI. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'ya Türk akınları yoğunlaşarak artmış ve etkili olmaya başlamıştır. Bölgeyi ele geçiren Anadolu Selçuklu Türklerinin, Konya 1097 yılında başkenti olmuştur[185].

SONUÇ

Görüldüğü üzere; Konya ve çevresi Tarihöncesinden itibaren birçok uygarlıklara beşiklik etmiştir. Bunlardan en önemlilerinden ve erkenlerinden birisi de Çatalhöyük'tür. Fakat, henüz üzerinde çalışmalar yapılamamış yerleşmeler de vardır. Bölgede 100 yılı aşkın süredir, araştırmalar yürütülmektedir. Başlangıçta yazıt araştırmaları şeklinde başlayan bu çalışmalar, 1950'li yıllarda J.Mellaart'ın çalışmaları, bölgenin tarih öncesi dönemlerini araştırmaya odaklanmıştı. Bu çalışmalar sonunda Çatalhöyük, Karaman Can Hasan, Beyşehir Çukurkent, Erbaba ve Suberde gibi tarihöncesi merkezler bulundu. Diğer taraftan Hititler'den itibaren bölgede Hitit egemenliği ve sonrasına tarihlenen anıtlar üzerinde çalışmalar oldu. Bölgede bulunan bu anıtlar ülkemizin en önemli Hitit eserleri arasında kabul edilmektedir. Frig, Lidya, Roma ve Bizans dönemine ait de güzel eserler bulundu. Bütün bulunan bu eserler doğu-batı ulaşım yolları üzerinde yer alan Konya ve çevresinin önemini ortaya koymaktadır.

Bölge eskiçağ uygarlıklarından sonra da önemini korumuştur. Bu nedenle, bölgede yapılacak geniş çaplı çalışmaların bölge tarihi kadar; Anadolu tarihi için de yararları olacaktır.

Diğer taraftan doğal güzelliklerimiz olan obruk ve mağara gibi jeolojik yapılar içinde korunma imkânı ve su gibi hazırda ihtiyaç kaynakları olunca insanların yerleşmesi için elverişli alanlar oluşturmuştur.

Konya çevresinde Çumra-Tımraş Obruğu ve Karapınar Meke Tuzlası bu konuda önemli örnekleri oluştururlar. Bu obruklarda Hellenistik, Roma ve Bizans döneminde yerleşim olduğu gibi Meke Tuzlasında Roma dönemi ve Osmanlı dönemlerinde tuz elde edilmiştir.

[185] Belke 1984: 176-177.

Sarayönü İnleri üzerine yapılan kazı çalışmaları ile antik yeraltı şehri temizlik çalışmalarımız devam ediyor. Bütün bu çalışmaların tamamlanması ile ilçemiz turizm açısından çok önemli bir bölge olacaktır.

SARAYÖNÜ BELEDİYESİ 1940

Nafiz SOLAK
Belediye Başkanı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Sarayönü'nde, "Sarayini" yer altı şehrindeki antik yerin, temizlik çalışmaları devam ediyor.